



7.	културе	2	72	2	72	2	72	2	72
8.	Шах	1	36	1	36	1	36	1	36
	У К У П Н О	2-3*	72-108*	2-3*Б	72-108*	2-3*	72-108*	2-3*	72-108*
	У К У П Н О	21-24*	756-864*	22-25*А	792-900* +	23-26*Б	828-936*	23-26*	828-936*

3. Школа је дужна да са листе изборних предмета, поред обавезних изборних наставних предмета, понуди још три изборна, од којих ученик бира један предмет према својим склоностима.

4. Ученик бира један од понуђених обавезних наставних предмета изучава га до краја првог циклуса.

\* Број часова за ученике припаднике националних мањина.

### Облици образовно-васпитног рада којима се остварују обавезни и изборни наставни предмети

Ред. број	ОБЛИК ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	ПРВИ РАЗРЕД		ДРУГИ РАЗРЕД		ТРЕЋИ РАЗРЕД		ЧЕТВРТИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Редовна настава	21-24*	756-864*	22-25*	792-900*	22-26*	792-936*	22-26*	792-936*
2.	Допунска настава	1	36	1	36	1	36	1	36
3.	Додатни рад	-	-	-	-	-	-	1	36
4.	Настава у природи**	7 - 10 дана годишње		7 - 10 дана годишње		7 - 10 дана годишње		7 - 10 дана годишње	

\*\* Напомена: Настава у природи организује се за ученике од првог до четвртог разреда, у трајању од 7 до 10 дана, уз писмену сагласност родитеља, за најмање две трећине ученика одељења.

За ученике који не одлазе на наставу у природи школа је дужна да организује наставу.

Ред. број	ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	ПРВИ РАЗРЕД		ДРУГИ РАЗРЕД		ТРЕЋИ РАЗРЕД		ЧЕТВРТИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Час одељенског старешине	1	36	1	36	1	36	1	36
2.	Друштвене, техничке, хуманитарне, спортске и културне активности	1-2	36-72	1-2	36-72	1-2	36-72	1-2	36-72
3.	Екскурзија	1-3 дана годишње		1-3 дана годишње		1-3 дана годишње		1-3 дана годишње	

## НАСТАВНИ ПРОГРАМ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

### 1. СВРХА, ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ПРОГРАМА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

#### Сврха програма образовања

- Квалитетно образовање и васпитање, које омогућава стицање језичке, математичке, научне, уметничке, културне, здравствене, еколошке и информатичке писмености, неопходне за живот у савременом и сложеном друштву.

- Развијање знања, вештина, ставова и вредности које оспособљавају ученика да успешно задовољава сопствене потребе и интересе, развија сопствену личност и потенцијале, поштује друге особе и њихов идентитет, потребе и интересе, уз активно и одговорно учешће у економском, друштвеном и културном животу и допринос демократском, економском и културном развоју друштва.

#### Циљеви и задаци програма образовања су:

- развој интелектуалних капацитета и знања деце и ученика нужних за разумевање природе, друштва, себе и света у коме живе, у складу са њиховим развојним потребама, могућностима и интересовањима;

- подстицање и развој физичких и здравствених способности деце и ученика;

- оспособљавање за рад, даље образовање и самостално учење, у складу са начелима сталног усавршавања и начелима доживотног учења;

- оспособљавање за самостално и одговорно доношење одлука које се односе на сопствени развој и будући живот;

- развијање свести о државној и националној припадности, неговање српске традиције и културе, као и традиције и културе националних мањина;

- омогућавање укључивања у процесе европског и међународног повезивања;

- развијање свести о значају заштите и очувања природе и животне средине;

- усвајање, разумевање и развој основних социјалних и моралних вредности демократски уређеног, хуманог и толерантног друштва;

- уважавање плурализма вредности и омогућавање, подстицање и изградња сопственог система вредности и вредносних ставова који се темеље на начелима различитости и добробити за све;

- развијање код деце и ученика радозналости и отворености за културе традиционалних цркава и верских заједница, као и етничке и верске толеранције, јачање поверења међу децом и ученицима и спречавање понашања која нарушавају остваривање права на различитост;

- поштовање права деце, људских и грађанских права и основних слобода и развијање способности за живот у демократски уређеном друштву;

- развијање и неговање другарства и пријатељства, усвајање вредности заједничког живота и подстицање индивидуалне одговорности.

## 2. ОБАВЕЗНИ И ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ ОБАВЕЗНИХ И ИЗБОРНИХ ПРЕДМЕТА

### ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

#### СРПСКИ ЈЕЗИК

##### Циљ и задаци

Циљ наставе српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика на којем ће се усмено и писмено правилно изражавати, да упознају, доживе и оспособе се да тумаче одабрана књижевна дела, позоришна, филмска и друга уметничка остварења из српске и светске баштине.

##### Задаци наставе српског језика:

- развијање љубави према матерњем језику и потребе да се он негује и унапређује;
- основно описмењавање најмлађих ученика на темељима ортоепских и ортографских стандарда српског књижевног језика;
- поступно и систематично упознавање граматике и правописа српског језика;
- упознавање језичких појава и појмова, овладавање нормативном граматиком и стилским могућностима српског језика;
- оспособљавање за успешно служење књижевним језиком у различитим видовима његове усмене и писмене употребе и у различитим комуникационим ситуацијама (улога говорника, слушаоца, саговорника и читаоца);
- развијање осећања за аутентичне естетске вредности у књижевној уметности;
- развијање смисла и способности за правилно, течно, економично и уверљиво усмено и писмено изражавање, богаћење речника, језичког и стилског израза;
- увежбавање и усавршавање гласног читања (правилног, логичког и изражајног) и читања у себи (доживљајног, усмереног, истраживачког);
- оспособљавање за самостално читање, доживљавање, разумевање, свестрано тумачење и вредновање књижевноуметничких дела разних жанрова;
- упознавање, читање и тумачење популарних и информативних текстова из иглустрованих енциклопедија и часописа за децу;
- поступно, систематично и доследно оспособљавање ученика за логичко схватање и критичко процењивање прочитаног текста;
- развијање потребе за књигом, способности да се њоме самостално служе као извором знања; навикавање на самостално коришћење библиотеке (одељењске, школске, месне); поступно овладавање начином вођења дневника о прочитаним књигама;
- поступно и систематично оспособљавање ученика за доживљавање и вредновање сценских остварења (позориште, филм);
- усвајање основних теоријских и функционалних појмова из позоришне и филмске уметности;
- упознавање, развијање, чување и поштовање властитог националног и културног идентитета на делима српске књижевности, позоришне и филмске уметности, као и других уметничких остварења;
- развијање поштовања према културној баштини и потребе да се она негује и унапређује;
- навикавање на редовно праћење и критичко процењивање емисија за децу на радију и телевизији;
- подстицање ученика на самостално језичко, литерарно и сценско стваралаштво;
- подстицање, неговање и вредновање ученичких ваннаставних активности (литерарна, језичка, рецитаторска, драмска, новинарска секција и др.);
- васпитавање ученика за живот и рад у духу хуманизма, истинољубивости, солидарности и других моралних вредности;
- развијање патриотизма и васпитавање у духу мира, културних односа и сарадње међу људима.

#### ТРЕЋИ РАЗРЕД

##### Оперативни задаци:

- овладавање техником читања и писања на оба писма;
- савладавање просте реченице (појам, главни делови);
- стицање основних појмова о именицама, придевима и глаголима;
- постепено увођење у тумачење основне предметности књижевног дела (осећања, догађаји, радње, ликови, поруке, језичко-стилске карактеристике);
- овладавање усменим и писменим изражавањем према захтевима програма (препричавање, причање, описивање, извештавање);
- постепено упознавање методологије израде писменог састава.

#### ЈЕЗИК

##### Грамматика

*Именице:* заједничке и властите; род и број именица.

*Глаголи:* радња, стање, збивање; разликовање облика којима се означава садашњост, прошлост и будућност. Разликовање лица и броја глагола. Потврдни и одрични облик глагола.

*Придеви:* род и број придева; описни и присвојни придеви.

*Реченица:* појам реченице; врсте реченица по значењу: обавештајне, упитне, узвичне и заповедне; главни делови реченице - предикат и субјекат, речи које означавају место, време и начин вршења радње; потврдни и одрични облик реченице.

Уочавање управног говора у тексту.

Речи које значе нешто умањено и увећано.

Речи истог облика, а различитог значења.

Речи различитог облика, а истог или сличног значења.

##### Правопис

Обнављање и вежбе у примени правописних правила.

Употреба великог слова у писању имена народа, вишечланих географских имена, празника, наслова књига, часописа и новина.

Писање датума.

Писање назива улица.

Писање бројева словима.

Писање речце НЕ уз глаголе, придеве и именице.

Писање речце ЛИ.

Азбука и абечеда - изговор напамет и уочавање примене у списковима ученика и сл. Интерпункцијски знак на крају обавештајних, упитних, узвичних и заповедних реченица.

Писање сугласника ј у речима (отклањање грешака ако их ученици чине) - између самогласника и - о / о - и;

Писање скраћеница типа: бр., уч., стр., год. и скраћенице за мере.

##### Ортоепија

Правилно изговарање гласова Ч, Ћ, Џ, Ђ и Х

Интонација реченице: тон и јачина гласа у изговарању реченице; истицање речи у реченици (реченични акценат); интонационо

подешавање гласа у изговарању обавештајне, упитне, узвичне и заповедне реченице; изговарање потврдног и одричног облика реченице; значај брзине и паузе у говору.

## КЊИЖЕВНОСТ

### Лектира

#### Лирика

Народна песма: *Женидба врапца Подунавца*  
Народна песма: *Двије сеје брата не имале*  
Бранко Радичевић: *Циц*  
Јован Јовановић Змај: *Пролећница*  
Војислав Илић: *Први снег*  
Григор Витез: *Какве је боје поток*  
Десанка Максимовић: *Вожња*  
Драган Лукић: *Шта је отац*  
Душан Васиљев: *Зима*  
Душан Радовић: *Замислите*  
Душан Костић: *Септембар*  
Бранислав Црнчевић: *Љутило мече*  
Љубивоје Ршумовић: *Домовина се брани лепотом*  
Добрица Ерић: *Славуј и сунце*  
Милван Данојлић: *Љубавна песма*  
Бранко Миљковић: *Песма о цвету*  
Мирослав Антић: *Шта је највеће*  
*Обичајне народне лирске песме* (избор)  
Избор из поезије Душана Радовића

#### Епика

Народна песма: *Марко Краљевић и бег Костадин*  
Народна басна: *Вук и јагње*  
Езоп: *Корњача и зец*  
Народна приповетка: *Свети Сава и сељак без среће*  
Народне приповетке: *Ветар и сунце*; *Свијету се не може угодити*  
Народна бајка: *Чардак ни на небу ни на земљи*  
Десанка Максимовић: *Прича о раку кројачу*  
Бранко Ћопић: *Мачак отишао у хајдуке*  
Стеван Раичковић: *Бајка о белом коњу*  
Бранко В. Радичевић: *Самоћа*  
Гроздана Олујић: *Стактарева љубав*  
Стојанка Грозданов - Давидовић: *Прича о доброј роди*  
Арапска народна приповетка: *Лав и човек*  
Браћа Грим: *Бајке* (избор)  
Максим Горки: *Врапчић*  
Оскар Вајлд: *Себични џин*  
Сун Ју Ђин: *Свитац тражи пријатеља*  
Пјер Грипари: *Заљубљене ципеле*  
*Драма*  
Душан Радовић: *А зашто он вежба*  
Александар Поповић: *Лед се топи*  
Јованка Јоргачевић: *Никад два добра*  
*Допунски избор*

Поред наведених дела, наставник и ученици слободно бирају најмање два, а највише још четири дела за обраду.

*Научно - популарни и информативни текстови*

Избор из књига, енциклопедија и часописа за децу

### Читање текста

Поступно и систематично навикавање ученика на доживљајно читање текста као значајног предуслова за његово ваљано тумачење на часу (са одговарајућим и примереним подстицањем).

Усмерено/истраживачко читање у функцији продубљивања доживљаја текста и непосредне припреме за његово тумачење. Читање одломака из текста ради доказивања/образлагања сопствених ставова.

Систематске вежбе у изражајном читању и казивању различитих врста текста (постепено и функционално овладавање основним елементима/чињеницама добре дикције). Читање драмског и драматизованог текста по улогама ради учења напамет и сценског импровизовања.

Подстицање и охрабривање ученика да записује своје утиске о прочитаним текстовима. Повремено читање и коментарисање таквих записа.

### Тумачење текста

Слободно и спонтано саопштавање личног доживљаја и првих утисака о прочитаном тексту.

Запажање и образлагање основне предметности прочитаног текста (осећања, песничке слике, фабула, радња, информација). Тумачење књижевних ликова. Откривање и слободно образлагање порука књижевноуметничког текста.

Уочавање и доказивање повезаности/међузависности композицијских делова текста. Постепено увођење у разумевање стилогене функције језика као средства изражавања у књижевноуметничком тексту (нарочито у лирској песми).

Симултано усвајање и употреба књижевних и функционалних појмова. Даље неговање ученичких навика да своје ставове доказују појединостама из текста.

### Књижевни појмови

#### Лирика

Ритам; наглашени и ненаглашени слогови; рима. Песничка слика као саставни чинилац композиције лирске песме.

Поређење - препознавање стилског средства.

Породичне народне лирске песме, шаљива песма, родољубива песма - основна обележја.

#### Епика

Фабула: повезаност догађаја с местом, временом и ликовима.

Књижевни лик: изглед; говорна карактеризација књижевног лика; односи међу ликовима.

Пишчев говор и говор ликова.

Разговор, опис - на нивоу препознавања и именована.

Народна и ауторска бајка - препознавање.

*Драма*

Радња у драми. Развој драмског сукоба. Драмски лик и глумац. Сценски простор - на нивоу препознавања и спонтаног увођења у свет драмске/сценске уметности.

**Функционални појмови**

Подстицање ученика да схватају и усвајају следеће појмове: слично, различито, супротно, изражајно; запажање, понашање, поступак, убедљиво, неочекивано; сналажљивост, радозналост.

## ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

### Основни облици усменог и писменог изражавања

**Препричавање** садржине текстова, играних и анимираних филмова, позоришних представа, радијских и телевизијских емисија за децу - детаљно (опширно), по заједничком и индивидуалном плану; сажето препричавање по заједничком и самостално сачињеном плану за препричавање.

**Причање** о доживљајима и догађајима, стварним и измишљеним (нарочито у функцији стварања погодне атмосфере за читање и тумачење текста). Причање према слици са целивним догађајем по заједничком и самостално сачињеном плану. Причање по задатим речима. Настављање приче подстакнуто датим почетком.

**Описивање** људи и природе: спољашња обележја особе која се описује (физички портрет), њене основне карактерне црте (духовни профил) и понашање у конкретним животним околностима (поступци, реакције, говор). Колективна и самостална посматрања природе (шетња, излети, посете, документарни филмови) на основу којих се увежбава описивање уочљивих и занимљивих појединости које су међусобно повезане. Самостално бирање мотива и издвајање детаља који ученика посебно заокупљају и подстичу на описивање - најчешће у писменом облику. Увежбавање планског приступа у описивању (заједнички и индивидуални планови/подсетници за описивање).

**Извештавање** - сажето информисање о себи (кратка аутобиографија).

**Усмена и писмена вежбања**

**Ортоепске вежбе:** увежбавање правилног изговора речи, исказа, реченица, пословица, краћих текстова; слушање звучних записа, снимање читања, анализа снимка и одговарајуће вредновање.

**Ортографске вежбе:** преписивање текста са ћирилице на латиницу. Увежбавање читког и уредног рукописа, уз примену правописних правила. Преписивање текста са датим задатком.

**Диктати:** са допуњавањем, аутодиктат, изборни диктат, контролни диктат.

**Лексичке и семантичке вежбе:** основно и пренесено/фигуративно значење речи, грађење речи - формирање породица речи; зналажење синонима и антонима, учовање семантичке функције акцента; нељичевне речи и њихова замена језичким стандардом.

**Синтаксичке и стилске вежбе:** допуњавање исказа различитим могућностима у складу са понуђеном говорном ситуацијом, проширивање реченице уношењем личног тона, сажимање реченице ради појачања њене информативне моћи и др.

Интонационо подешавање гласа у изговору појединих реченица (обавештајне, упитне, узвичне и заповедне) или неких њихових делова (реченични акценат). Увежбавање подешавања реда речи према комуникативним потребама у контексту.

Казивање напамет научених текстова (лирских, епских и драмских).

Сценско приказивање драмског и драматизованог текста.

Загонетање и одгонетање, састављање и решавање ребуса и укштених речи. Служење речником и енциклопедијом за децу и писање сопственог речника.

Неговање културе слушања саговорника; писање писма, честитке и разгледнице.

Слушање и вредновање говора и разговора у емисијама за децу на радију и телевизији.

Систематско увођење у начин планирања (израда подсетника) и писања тзв. слободних писмених састава.

Два писмена задатка - један у првом и један у другом полугодишту.

## НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

**Језик (граматика и правопис)**

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писмену комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на језичка правила и граматичке норме већ и на њихову функцију. На пример, реченица се не упознаје само као граматичка јединица (са становишта њене структуре), већ и као комуникативна јединица (са становишта њене функције у комуникацији).

Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. *Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција.* У I и II разреду у оквиру вежби слушања, говорења, читања и писања ученици запажају језичке појаве без њиховог именована, да би се од III до VIII разреда у концентричним круговима и континуираним нивовима граматички садржаји изучавали поступно и селективно у складу са узрастом ученика.

*Поступност* се обезбеђује самим избором и распоредом наставних садржаја, а конкретизација нивоа обраде, као врста упутства за наставну праксу у појединим разредима, назначена је описно формулисаним захтевима: запажање, учовање, усвајање, појам, препознавање, разликовање, информативно, употреба, обнављање, систематизација и другима. Указивањем на *ниво програмских захтева* наставницима се помаже у њиховим настојањима да ученике не оптерете обимом и дубином обраде језичке грађе.

*Селективност* се остварује избором најосновнијих језичких законитости и информација о њима.

Таквим приступом језичкој грађи у програму наставници се усмеравају да тумачење граматичких категорија заснивају на њиховој функцији коју су ученици у претходним разредима уочили и њоме, у мањој или већој мери, овладали у језичкој пракси. Поступност и селективност у програму граматике најбоље се уочавају на садржајима из синтаксе и морфологије од I до VIII разреда. Исти принципи су, међутим, доследно спроведени и у осталим областима језика. На пример, алтернацију сугласник **к**, **г**, **х**, ученици ће прво запажати у грађењу речи и деklinацији у V разреду, а вежбама и језичким играма у том и претходним разредима навикавати се на правилну употребу тих консонаната у говору и писању; елементарне информације о палатализацији добиће у VI разреду, а усвојена знања о битним гласовним особинама српског језика обновити и систематизовати у VIII разреду. Тим начином ће ученици стећи основне информације о гласовним променама и алтернацијама, оспособиће се за језичку праксу, а неће бити оптерећени учењем описа и историје тих језичких појава.

Елементарне информације из *морфологије* почињу се ученицима давати од II разреда и поступно се из разреда у разред проширују и продубљују. Од самог почетка ученике треба навикавати да уочавају основне морфолошке категорије, на пример: у II разреду поред уочавања речи које именују предмете и бића, уводи се и разликовање рода и броја код тих речи а у III разреду разликовање лица код глагола. Тим путем ће се ученици поступно и логички уводити не само у морфолошке већ и у синтаксичне законитости (разликовање лица код глагола - лични глаголски облици - предикат - реченица). Речи увек треба уочавати и обрађивати

у оквиру реченице, у којој се запажају њихове функције, значења и облици.

Програмске садржаје из *акцентологије* не треба обрађивати као посебне наставне јединице. Не само у настави језика, већ и у настави читања и језичке културе, ученике треба у сваком разреду уводити у програмом предвиђене стандардне акценатске норме а сталним вежбањем, по могућству уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да чују правилно акценатску реч а у крајевима где се одступа од акценатске норме да разликују стандардни акценат од свога акцента.

**Правопис** се савлађује путем систематских вежбања елементарних и сложених које се организују често, разноврсно и различитим облицима писмених вежби. Поред тога, ученике врло рано треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање).

Вежбе за усвајање и утврђивање знања из граматике до нивоа његове практичне примене у новим говорним ситуацијама проистиче из програмских захтева, али су у великој мери условљене конкретном ситуацијом у одељењу - говорним одступањима од књижевног језика, колебањима, грешкама које се јављају у писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања у настави језика мора одређивати на основу систематског праћења говора и писања ученика. Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком.

У *настави граматике* треба примењивати следеће поступке који су се у пракси потврдили својом функционалношћу:

- подстицање свесне активности и мисаоног осамостаљивања ученика;
- сузбијање мисаоне инерције и ученикових имитаторских склоности;
- заснивање тежишта наставе на суштинским вредностима, односно на битним својствима и стилским функцијама језичких појава;
- уважавање ситуационе условљености језичких појава;
- повезивање наставе језика са доживљавањем уметничког текста;
- откривање стилске функције, односно изражајности језичких појава;
- коришћење уметничких доживљаја као подстицаја за учење матерњег језика;
- систематска и осмишљена вежбања у говору и писању;
- што ефикасније превазилажење нивоа препознавања језичких појава;
- неговање примењеног знања и умења;
- континуирано повезивање знања о језику са непосредном говорном праксом;
- остваривање континуитета у систему правописних и стилских вежбања;
- побуђивање учениковог језичког израза животним ситуацијама;
- указивање на граматичку сачињеност стилских изражајних средстава;
- коришћење прикладних илустрација одређених језичких појава.

У настави граматике изразито су функционални они поступци који успешно сузбијају ученикову мисаону инертност, а развијају радозналост и самосталност ученика, што појачава њихов истраживачки и стваралачки однос према језику. Наведена усмерења наставног рада подразумевају његову чврсту везаност за животну, језичку и уметничку праксу, односно за одговарајуће текстове и говорне ситуације. Због тога је указивање на одређену језичку појаву на изолованим реченицама, истргнутим из контекста, означено као изразито непожељан и нефункционалан поступак у настави граматике. Усамљене реченице, лишене контекста, постају мртви модели, подобни да се формално копирају, уче напамет и репродукују, а све то спречава свесну активност ученика и ствара погодну основу за њихову мисаону инертност.

Савремена методика наставе граматике залаже се да тежиште обраде одређених језичких појава буде засновано на суштинским особеностима, а то значи на њиховим битним својствима и стилским функцијама, што подразумева занемаривање формалних и споредних обележја проучаваних језичких појава.

У настави језика нужно је посматрати језичке појаве у животним и језичким околностима које су условиле њихово значење. Ученике ваља упутити на погодне текстове и говорне ситуације у којима се одређена језичка појава природно јавља и испољава. Текстови би требало да буду познати ученицима, а ако пак нису, треба их прочитати и о њима разговарати са ученицима.

Наставник ваља да има на уму и то да упознавање суштине језичке појаве често води преко доживљавања и схватања уметничког текста, што ће бити довољно јак подстицај за наставника да што чешће упућује ученике да откривају стилску функцију (изражајност) језичких појава. То ће допринети развијању ученикове радозналости за језик, јер уметничка доживљавања чине граматичко гравидно конкретнијим, лакшим и применљивијим. Кад ученицима постане приступачна стилска (изражајна, експресивна) функција језичке појаве, прихватају је као *стваралачки поступак*, што је врло погодан и подстицајан пут да знања о језику брже прелазе у *умења*, да се на тај начин доприноси бољем писменом и усменом изражавању, али и успешнијој анализи књижевних текстова.

Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских вежбања, односно да наставно гравидно није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног гравидног, примене, обнављања и утврђивања знања.

Методика наставе језика, теоријски и практично, упућује да у настави матерњег језика треба што пре превазићи нивое препознавања и репродукције, а стрпљиво и упорно неговати више облике знања и умења - *применљивост* и *стваралачтво*. У настојањима да се у наставној пракси удовољи таквим захтевима, функционално је у свакој погодној прилици знања из граматике ставити у функцију тумачења текста (уметничког и популарног), чиме се оно уздиже од препознавања и репродукције на нивое умења и практичне примене.

Практичност и применљивост знања о језику и његово прелажење у умење и навике посебно се постиже неговањем *правописних* и *стилских вежби*.

Ученике, такође, континуирано треба подстицати да своја знања о језику повезују са комуникативним говором. Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. Настава на тај начин постаје практичнија и занимљивија, чиме ученику отвара разноврсне могућности за његова стваралачка испољавања.

Ситуације у којима се испољавају одређене језичке појаве може и сам наставник да поставља ученицима, да их спретно подсећа на њихова искуства, а они ће казивати или писати како у изазовним приликама говорно реагују.

Целовити сазнајни кругови у настави граматике, који започињу мотивацијом, а завршавају сазнавањем, резимирањем и применом одређеног гравидног, у савременом методичком приступу, поготову у проблемски усмереној настави, отварају се и затварају више пута током наставног часа. Такав сазнајни процес подразумева учестало спајање индукције и дедуције, анализе и синтезе, конкретизације и апстракције, теоријских обавештења и практичне обуке.

Савремена методика наставе истиче низ саодносних методичких радњи које ваља применити у наставној обради програмских јединица из језика и које омогућују да сваки целовит сазнајни пут, почев од оног који је уоквирен школским часом, добије своју посебну структуру.

Обрада нових наставних (програмских) јединица подразумева примену следећих методичких радњи:

- Коришћење погодног *полазног текста* (језичког предлошка) на коме се увиђа и објашњава одговарајућа језичка појава. Најчешће се користе краћи уметнички, научно-популарни и публицистички текстови, а и примери из писмених радова ученика.
- Коришћење исказа (примера из пригодних, текућих или запамћених) *говорних ситуација*.
- Подстицање ученика да полазни текст *доживе* и *схвате* у целини и појединостима.
- Утврђивање и обнављање знања о познатим језичким појавама и појмовима који *непосредно доприносе* бољем и лакшем схватању новог гравидног. (Обично се користе примери из познатог текста.)
- Упућивање ученика да у тексту, односно у записаним исказима из говорне праксе, *усавају примере* језичке појаве која је

предмет сазнавања.

- Најављивање и бележење *нове наставне јединице* и подстицање ученика да запажену језичку појаву *истраживачки сагледају*.
- Сазнавање *битних својстава* језичке појаве (облика, значења, функције, промене, изражајних могућности...).
- Сагледавање језичких чињеница (примера) са *разних становишта*, њихово упоређивање, описивање и класификовање.
- Илустровање и *графичко представљање* језичких појмова и њихових односа.
- *Дефинисање језичког појма*; истицање својства језичке појаве и уочених законитости и правилности.
- Препознавање, објашњавање и примена сазнатог градива у новим околностима и у примерима које наводе сами ученици (непосредна дедукција и прво вежбање).

- Утврђивање, обнављање и примена стеченог знања и умења (даља вежбања, у школи и код куће).

Наведене методичке радње међусобно се допуњују и прожимају, а остварују се у сукцесивној и синхронној поставци. Неке од њих могу бити остварене пре наставног часа на коме се разматра одређена језичка појава, а неке и после часа. Тако, на пример, добро је да текст на коме се усваја градиво из граматике буде раније упознат, а да поједине језичке вежбе буду предмет ученичких домаћих задатака. Илустровање, на пример, не мора бити обавезна етапа наставног рада, већ се примењује кад му је функционалност неоспорна.

Паралелно и здружено у наведеном сазнајном путу теку све важне логичке операције: запажање, упоређивање, закључивање, доказивање, дефинисање и навођење нових примера. То значи да часови на којима се изучава граматичко градиво немају оделјене етапе, односно јасно уочљиве прелазе између њих. Нешто је видљивији прелаз између индуктивног и дедуктивног начина рада, као и између сазнавања језичке појаве и увежбавања.

#### Књижевност

Увођење најмлађих ученика у свет књижевности али и осталих, тзв. некњижевних текстова (научнопопуларних, информативних), представља изузетно одговоран наставни задатак. Управо, на овом ступњу школовања стичу се основна и не мало значајна знања, умења и навике од којих ће у доброј мери зависити не само ученичка књижевна култура већ и његова општа култура на којој се темељи укупно образовање сваког школованог човека.

#### Лектира

Укинута је неприродна и непотребна подела на домаћу и школску *лектиру*, па тако извори за обраду текстова из лектире, поред читанки, постају књиге лектире за одређени узраст и сва остала приступачна литература.

Дата је *лектира* за одређен разред, разврстана по књижевним родовима - *лирика, епика, драма*, да би се кроз све програме могла пратити одговарајућа и разложна пропорција и имати увид у то.

Учитељ има начелну могућност да понуђене текстове прилагођава конкретним наставним потребама, али је обавезан и на слободан избор из наше народне усмене књижевности и тзв. некњижевних текстова - према програмским захтевима.

Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове унутрашње структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја - граматике, правописа и језичке културе и сл.).

Учитељу је дата могућност и *долунског избора* текстова у складу са наставним потребама и интересовањима конкретне јачког колектива са којим остварује програм.

#### Читање и тумачење текста

Особеност и деликатност овог предметног сегмента нису толико у програмираним садржајима колико су у узрасним могућностима најмлађих ученика да дате садржаје ваљано усвоје, те да се стеченим знањима и умењима функционално служе и у свим осталим наставним околностима. Сходно томе, читање и тумачење текста у млађим разредима превасходно је у функцији даљег усавршавања гласног читања, уз постепено, систематско и доследно увођење у технику читања у себи, као и усвајање основних појмова, односа и релација које садржи у себи прочитани текст.

*Читање текста*, према томе, на млађем узрасном нивоу има сва обележја првог и темељног овладавања овом вештином као знањем, нарочито у првом разреду. Посебно је важно да ученици поступно и функционално усвоје ваљано *читање наглас* које у себи садржи неке од важнијих чинилаца логичког читања (изговор, јачина гласа, паузирање, интонационо прилагођавање и др.) и које ће природно тежити све већој изражајности током другог разреда (наглашавање, емоционално подешавање, темпо и сл.) чиме се у доброј мери олакшава усвајање технике изражајног читања (трећи разред). Притом, од особите је важности да се свако читање наглас и сваког ученика понаособ (а нарочито у првом разреду) - осмишљено, критички и добронамерно вреднује. Сваки ученик, наине, након што је прочитао неки текст наглас, треба од својих другова у разреду и учитеља да сазна шта је у том читању било добро, а шта евентуално треба мењати да би оно постало још боље.

Поступност, систематичност и доследност посебно долазе до изражаја у оспособљавању ученика за *читање у себи*. Овај вид читања у млађим разредима представља сложенији наставни захтев, иако са становишта искусног, формираног читача то не изгледа тако. Читање у себи, наине, садржи низ сложених мисаоних радњи које ученик треба симултано да савлада, а посебан проблем представља тзв. унутрашњи говор. Зато се код већине ученика првог разреда ово читање најпре испољава у виду тихог читања (тихи жагор, мрмљање), да би касније, али упорним вежбањем, добило своја потребна обележја. Међу њима свакако ваља истаћи различите видове мотивисања, подстицања и усмерења, чиме се олакшава доживљавање и разумевање текста који се чита, те тако читање у себи, са становишта методике савремене наставе књижевности, постаје незаобилазни услов за ваљано тумачење текста.

*Тумачење текста* у млађим разредима представља изузетно сложен и деликатан програмски захтев. Текст је темељни програмски садржај који има водећу и интеграциону наставну улогу јер око себе окупља и групише одговарајуће садржаје и из осталих предметних подручја. Али, због узрасних ограничења у рецепцији, тумачењу и усвајању основних структурних а нарочито уметничких чинилаца текста, потребно је испољити много инвентивности, систематичности и упорности у оспособљавању ученика за постепено уочавање, препознавање, а затим образлагање и спонтано усвајање његове основне предметности.

У првом разреду тумачење текста има изразита обележја спонтаног и слободног *разговора* са ученицима о релевантним појединостима - просторним, временским, акционим - у циљу провере разумевања прочитаног, односно у функцији активног увежбавања и ваљаног усвајања читања наглас и у себи. Инвентивним мотивисањима, подстицањима и усмерењима (ко, где, када, зашто, како, чиме, због чега, шта је радосно, тужно, смешно, занимљиво, необично и сл.) - ученицима се омогућава да уочавају, запажају, откривају, упоређују, објашњавају, образлажу дате појавности које чине предметност прочитаног текста.

У другом разреду приступ тумачењу текста скоро је у свему исти као и у претходном разреду, само што су захтеви, по природи ствари, нешто увећани а програмски садржаји адекватно допуњени (самостално саопштавање утисака о прочитаном тексту, заузимање властитих ставова о важнијим појавностима из текста и речито образлагање и одбрана таквих схватања, откривање и схватање порука у тексту, препознавање одељка, уочавање карактеристичних језичких и стилских појмова и сл.).

Ученике треба систематски и на ваљан начин подстицати на укључивање у библиотеку (школску, месну), формирање одељењске библиотеке, приређивање тематских изложби књига, слушање/гледање звучних/видео записа са уметничким казивањима текста, организовање сусрета и разговора са писцима, литерарних игара и такмичења, вођење дневника о прочитаним књигама (наслов, писац, утисци, главни ликови, одабране реченице, необичне и занимљиве речи и сл.), формирање личне библиотеке, цедетеке, видеотеке и др.

Таквим и њему сличним методичким приступом читању и тумачењу текста, при чему посебну пажњу ваља посветити улози ученика као значајног наставног чиниоца (његовом што већем осамостајивању, слободном истраживању и испољавању, пружању могућности за властито мишљење), остварују се нека од темељних начела методике савремене наставе и књижевности, међу којима су свакако поступно и осмишљено увођење ученика у сложени свет књижевноуметничког дела и симултано али и планско богађење, усавршавање и неговање његове језичке културе.

### Читање од III до VIII разреда

Тумачење текста заснива се на његовом читању, доживљавању и разумевању. При томе је квалитет схватања порука и непосредно условљен квалитетом читања. Зато су разни облици усмереног читања основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела.

**Изражајно читање** негује се систематски, уз стално повећавање захтева и настојање да се што потпуније искористе способности ученика за постизање високог квалитета у вештини читања. Вежбања у изражајном читању изводе се плански и уз солидно наставничко и ученичко припремање. У оквиру своје припреме наставник благовремено одабира погодан текст и студиозно проучава оне његове особености које утичу на природу изражајног читања. У складу са мисаоно-емотивним садржајем текста, наставник заузима одговарајући став и одређује ситуациону условљеност јачине гласа, ритма, темпа, интонације, пауза, реченичног акцента и гласовних трансформација. При томе се повремено служи аудио снимцима узорних интерпретативних читања.

Пошто се изражајно читање, по правилу, увежбава на претходно обрађеном и добро схваћеном тексту, то је конкретно и успешно тумачење штива неопходан поступак у припремању ученика за изражајно читање. У оквиру непосредне припреме у VI, VII и VIII разреду повремено се и посебно анализирају психички и језичкостилски чиниоци који захтевају одговарајућу говорну реализацију. У појединим случајевима наставник (заједно са ученицима) посебно приређује текст за изражајно читање на тај начин што у њему обележава врсте пауза, реченичне акценте, темпо и гласовне модулације.

Изражајно читање увежбава се на текстовима различите садржине и облика; користе се лирски, епски и драмски текстови у прози и стиху, у наративном, дескриптивном, дијалошком и монолошком облику. Посебна пажња посвећује се емоционалној динамици текста, његовој драматичности и говорњу из перспективе писца и појединих ликова.

У одељењу треба обезбедити одговарајуће услове за изражајно читање и казивање - ученицима у улози читача и говорника ваља обезбедити место испред одељењског колектива, у одељењу створити добру *слушалачку публику*, заинтересовану и способну да критички и објективно процењује квалитет читања и казивања. Посредством аудио снимка, ученицима повремено треба омогућити да чују своје читање и да се критички осврћу на своје умење. На часовима обраде књижевних дела примењиваће се ученичка искуства у изражајном читању, уз стално настојање да сви облици говорних активности буду коректни и уверљиви.

**Читање у себи је најпродуктивнији облик стицања знања** па му се у настави поклања посебна пажња. Оно је увек усмерено и истраживачко; помоћу њега се ученици оспособљавају за свакодневно стицање информација и за учење.

Вежбе читања у себи непосредно се уклапају у остале облике рада и увек су у функцији свестранијег стицања знања и разумевања не само књижевног дела, већ и свих осмишљених текстова.

Примена текст методе у настави подразумева врло ефикасне вежбе за савладавање брзог читања у себи с разумевањем и доприноси развијању способности ученика да читају флексибилно, да усклађују брзину читања са циљем читања и карактеристикама текста који читају.

Квалитет читања у себи подстиче се претходним усмеравањем ученика на текст и давањем одговарајућих задатака, а потом и обавезним проверавањем разумевања прочитаног текста, односно остварења добијених задатака. Информативно, продуктивно и аналитичко читање најуспешније се подстичу самосталним истраживачким задацима који се ученицима дају у припремном поступку за обраду текста или обраду садржаја из граматике и правописа. Тим путем се унапређују логика и брзина читања, а нарочито брзина схватања прочитаног текста, чиме се ученици оспособљавају за самостално учење.

Ученици старијих разреда уводе се у "летимично" читање које је условљено брзином и стварно прочитаним текстом. Оно се састоји од брзог тражења информације и значења у тексту, при чему се не прочита свака реч, већ се погледом "пролази" кроз текст и чита се на прескок (међунаслови, поднаслови, први редови у одељцима, увод, закључак). При вежбању ученика у "летимичном" читању, претходно се задају одговарајући задаци (тражење одређених информација, података и сл.), а потом проверава квалитет њиховог остварења и мери време за које су задаци извршени. "Летимичним" читањем ученици се такође оспособљавају да ради подсећања, обнављања, меморисања, читају подвучене и на други начин означене делове текста приликом ранијег читања "с оловком у руци", које треба систематски спроводити као вид припремања ученика за самосталан рад и учење.

**Изражајно казивање** напамет научених текстова и одломака у прози и стиху значајан је облик рада у развијању говорне културе ученика. Ваља имати у виду да је убедљиво говорење прозног текста полазна основа и неопходан услов за природно и изражајно казивање стихова. Зато је пожељно да се повремено, на истом часу, наизменично увежбава и упоређује говорење текстова у прози и стиху.

Напамет ће се учити разни краћи прозни текстови (нарација, дескрипција, дијалог, монолог), лирске песме разних врста и одломци из епских песама. Успех изражајног казивања знатно зависи од *начина учења и логичког усвајања текста*. Ако се механички учи, као што понекад бива, усвојени аутоматизам се преноси и на начин казивања. Зато је посебан задатак наставника да ученике навикне на осмишљено и интерпретативно учење текста напамет. Током вежбања треба створити услове да казивање тече "очи у очи", да говорник посматра лице слушалаца и да с публиком успоставља емоционални контакт. Максимална пажња се посвећује свим вредностима и изражајним могућностима говорног језика, посебно - природном говорничком ставу, поузданом преношењу информација и сугестивном казивању.

### Тумачење текста од III до VIII разреда

Са обрадом текста почиње се после успешног интерпретативног читања наглас и читања у себи. Књижевноуметничко дело се чита, према потреби и *више пута*, све док не изазове одговарајуће доживљаје и утиске који су неопходни за даље упознавање и проучавање текста. Разни облици поновљеног и усмереног читања дела у целини, или његових одломака, обавезно ће се примењивати у обради лирске песме и краће прозе.

При обради текста примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. Значајне појединости, елементарне слике, експресивна места и стилско-језички поступци неће се посматрати као усамљене вредности, већ их треба сагледавати као функционалне делове виших целина и тумачити у природном садејству с другим уметничким чиниоцима. Књижевном делу приступа се као сложеном и непоновљивом организму у коме је све условљено узрочно-последичним везама, подстакнуто животним искуством и уобличено стваралачком маштом.

Ученике треба ревносно навикавати на то да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова према произвољним оценама и закључцима.

Наставник ће имати у виду да је тумачење књижевних дела у основној школи, поготову у млађим разредима, у *начелу предтеоријско* и да није условљено познавањем стручне терминологије. То међутим, нимало не смета да и обичан "разговор о штиву" у млађим разредима буде стручно заснован и изведен са пуно инвентивности и истраживачке радозналости. Вредније је пројектовање ученика поводом неке уметничке слике и њено интензивно доживљавање и конкретизовање у учениковој машти него само сазнање да та слика формално спада у ред метафора, персонификација или поређења. Зато се још од првог разреда ученици навикавају да слободно испољавају своје утиске, осећања, асоцијације и мисли изазване сликовитом и фигуративном применом песничког језика.

У свим разредима обрада књижевног дела треба да буде проткана решавањем *проблемских питања* која су подстакнута текстом и уметничким доживљавањем. На тај начин стимулисаће се ученичка радозналост, свесна активност и истраживачка делатност, свестраније ће се упознати дело и пружати могућност за афирмацију ученика у радном процесу.

Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну *локализацију*, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквири, давање неопходних података о писцу и настанку дела, као и обавештења о битним садржајима који претходе одломку - све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити. Зато протоптску и психолошку реалност, из које потичу тематска грађа, мотиви, ликови и дубљи подстицаји за стварање, треба дати у пригодном виду и у оном облику који је неопходан за потпуније доживљавање и



поузданије тумачење.

Методика наставе књижевности већ неколико деценија, теоријски и практично, развија и стално усавршава наставников и учеников *истраживачки, проналазачки, стваралачки и сатворачки* однос према књижевноуметничком делу. Књижевност се у школи *не предаје и не учи*, већ *чита, усваја*, у њој се *ужива* и о њој *расправља*. То су путеви да настава књижевности шири ученикове духовне видике, развија истраживачке и стваралачке способности ученика, критичко мишљење и уметнички укус, појачава и култивираше литерарни, језички и животни сензибилитет.

Модерна и савремена организација наставе матерњег језика и књижевности подразумева *активну улогу ученика* у наставном процесу. У савременој настави књижевности ученик не сме бити пасивни слушалац који ће у одређеном тренутку репродуковати "научено градиво", односно наставникова предавања, већ активни субјекат који *истраживачки, стваралачки и сатворачки* у ч е у проучавању књижевноуметничких остварења.

Ученикова активност треба да свакодневно пролази кроз све три радне етапе; пре часа, у току часа и после часа. У свим етапама ученик се мора систематски навикавати да у току читања и проучавања дела *самостално* решава бројна питања и задатке, који ће га у пуној мери емоционално и мисаоно ангажовати, пружити му задовољство и побудити истраживачку радозналост. Такви задаци биће најмоћнија мотивација за рад што је основни услов да се остваре предвиђени интерпретативни домети. Наставник ваља да постави задатке који ће ученика подстицати да *уочава, открива, истражује, процњује и закључује*. Наставникова улога јесте у томе да осмишљено помогне ученику тако што ће га подстицати и усмеравати, настојећи да развија његове индивидуалне склоности и способности, као и да адекватно вреднује ученичке напоре и резултате у свим облицима тих активности.

*Проучавање* књижевноуметничког дела у настави је сложен процес који започиње наставниковим и учениковим *припремањем* (мотивисање ученика за читање, доживљавање и проучавање уметничког текста, читање, локализовање уметничког текста, истраживачки припремни задаци) за тумачење дела, своје најпродуктивније видове добија у *интерпретацији* књижевног дела на наставном часу, а у облицима *функционалне примене стечених знања и умења* наставља се и после часа: у продуктивним *обнављањима знања* о обрађеном наставном градиву, у *поредбеним изучавањима* књижевноуметничких дела и *истраживачко-интерпретативним приступима* новим књижевноуметничким остварењима. Средишње етапе *процеса проучавања* књижевноуметничког дела у настави јесу *методолошко* и *методичко* з а с интерпретацијеа и *њено је а з ња* на наставном часу.

У заснивању и развијању наставне интерпретације књижевноуметничког дела основно *методолошко* опредељење треба да буде *превасходна усмереност интерпретације према уметничком тексту*. Савремена методика наставе књижевности определила се, дакле, за *унутрашње (иманентно) изучавање уметничког текста*, али она никако не превиђа нужност примене и *вантекстовних гледишта* да би књижевноуметничко дело било ваљано и поуздано протумачено.

Уз наведена *методолошка* опредељења, наставна интерпретација књижевноуметничког дела ваља да удовољи и захтевима које јој поставља *методика наставе књижевности*: да буде *оригинална, естетски мотивисана, свестрано усклађена са наставним циљевима и значајним дидактичким начелима*, да има *сопствену кохерентност и поступност*, а да методолошка и методичка поступања на свакој деоници интерпретације остварују *јединство анализе и синтезе*.

О оквиру *основне методолошке оријентације* да наставна интерпретација књижевноуметничког дела ваља да удовољи и захтевима које усмерена *према уметничком тексту*, примат припада опредељењу да се *динамика интерпретације* усклађује са *водећим уметничким вредностима* књижевног остварења, тако што ће оне бити *чиниоци обједињавања* интерпретативних токова кроз свет дела. Једно од најважнијих начела које поштује тако заснована и опредељена наставна интерпретација јесте *удовољавање захтеву да се тумачењем водећих вредности* обухвати, односно проучи, *дело у целини*. Пошто су *обједињена поставка* и односи *свестраних међусобних прожимања природне датости* уметничких чинилаца у делу, тумачењем водећих уметничких вредности обухватају се и упознају и *сви други битни чиниоци* уметничке структуре, међу којима сваки у интерпретацији добија онолико места колико му припада у складу са уделом који има у општој уметничкој вредности дела. У наставној интерпретацији књижевноуметничког дела *обједињавајући и синтетички чиниоци* могу бити: *уметнички доживљаји, текстовне целине, битни структурни елементи* (тема, мотиви, уметничке слике, фабула, сјике, књижевни ликови, поруке, мотивациони поступци, композиција), *облици казивања, језичко-стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми*.

У сваком конкретном случају, дакле, на ваљаним *естетским, методолошким и методичким* разлозима ваља утемељити избор оних вредносних чинилаца према којима ће бити усмеравана динамика наставне интерпретације књижевноуметничког дела. Зато *методолошки и методички прилази* књижевноуметничком делу, које теоријски и практично заснива и развија савремена методика наставе књижевности, *не познају и не признају* утврђене *методолошке и методичке системе* које би требало применити у интерпретацији сваког појединог дела. То значи да нема познатих и једном заувек откривених путева којима се улази у свет сваког појединог књижевноуметничког остварења, већ су ти путеви унеколико увек другачији у приступу *сваком поједином књижевноуметничком делу - онолико колико је оно аутономно, самосвојно и непоновљиво* уметничко остварење.

#### **Књижевни појмови**

*Књижевне појмове* ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. Тако ће се, на пример, током обраде неке родољубиве песме, а уз поредбени осврт на две-три раније прочитане песме исте врсте, развијати појам родољубиве песме и стицати сазнање о тој лирској врсти. Упознавање метафоре биће погодно тек када су ученици у претходном и предтеоријском поступку откривали изражајност извесног броја метафоричких слика, кад неке од њих већ знају напамет и носе их као уметничке доживљаје. Језичко-стилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стилска условљеност.

#### **Функционални појмови**

*Функционални појмови* се не обрађују посебно, већ се у току наставе указује на њихова примењена значења. Ученици их спонтано усвајају у процесу рада, у текућим информацијама на часовима, а уз паралелно присуство речи и њоме означеног појма. Потребно је само подстицати ученике да наведене речи (а и друге сличне њима) *разумеју и схвате* и да их *примењују* у одговарајућим ситуацијама. Ако, на пример, на захтев да се уоче и објасне *околности* које утичу на понашање неког лика, ученик наведе те околности, онда је то знак (и провера) да је тај појам и одговарајућу реч схватио у пуном значењу.

У усменом и писменом изражавању узредно ће се проверавати да ли ученици правилно схватају и употребљавају речи: *узрок, услов, ситуација, порука, однос* и сл. Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици откривају што више *особина, осећања и душевних стања* појединих ликова, при чему се те речи бележе и тако спонтано богати речник функционалним појмовима.

Функционалне појмове *не треба оградити на поједине разреде*. Сви ученици једног разреда неће моћи да усвоје све програмом наведене појмове за тај разред, али ће зато спонтано усвојити знатан број појмова који су у програмима старијих разреда. Усвајање функционалних појмова је непрекидан процес у току васпитања и образовања а остварује се и проверава у току остваривања садржаја свих програмско-тематских подручја.

#### **Језичка култура**

Оперативни задаци за реализацију наставних садржаја овог подручја јасно указују да је континуитет у свакодневном раду на богаћењу ученичке језичке културе једна од примарних методичких обавеза, почев од уочавања способности сваког детета за говорно комуницирање у тзв. *претходним испитивањима* деце приликом уписа у први разред, па преко различитих вежби у говору и писању до ученичког самосталног излагања мисли и осећања у току наставе, али и у свим осталим животним околностима у школи и ван ње, где је ваљано језичко комуницирање услов за потпуно споразумевање. Правилна артикулација свих гласова и графички узорна употреба писма, напуштање локалног говора и навикавање на стандардни књижевни језик у говору, читању и писању, оспособљавање за слободно препричавање, причање и описивање, и уз функционалну примену усвојених и правописних

правила, разноврсna усмена и писмена вежбања која имају за циљ богаћење ученичког речника, сигурно овладавање реченицом као основном говорном категоријом и указивање на стилске вредности употребе језика у говору и писању и др. - основни су наставни задаци у остварењу програмских садржаја из језичке културе.

Ово предметно подручје нешто је другачије конципирано у односу на претходне програме. Најпре, установљен је другачији, примеренији назив који је истовремено и једноставнији и свеобухватнији од раније коришћених термина. Исто тако, преуређена је структура програмских садржаја који у новој поставци делују прегледно, систематично и препознатљиво, без непотребних понављања и конфузије. Јер, на основу укупне разредне наставе, постоје језички појмови које ученик овог узраста треба поступно, систематично и ваљано (а то значи - трајно) да усвоји, па су и замишљени као програмски садржаји (захтеви). А до њиховог трајног и функционалног усвајања, скоро без изузетака, пут води преко бројних и разноврсних облика усмених и писмених језичких испољавања ученика, а то су најчешће: *језичке игре, вежбе, задаци, тестови* и сл. На пример, најмлађег ученика ваља, између осталог, ослободити да самостално, убедљиво и допадљиво *описује* оне животне појаве које језичким описом (дескрипцијом) постају најпрепознатљивије (предмети, биљке, животиње, људи, пејзаж, ентеријер и др.). Зато се *описивање* као програмски захтев (садржај) јавља у сва четири разреда. А остварује се, усваја као знање и умење применом оних облика који ће ефикасним, економичним и функционалним поступањима у наставним околностима ученичку и језичку културу учинити поузданом и трајном. А то су: говорне вежбе, писмене вежбе (или осмишљено комбиновање говора и писања), писмени радови, изражајно казивање уметничких описних текстова, аудодикат и сл. А то важи, у мањој или већој мери и за све остале врсте ученичког језичког изражавања.

*Основни облици усменог и писменог изражавања* у млађим разредима представљају темељне програмске садржаје за стицање, усавршавање и неговање ваљане и поуздане језичке културе најмлађег ученика. Неки од тих облика (препричавање, причање) присутни су и у претходним испитивањима деце за упис у школу што значи да на њих ваља гледати као на језичко искуство које полазници у извесној мери већ поседују. Отуда и потреба да се са усавршавањем и неговањем тих основних облика говорног комуницирања отпочне и пре формалног описмењавања ученика.

*Препричавање* разноврсних садржаја представља најједноставнији начин ученичког језичког испољавања у наставним околностима. И док се у поменутих претходним испитивањима као и у припремама за усвајање почетног читања репродуковању одређених садржаја приступа слободно, већ од краја тзв. букварске наставе па надаље ваља му приступити плански, осмишљено и континуирано. То значи, најпре, да се унапред зна (а то се десфинише у оперативним плановима рада учитеља) које ће садржаје ученик препричавати у наставним околностима. Њихов избор треба да обухвати не само текстове, и не само оне из читанки, већ и из других медијских области (штампа, позориште, филм, радио, телевизија и сл.). Потом, ученике ваља благовремено мотивисати, подстицати и усмеравати на овај вид језичког изражавања, а то значи - омогућити им да се самостално припреме за препричавање али у које ће истовремено бити интегрисани и одговарајући програмски захтеви. Ваља, затим, водити рачуна о томе да се начелно препричавају само они садржаји који су претходно протумачени/анализирани или о којима се са ученицима водио макар приступни разговор. Коначно, и препричавање, као и све остале видове ученичког изражавања, треба на одговарајући начин вредновати (најбоље у разреду и уз свестрано учествовање ученика и подршку учитеља).

*Причање* у односу на препричавање јесте сложенији облик језичког изражавања ученика, јер док је препричавање углавном репродуковање прочитаног, одслушаног или виђеног садржаја, причање представља особан вид стваралаштва које се ослања на оно што је ученик доживео или произвео у својој стваралачкој машини. Зато причање тражи посебан интелектуални напор и језичку изграђеност, те ученика свестрано ангажује: у избору тематске грађе и њених значајних појединости, у компоновању одабраних детаља и у начину језичког уобличавања свих структурних елемената приче. Методички приступ овом значајном облику усавршавања и неговања ученике језичке културе у основи је исти као и код препричавања (ваљано функционално локализовање у главним радова, осмишљено повезивање са сродним садржајима из осталих предметних подручја, а нарочито са читањем и тумачењем текста, осмишљено и инвентивно мотивисање, усмеравање и подстицање ученика да у причању остваре што свестранију мисаону и језичку перспективу, умешно вредновање ученичких домаћаја у причању и др. Посебно треба водити рачуна о томе да причање у функцији читања и тумачења текста (у тзв. уводном делу часа) не прерасте у схематизовано и површно набрајање/именовање одређених појавности, а да се притом занемари индивидуални приступ ученика датог предметности, те да изостане стварање приче као целовите менталне представе, довољно препознатљиве и ваљано мисаону и језички уобличене. Тако, на пример, уводни разговори о домаћим и дивљим животињама поводом басне која се чита и тумачи неће дати жељене резултате на нивоу уводних говорних активности ако се такве животиње само класификују по познатој припадности, именују или само набрајају, као што ће *слободно причање* о неким необичним, занимљивим, али стварним и појединачним сусретањима ученика са датим животињама, у којима су доживљени радост, изненађење, одушевљење, радозналост, упитаност, страх и сл. - створити праву истраживачку атмосферу на часу. Причање, пак, коликогод било изазовно у свим својим сегментима за језичко испољавање најмлађих ученика - начелно ваља реализовати као део ширег наставног контекста у коме ће се саодносно и функционално наћи и други облици језичког изражавања, а нарочито описивање.

*Описивање* јесте најсложенији облик језичког изражавања на нивоу најмлађих разреда. Оно је мање или више заступљено у свакодневном говору, јер је неопходно за јасно представљање суштинских односа између предмета, ствари, бића и других појмова и појава у свакој животной ситуацији. Јер, док је за препричавање основа одређени садржај, за причање подстицај неко *догађање, доживљај, дотле* за описивање нису неопходне неке посебне околности, већ се оно користи кад год се дође у додир са *појавностима* које у свакодневном језичком комуницирању могу скренути пажњу на себе. Но, због бројних узрасних ограничења у раду са најмлађим ученицима, овој врсти језичког комуницирања ваља приступити посебно одговорно и уз нарочито поштовање принципа наставне условности и поступности у захтевима: оспособљавање ученика да пажљиво посматрају, уочавају, откривају, запажају, упоређују, па тек онда дату предметност да мисаоно заокруже и језички уобличе. Исто тако, ученике овог узрасног нивоа ваља подстицати и усмеравати да из сложеног процеса описивања најпре усвоје неколико општа места којима се могу служити све дотле док се не оспособе за самостални и индивидуални приступ овом захтевном језичком облику. У том смислу ваља их навикавати да локализују оно што описују (временски, просторно, узрочно), да уоче, издвоје и заокруже битна својства/особине (спољашње и условно унутрашње) и да се одреде према посматраној предметности (први покушаји формирања личног става/односа према датог појави). Исто тако, неопходно је поуздано процена планирања вежби у описивању са усмерењима/подстицањима у односу на она вежбања у којима може доћи до изражаја ученичка самосталност и индивидуалност. Како се, пак, описивање врло често доводи у блиску везу са читањем и тумачењем текста (нарочито књижевноуметничког) то је потребно стално усмеравати ученичку пажњу на она места у таквим текстовима која обилују описним елементима, а посебно када се описују предмети, ентеријер, биљке и животиње, књижевни ликови, пејзаж и сл., јер су то и најбољи обрасци за спонтано усвајање описивања као трајне вештине у језичком комуницирању. Пошто је за описивање потребан већи мисаони напор и дужи време за остварење дужи замисли - ваља предност дати писменој форми описивања над усменом. Остали општи методички приступи овом значајном облику језичког изражавања исти су или слични као и код препричавања и причања (од планирања, преко реализације планираних активности, до вредновања постигнутог и функционалног повезивања са сродним садржајима какви су и усмена и писмена вежбања за стицање, усавршавање и неговање језичке културе ученика).

*Усмена и писмена вежбања*, како им и сам назив каже, замишљена су као допуна основних облика језичког изражавања, почев од најједноставнијих (изговор гласова и преписивање речи), преко сложенијих (лексичке, семантичке, синтаксичке вежбе, остале вежбе за савладавање узорног говора и писања), до најсложенијих (домаћи писмени задаци и њихово читање и свестрано вредновање на часу). Свака од програмираних вежби планира се и остварује у оном наставном контексту у коме се јавља потреба за функционалним усвајањем дате језичке појаве или утврђивања, обнављања или систематизовања знања и примене тих знања у конкретној језичкој ситуацији. То значи да се, начелно, све те или њима сличне вежбе не реализују на посебним наставним часовима већ се планирају у склопу основних облика језичког изражавања (препричавање, причање, описивање) или одговарајућих

програмских садржаја осталих предметних подручја (читање и тумачење текста, граматика и правопис, основе читања и писања), Управо у осмишљеним саодносним поставкама та вежбања вишеструко утичу на подизање нивоа ученичке језичке културе.

Природно је да се планским остварењем програмских садржаја из језичке културе отпочне тек у другом полугодишту првог разреда (пошто се савлада елементарна техника читања и писања). Међутим, јасно је да се многи од њих симултано остварују већ у периоду припрема за читање и писање, као и у периоду учења, усвајања основне писмености. Јер, без потребне језичке развијености (слободан разговор, препричавање краћих садржаја, аналитичко - синтетичке гласовне вежбе и сл.) не може се успоставити неопходна говорна комуникација, преко потребна за усвајање појмова гласа и слова. Касније, она постаје основа за остварење наставних садржаја и из свих осталих подручја овог предмета (као и укупне разредне наставе), али се истовремено и сама шири и продубљује до нивоа јасног, правилног, садржајно и стилски примереног језичког општења у усменој и писменој форми. Тиме језичка култура у највећој мери доприноси јединству целовитости наставе српског језика и чини да се она реализује у функционалном повезивању наизглед различитих програмских садржаја али који се најбоље остварују управо у таквој методичкој спрези.

## М А Т Е Р Њ И Ј Е З И Ц И П Р И П А Д Њ И А К Њ А И Н А Ц И С

### БУГАРСКИ ЈЕЗИК

### БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

#### Цел и задачи

Целта на обучението по бугарски език е учениците да овладеат основните закономерности на бугарски език на којто правилно ќе се изразуваат во усна и писмена форма, да бидат во состојба да тлкуваат подбрани литературни произведения, произведения на сценичното, филмово и други видови изкуства на бугарското и световно наследство.

Задачи на обучението по бугарски език са:

- развивање на љубов кон мајчиниот јазик и неопходност за негово развивање и усовершување;
- основно описменување на учениците од првоначалниот курс на основа на ортоепски и ортографски стандарти на бугарскиот книжевен јазик;
- етапно и систематично запознавање со граматицата и правописот на бугарскиот јазик;
- запознавање со езикови јавувања и појавувања, овладување со нормативната граматика и стилистичните възможности на бугарскиот јазик;
- оспособување за успешно служење со книжевниот јазик во различниот
- му форми на писмена и усна употреба и во различниот комуникационни ситуации (рола на говорителот, слушателот, собеседникот и читателот);
- развивање на усет за автентични естетички стойности во художествената литература;
- развивање на смисъл и способности за правилно, гладко, икономичко и убедително усно и писмено изразување, обогатување на речникот, езиково и стилистично изразување;
- упувањивање и усовершување на гласно четене (правилно, логичко и изразително) и четене наум (прочувствително, насочено, иследователско);
- оспособување за самостојатно четене, доживување, разбирање, всестрано тлкување и оценување на художествени произведения од различен жанр;
- запознавање, четене и тлкување на популарни и информативни текстови од илустрирани енциклопедии и списанија за деца;
- постепено, систематично и последователно оспособување на учениците за логичко схвацање и критичка оценка на прочетениот текст;
- развивање на неопходност за книга, способности да могат со неа самостојатно да си служат како извор на знања; развивање на навик за самостојатно ползување на библиотека (класови, училищни и градски); постепено свикнување со начина за водене на бележник за прочетените книги;
- постепено и систематично оспособување на учениците за преживување и оценување на сценични произведения (театар, филм);
- усвојување на основните теоретични и функционални појавувања од областа на театралното и филмово изкуство;
- запознавање, развивање, пазене и тачене на сопствениот национален и културен идентитет на произведенията од бугарската литература, театралното и филмово изкуство, како и на останали художествени постижения;
- развивање на почит кон културното наследство и нужда сџцото да се зачита и подобрува;
- привикнување за редовно следене и критичко преценување на детски радио и телевизиски предавања;
- подтикнување на учениците на самостојатно езиково, литературно и сценично творчество;
- подтикнување, развивање и ценене на ученичките извънкласови дейности (секции: литературна, езикова, рецитаторска, драматична, журналистичка и др.);
- възпитување на учениците за живот и работа во духа на хуманизмот, честоста, солидарноста и други етички стойности;
- развивање на патриотизъм и възпитување во духа на мира, културните одношения и сџтрудничество междо хората.

### ТРЕЋИ РАЗРЕД

### ТРЕТИ КЛАС

#### Образователни задачи:

- овладување со умения за четене и писане;
- овладување со умения за разбирање и употреба на простото изречење (појавување, главни части);
- усвојување на називања за сџществително и прилагателно име и за глаголи и на умения за целесъобразната им употреба;
- постепено овладување со умения за възприемање на литературно произведение (чувства, случки, действия, образи, поръки, ижево-стилови карактеристики);
- овладување со умения за усно и писмено изразување според изискванията на Програмата (разказување, преразказување, описување, известување);
- запознавање со основни техники за писане на сџчиненија.

### ЕЗИК

#### Грамматика

Изречење - појавување за изречење; појавување и разбирање на сџобщително, възпросително и подбудително; утвърдително и отрицателно изречење; употреба на изречења.

Појавување и разпознавање на главни части на изречењето (подлог, сџазуемо).

Појавување и разпознавање на сџгласувано определение (дума кон сџществително име, която отговора на: какъв, каква, какво, какви; чий, чия, чие, чии).

Појавување и разпознавање на обстоятелствено пояснение (думи, които поясняват глагола и отговарят на: къде, кога, как, колко).

Разпознаване и правилно записване на пряка реч.

Съществителни имена - нарицателни, собствени, умалително-гальовни; род и число на съществителните имена; лексикално значение и употреба в изречение.

Членуване на съществителни имена: основни белези; понятие, разпознаване и употреба в изречение.

Прилагателни имена: качествени прилагателни; род и число; лексикално значение и употреба в изречение.

Глаголи: същност; лице и число; сегашно, минало свършено и бъдеще време; положителна и отрицателна форма; лексикално значение и употреба в изречение.

Ударени и неударени срички: разпознаване, правоговор.

### **Правопис**

Затвърдяване чрез упражнения на прилагането на изучени правописни правила.

Употреба на главна буква при писане на имена на хора, имена на животни, географски названия, заглавия на книги и списания.

Писане на букви: Ъ, ЪО, Щ, Ю, Я, които представляват трудности за учениците. Писане на дата.

Писане и изговор на съгласната "Й" в началото, средата и края на думите; Й - И в множествено число; присъствие или отсъствие на "И" между: а/а, и/и, е/е, у/у; а/е; о/е, и/е;

Правопис и правоговор на съществителни имена от м.р. с ударение върху краткия член : града /градъ/, часа:/часъ/.

Писане на числителни имена.

Писане на съкращения от типа: л. (лице), ч. (число), уч. (ученик), стр. (страница), м. (месец), г.год. (година).

## *ЛИТЕРАТУРА*

### *Лирика*

Народна песен: Орал дядо

Народна песен: Честитка на сурвакари

Никола Фурнаджиев: След ваканция

Елин Пелин: Мамо, събуди ме

Стоян Дринов: Изворче

Никола Ланков: Роден кът

Васил Павурджиев: Сбогом, китно лято

Асен Босев: Книжко моя

Кирил Христов: Зима иде

Георги Струмски: Най-високо кой лети

Емануил Попдимитров: Птиче в клетка

Асен Разцветников: Пролетен зов

Избрани стихове от Александър Дънков, Милорад Геров

Избрани български народни песни

### *Епос*

Христо Ботев: Чавдар войвода

Народна приказка: Щъркелът и мравките

Народна приказка: Който не работи, не трябва да яде

Езоп: Заек и костенурка

Емилиян Станев: Тревога в гората

Ангел Карагьичев: Майка

Петко Тодоров: Първото кокиче

Георги Райчев: Суша

Таня Касабова: Великан

Георги Караславов: Самохвалко

Николай Носев: Фантазьори

Валентина Осеева: Вълшебната дума

Орлин Василев: Лаком Генчо и Хитър Тренчо

Избрани разкази от Емилиян Станев (Сборник "Книгата е добър другар")

Избрани български народни приказки

Драматизирани текстове от в-к "Другарче"

Популярни и информативни текстове

Избор от енциклопедии и списания за деца

### **Четене**

Упражняване на техники за четенето с разбиране на прочетената текст.

Постигане на дадена скорост при четене със пълно разбиране на смисъла на думите, изречението и на текста.

Четене с разбиране на непознат текст и на същия след тълкуване. Четене по роли.

Запаметяване на кратки стихотворения, песнички и откъси от проза.

Упражнения по изразително четене (интонация, тембър, сила на гласа, пауза).

Четене наум, за себе (с особено наблягане върху разбиране на прочетеното, като подготовка за четене на глас, тълкуване и преразказване на текста).

### **Тълкуване на текст**

Възприемане и тълкуване на съдържанието на литературния текст (чувства в лиричното стихотворение, сюжет в прозаичната творба, действие в драмата; изясняване на литературния образ; послание и идея на произведението; причинно-следствено свързване на части в текста; естетическа функция на езика).

Овладяване на умения - учениците да аргументират становищата си чрез елементи от текста.

### **Литературни понятия**

#### *Лирика*

Ритъм; ударени и неударени срички; рима.

Поетически картини като съставни елементи в композицията на лиричното произведение.

Сравнение - разпознаване на стилната фигура. Семейни народни песни; хумористични песни; патриотични песни - основни отличия.

#### *Епос*

Фабула; свързване на случките с място, време и образи.

Литературен образ: портрет; речеви характеристики на литературния образ. Съотношение между образите.

Разговор, описание - на равнище разпознаване и назоваване.

Народни и авторски вълшебни приказки - разпознаване.

#### *Драма*

Действие в драмата. Драматична завръзка /стълкновение/ - равнище разпознаване.

## Функционални понятия

Мотивиране на учениците да разберат и усвоят следните понятия: сходно, различно; противоположно, изразително, откриване, поведение, постъпка; да оценят убедително, неочаквано; да търсят и откриват, да проявяват любопитство и интерес.

## ЕЗИКОВА КУЛТУРА

### Основни форми на устното и писменото изразяване

Преразказване на кратки текстове, игрални и анимационни филми, театрални представления, радио и ТВ емисии за деца подробно, по общ план и по самостоятелен план; сбито преразказване по общ план и по самостоятелно подготвен план.

Разказване по картинка с цялостен сюжет по общ план и по самостоятелно подготвен план.

Разказване по дадени /ключови/ думи. Продължение на разказа с дадено начало.

Описание на хора: външни белези (физически портрет), основни характерни черти (характеристика, /духовен профил/), поведение в конкретни жизнени обстоятелства (постъпки, реакции, говор).

Описание на природата: колективно наблюдаване в процес на разходка, посещение, излет. Актуелизиране на впечатленията и описание на най-интересните и привлекателни елементи от наблюдението.

Самостоятелно избиране на мотиви и изтъкване на подробности, които обръщат внимание на ученика - използване в писмена форма. Създаване на текстове по план.

Разказване за себе (кратка автобиография).

### Усмени и писмени упражнения

Говорни упражнения: упражняване правилно изговаряне на думи, изрази и изречения, пословици, кратки текстове; слушане на звукови записи, записване на прочетеното, анализ на записа, съпроводено с оценяване.

Ортографски упражнения: преписване на текст, упражняване на четлив и правилен ръкопис с прилагане на правописни правила. Преписване на текстове със задача. Писмено отговаряне на поставени въпроси. Поставяне на въпроси на дадени отговори.

Диктовки: с допълване, коментирани диктовки, самодиктовка, диктовка по избор, контролна диктовка.

Лексикални и семантични упражнения: пряко и преносно значение на думите; еднозначни и многозначни думи; словообразуване, образуване на сродни думи; синоними и антоними, забелязване на семантична функция на ударението, нелитературни думи и тяхна подмяна с книжовни думи.

Синтактични и стилни упражнения: допълване на изказването в зависимост от предложени речеви ситуации; разширяване на изречението; изразяване чрез изречението на отношение; съкращаване на изречението с цел обобщаване на информацията му сила.

Интонационна промяна на гласа при изговаряне на дадени изречения (съобщително, въпросително, подбудително), или на някои техни части (логическо ударение). Упражняване на подреждане думите в изречението според речевите ситуации.

Казване наизуст на изучени лирични, епични и драматични текстове.

Сценично представяне на драматични и драматизирани текстове.

Гатанки и отгатване; съставяне и решаване на ребуси и кръстословици.

Ползване на речници и енциклопедии за деца; съставяне на собствен речник.

Културно поведение при изслушване на събеседника; писане на писма и честитки.

Слушане и оценяване на говора и разговора в детски емисии по радиото и телевизията.

Писане на домашни писмени задачи (до осем) и техен анализ по време на час.

Две класни упражнения - по едно в полугодие.

## НАЧИН НА РЕАЛИЗИРАНЕ НА ПРОГРАМАТА

### Език (граматика и правопис)

В езиковото обучение учениците се подготвят за правилна устна и писмена комуникация на стандартен български език. Затова изискванията в тази програма не са насочени само на езикови правила и граматични норми, но и на функцията им. Например, изречението не се запознава само като граматична част (от гледната точка на структурата му), но и като комуникативна част (от гледна точка на функцията му в комуникацията).

Основни програмни изисквания в обучението по граматика е да се учениците запознаят с езика и да го тълкуват като система. *Нито едно езиково явление не би трябвало да се изучава изолирано, във от контекста в който се реализира неговата функция.* В I и II клас в рамките на упражненията за слушане, говор, четене и писане учениците забелязват езиковите явления без техните наименования, а от трети до осми клас концентрично и континуирано ще се изучават граматичните съдържания последователно и селективно имайки в предвид възрастта на учениците.

Последователността се осигурява със самия избор и разпределението на учебните съдържания, а конкретизирането на степента за обработка, като напътствия на учебната практика в отделни класове, назначена е с ясно формулирани изисквания: забелязване, съглеждане, усвояване, понятие, разпознаване, различаване, информативно, употреба, повторение и систематизиране. С посочването на степента на програмните изискванията на учителите се помага в тяхната настойчивост да не обременяват учениците с обем и задълбочена обработка на езиковия материал.

Селективността се провежда с избора на най-основните езикови закономерности и информации, които се отнасят към тях.

С такова отнасяне към езиковия материал в програмата учителите се насочват тълкуването на граматичните категории да обосновават на тяхната функция, която са учениците запазили и научили да ползват на практика в предишните класове. Последователността и селективността в граматиката най-добре се съглеждат в съдържанията на синтаксиса и морфологията от I до VIII клас. Същите принципи са проведени и в останалите области на езика. Например, алтернативата на съгласните к, г, х, ю, я, учениците най-напред ще забелязват в строежа на думите и в склоненията в V клас, а чрез упражнения и езикови игри в този и в предишните класове ще придобиват навики за правилна употреба на дадените консонанти в говора и писането; елементарни информации за палаталните съгласни ще придобият в шести клас, а придобените знания за значителните звукови особености в българския език ще се систематизират в VIII клас. По този начин учениците ще придобият основни информации за звуковите промени, ще научат да прилагат на езикова практика, а няма да бъдат натоварени с описанията и историята на посочените явления.

Елементарни информации за морфологията учениците ще получават от II клас и последователно от клас в клас ще се разширяват и задълбочават. От самото начало учениците ще придобиват навики да забелязват основните морфологични категории, например: във II клас освен забелязване на думи, които назовават предмети и същества включва се и разпознаването на рода и числото на тези думи, а в III клас разпознаване лицето на глагола. По този начин учениците ще се въвеждат последователно и логически не само в морфологичните, но и в синтактичните закономерности (разпознаване лицето на глагола - личните глаголни форми - сказуемостта - изречението). Думите винаги трябва да забелязвам и обработвам в рамките на изречението, в което се забелязват техните функции, значения и форми.

Програмните съдържания, които се отнасят до ударението не трябва да се обработват като отделна методическа единица. Не само в езиковото обучение, но и в обучението по четене и езикова култура, учениците трябва да се въвеждат в стандартните акцентни норми, а с постоянни упражнения (по възможност ползване на аудио-визуални записи) учениците трябва да придобиват

навици, да слушат правилното произношение на думите.

За овладяване на *правописа* нужно е да се организират системни писмени упражнения, различни по съдържание. Покрай това, на учениците от ранна възраст трябва да се дават напътствия да си служат с правописа и правописния речник (училищно издание).

Упражненията за овладяване и затвърдяване на знанията по граматика до степен прилагането им на практика в нови речевни ситуации произлизат от програмните изисквания, но са обусловени и от конкретната ситуация в класа - говорните отстъпки от книжовния език, колебанията, грешките, които учениците допускат в писменото изразяване. Затова съдържанията за упражняване по езиково обучение трябва да са определени въз основа на систематичното напредване в говора и писането на ученика. По този начин езиковото обучение ещ има подготвителна функция в правилното комунициране на съвременен книжовен български език.

В обучението по граматика трябва да се прилагат следните постъпки, които са се на практика показали със своята функционалност.

- Насърчване на съзнателните дейности и мисловна самостоятелност на учениците.
- Премахване на мисловната инерция и ученически наклонности за имитация.
- Обосноваване обучението на съществени ценности, т.е. на значителни свойства и стилистичните функции на езиковите явления.
- Уважаване на ситуационното обуславяне на езиковите явления.
- Свързване на езиковото обучение с приключения от художествения текст.
- Откриване на стилистичните функции, т.е. изразителността на езиковите явления.
- Използване на художествените приключения като насърчване за учене на майчиния език.
- Системни и осмислени упражнения в говора и писането.
- По-ефикасно преодоляване степените за препознаване на езиковите явления.
- Свързване знанията за езика в континуитет с непосредствената говорна практика.
- Осъществяване континуитета в системата на правописни и стилистични упражнения.
- Подбуждане на езиковата изразителност на ученика в ежедневието.
- Указване на граматична съставност от стилистични граматични средства.
- Използване на съответни илюстрации за подходящи езикови явления.

В обучението по граматика функционални са онези постъпки, които успешно премахват учениковата мисловна инерция, а развиват интерес и самостоятелност у учениците, което подтиква тяхното изследователско и творческо отношение към езика. Посочените указания в обучението подразбират неговата свързаност с живота, езиковата и художествена практика, т.е. с подходящи текстове и речевни ситуации. Затова указанието за съответни езикови явления на изолирани изречения извадени от контекста е означено като нежелано и нефункционално постъпване в обучението по граматика. Самотните изречения лишени от контекста биват мъртви модели подобни да се формално преписват, да се учат наизуст и да се възпроизведат, а всичко това пречи на съзнателната дейност на учениците и създава съответна основа за тяхната мисловна инерция.

Съвременната методика в обучението по граматика се залага центъра на тежестта при обработка на езиковите явления да бъде обоснована на съществени особености, а това означава техните значителни свойства и стилистични функции, което подразбира изоставяне на формалните и второстепенните белези на изучаваните езикови явления.

В езиковото обучение нужно е да се съгледдат езиковите явления в ежедневието и езиковите околности, които обуславят техното значение. Учениците трябва да се насочват да използват изгодни текстове и речевни ситуации, в които се дадено езиково явление естествено явява и изказва. Текстове трябва да са познати на учениците, а доколкото неса трябва да се прочетат и да се разговаря върху тях.

Учителят трябва да има в предвид, че запознаването на същността на езиковите явления често води чрез преживелици и разбиране на художествен текст, което ще бъде допълнително насърчване за учителя при даване на напътствия на учениците да откриват стилистичните функции на езиковите явления. Това ще допринесе развитието на учениковия интерес към езика, понеже художествените приключения съчиняват граматичното съдържание по-конкретно, по-леко за прилагане.

Нужно е учителят да има в предвид значителната роля на систематичните упражнения, т.е. учебния материал не е овладян добре ако не е добре упражнен. Това означава, че упражненията трябва да бъдат съставна част при обработка на учебните съдържания, повторението и затвърдяването на знанията.

Методиката по езиково обучение теоретично и практически указва, че в обучението по майчин език трябва по - скоро да се преодолее степента на препознаването и възпроизвеждането, а с търпеливо и упорито старание да възприемат знания и навици - *приложимост и творчество*. За да се на практика удовлетвори на тези изисквания, функционално е във всеки момент знанията по граматика да бъдат във функция на тълкуването на текста, с което се издига от препознаването и възпроизвеждането до степен на практическо приложение.

Прилагането на знанията за езика на практика и неговото преминаване в умения и навици се постига с правописни и стилистични упражнения.

Учениците трябва континуирано да се подтикват към свързването на знанията си с комуникативния говор. Една от функционалните постъпки в обучението по граматика е упражняването обосновано в използването на примери от непосредствената говорна практика, което обучението по граматика доближава до ежедневните потребности, в които се езика явява като мисловна човешка дейност. Обучението по този начин бива по-практично и интересно, което на ученика прави удовлетворение и дава възможности за неговите творчески прояви.

Съвременната методика на обучение изтъква поредица от методически похвати, които трябва да се прилагат в програмните съдържания по езикознание и които дават възможност да всеки съзнателен път, започвайки от този, който е в рамките на учебния час, получи своята структура.

Обработката на нови програмни съдържания подразбира прилагане на следните методически похвати:

- Използване на подходящ текст върху който се съгледда и обяснява дадено езиково явление. Най-често се използват кратки художествени, научно популярни и публицистични текстове като и примери от писмените упражнения на учениците.
- Използване на казаното в речевите ситуации (примери од подходящи, текущи или запомнени).
- Насърчване на учениците да подходящия текст разберат цялостно и частично.
- Затвърдяване и повторение на знанията за научените езикови явления и понятия, които непосредствено допринасят за по-леко разбиране на учебния материал (ползват се примери от учен текст).
- Насърчване на учениците да забелязват в текста примери от езикови явления, които са предмет на съзнанието.
- Съобщаване и записване на новия урок и насърчване на учениците да забелязаните езикови явления изследователски съгледдат.
- Осъзнаване важните свойства на езиковите явления (форми, значения, функции, промени, изразителни възможности...).
- Разглеждане на езиковите факти от различна гледна точка, тяхната компарация, описване и класификация.
- Илюстриране и графическо представяне на езиковите понятия и техните отношения.
- Дефиниране на езиковото понятие; изтъкване свойствата на езиковите явления и забелязаните закономерности и правилности.
- Разпознаване, обяснение и прилагане на осъзнатия учебен материал в нови ситуации и от примерите, които дават самите ученици (непосредствена дедукция).
- Затвърдяване, повторение и прилагане на усвоените знания и умения (поредни упражнения в училището и у дома).

Посочените методически постъпки помежду си се допълват и реализират се в непрекъснато и синхронно предположение. Някои от тях могат да бъдат реализирани преди започването на часа в който се разглежда даденото езиково явление, а някои след завършването на часа. Така например текст, който се използва за усвояване на знания по граматика трябва да бъде упознаен предварително, а някои езикови упражнения са задача за домашна работа. Илюстрирането, например, не трябва да бъде

обезтеелен етап в учебната работа, но се прилага когато му е функционалността безспорна.

Паралелно и сдружено в посочения съзнателен път протичат всички важни логически операции: наблюдение, съпоставка, заключение, доказателство, дефиниране и даване на нови примери. Това означава, че часовете в които изучава съдържанието по граматика нямат отделни етапи, т.е. ясно забележими преходи помежду тях. Виден е прехода помежду индуктивната и дедуктивна метода на работа, като и осъзнаването на езиковите явления и упражняване.

### **Литература**

Въвеждане на най-малките ученици в света на литературата, но и в останалите, така нар. нелитературни текстове (популярни, информативни) представлява изключително отговорна преподавателска задача. Именно на този степен образование получават се основни и не по-малко значителни знания, умения и навици, от които до голяма степен ще зависи ученическата литературна култура, но и неговата обща култура, върху която се изгражда цялото образование на всеки образован човек.

Една от най-значителните новини в програмирането на литературата е това, че всички текстове предназначени за четене и тълкуване имат в основата си еднакъв учебен третман. Различията са в тяхната цялостна художествена или информативна стойност, които влияят на определени методически решения (приспособяване на четенето към вида на текста, тълкуване на текста в зависимост от неговата вътрешна структура, връзката и групировката с определени съдържания по други предметни области - граматика, правопис и езикова култура и др.

Текстовете по литература представляват програмна основа. Учителят има начална възможност предложените текстове да приспособи към учебните нужди в своя клас, но задължително трябва да има свободен избор от нашето народно устно творчество и т. нар. Литературни текстове - към програмните изисквания.

### **Четене и тълкуване на текст**

Особеностите и деликатностите на този предметен сегмент не са толкова в програмираните съдържания, колкото са във възрастовите възможности на най-малките ученици, дадените съдържания добре да се приемат, за да може получените знания и умения функционално да си служат във всички останали учебни обстоятелства. Въз основа на това, четенето и тълкуването на текста в началните класове е във функция на по-нататъшното усъвършенстване на гласно четене, а след това последователно и систематично въвеждане в техниката на четене наум, както и усвояване на основни понятия, отношения и реалации, която съдържа в себе си прочетения текст.

Четене на текст, преди всичко, на най-малките възрастови групи имат всички белези на първо и основно овладяване на тези умения като знания, предимно в първи клас. Особено е важно учениците постепенно и функционално добре да овладеят четенето на глас, което в себе си съдържа някои от важните особености на логическото четене (изговор, височина на гласа, пауза, интонационно приспособяване и др.) и което естествено ще се стреми към все по-голяма изразителност във втори клас (нагласяване, емоционално приспособяване, темп и др.), с което се по-лесно усвоява техниката на изразителното четене (трети клас). След това, от особена важност е всяко четене на глас и всеки ученик, след като е прочел някой текст, трябва от своите другари в класа и учителя да разбере какво е било добро в това четене, какво трябва да се промени, за да бъде още по-добро.

Последователността и систематичността могат да се използват при оспособяването на ученика за четене наум. Този начин в низшите класове представлява сложен учебен процес, от гледна точка на изкусен оформен читател това не изглежда така. Четенето наум, всъщност съдържа редица сложни мисловни действия, които ученикът трябва спонтанно да овладее, а отделен проблем е т. нар. вътрешен говор. Затова при повечето ученици в първи клас това четене най-напред се изразява във вид на тихо четене (тихо мрънкане), за да поне по-късно или чрез упорити упражнения получи необходимите белези. Несъмнено между тях трябва да се изтъкнат различните видове мотивация, подтикване и насоченост, с които по-лесно се доживява и разбира текста, който се чете, та четенето наум, от методическо становище съвременното обучение по литература, става необходимо условие за добро тълкуване на текста.

Тълкуването на текст в долните класове представлява извънредно сложен и деликатен програмен процес. Текстът е основно програмно съдържание, който има водеща и интеграционна роля в обучението, защото около себе си събира определени съдържания и от други предметни области. Но, заради възрастовите ограничения в тълкуването и усвояването на основните структури, а особено художествени фактори на текста необходимо е да се изразят много инвентивности, систематичности и упоритости при оспособяването на учениците за постепенно забелязване, разпознаване, а след това образложение и спонтанно усвояване на неговите основни предметности.

В първи клас тълкуването на текста има изразителни белези на спонтанен и свободен разговор с учениците за относителни подробности - пространствени, временни, акционни - с цел да се провери дали прочетеното е разбрано, т.е. дали е във функция на активни упражнения, добро четене на глас и наум. Чрез инвентивна мотивация, подтик и насърчване (кой, къде, кога, защо, как, с какво, заради какво, какво е радостно, тъжно, смешно, интересно, обикновено и пр.) - на учениците се дава възможност да видят, запомнят, открият, направят съпоставка, обяснят и анализират дадени неща, които представляват предметност на прочетения текст.

Във втори клас подходът при тълкуване на текста почти е еднакъв като и в първи клас, само че изискванията по своя природа са повече, а програмните съдържания адекватно допълнени (самостоятелно съобщаване на впечатления за прочетения текст, завземане на собствени становища за важни неща в текста и устно образложение, защита на такива становища, откриване и разбиране на посланието в текста, разпознаване на откъса, забелязване на характерни езикови стилни понятия и пр.).

Учениците трябва систематично и на добър начин да се подтикват към включване в библиотеката (училищна, местна) формиране на класова библиотека, подготвяне на книги за изложба, слушане и гледане на видео записи с художествено изказване (говорене, реципиране) на текста, организиране на срещи и разговори с писатели, литературни игри и състезания, водене на дневник за прочетени книги (заглавие, писател, впечатление, главни герои, избрани изречения, необикновени и интересни думи и пр.) - формиране на лична библиотека, видеотека и тн.

Такъв и на него подобен методически подход на четене и тълкуване на текста, при което особено внимание трябва да се обърне на ролята на ученика като значителен учебен фактор (колкото се може по-голяма самостоятелност, свободно проучване и изразяване, да се даде възможност на лично мнение) осъществяват се някои от основните начала на съвременното обучение по литература, между които са най-вероятно постепенното и осмисленото въвеждане на ученика в сложния свят на литературното художествено произведение и планово обогатяване, усъвършенстване и запазване на неговата езикова култура.

### **Езикова култура**

Оперативните задачи за реализиране на учебните съдържания на тази области ясно показват, че последователността във всекидневната работа за развиване на ученическата езикова култура е една от най-важните методически задачи; трябва да се изпитат способностите на всяко дете за говорна комуникация, чрез проверки когато се записват в училище. В първи клас децата започват да упражняват езиковата култура, чрез различни устни и писмени упражнения, последователно се учат за самостоятелно изразяване на мислите, чувствата в обучението, но и във всички области в училището и извън него, където има условие за добра комуникация с цялостно разбиране. Правилна артикулация на гласовете и графически точна употреба на писмото, местният говор да се смени със стандартен книжовен език в говора, четенето и писането; свободно да преразказват, описват и правилно да употребяват научените правописни правила. Разновидните устни и писмени упражнения, които имат за цел обогатяване на речника, овладяване на изречението като основна говорна категория и посочване на стилистичните стойности на употреба на езика при говорене и писане и пр. - са основни учебни задачи при осъществяването на програмните съдържания за езикова култура.

Тази предметна област е малко по - различно устроена в отношение на предишните програми. Преди всичко изградено е друго, по-подходящо заглавие, което същевременно е по-просто и по-всеобхватно от преди ползваните термини. Също така, преуредена е структурата на програмните съдържания, които сега са по-прегледни, систематични и познати, без повторения и объркване. Въз основа на съвкупното начално обучение, същ ествуват езикови названия, които ученикът на този възраст трябва систематично и трайно да усвои, затова са замислени като програмни съдържания (изисквания). До тяхното трайно и функционално усвояване пътят

води чрез много разнообразни форми на устни и писмени езикови изказвания на учениците, а това най-често са: езикови игри, упражнения, задачи, тестове и т. н. Например най-малките ученици трябва да се оспособят самостоятелно и убедително добре да описват онези жизнени явления, които с помощта на езиковото описване (дескрипцията) ще бъдат познати (предмети, растения, животни, хора, пейзаж, интериор и пр.). Поради това, описването като програмно изискване (съдържание) явява се във всички четири класа. Осъществява се като знание и умение, чрез употреба на такива форми на работа, които чрез ефикасни, икономични и функционални постъпки в учебната среда, ученическата и езикова култура ще я направят по-трайна и по-достоверлива. Това са говорни упражнения, писмени упражнения (или умела комбинация на говорене и писане), писмени работи, изразително изказване на художествени текстове, автодиктовка и под. А това важи в по-малка или в по-голяма степен за всички останали видове на ученическото езиково изразяване.

Основни форми на устното и писмено изразяване в началния курс представляват програмните съдържания за получаване, усъвършенстване и тачене на правилна и достоверна езикова култура на малкия ученик. Някои от тези форми (преразказване) съществуват в предварителните изследвания на децата когато се записват в първи клас, което означава, че на тях трябва да се гледа като на езиков опит, който първокласниците в известна степен вече имат. Оттук и нуждата, чрез усъвършенстване и опазване на основните форми на говорната комуникация да започне още преди формалното описменаване на учениците.

Преразказването на разнообразни съдържания представлява най-елементарен начин на езиковото изказване на ученика в обучението. И докато в споменатите предварителни изследвания, както и в подготовките за усвояване на началното четене и репродукция на определени съдържания пристъпва свободно, вече до края на тр. букварно четене, дори и по-нататък трябва да се постъпи по план, осмислено и последователно. Преди всичко, това означава предварително да се знае (а това се посочва в оперативните разпределения на учителя) кои съдържания ученикът ще преразказва по време на обучението. Техният подбор трябва да обхваща не само текстове, и не само тези от читанката, но и от други източници (печат, театър, филм, радио и телевизия и под.). След това учениците трябва навреме да бъдат мотивирани, подтиквани и насочвани на този вид езиково изразяване, а това значи да им се даде възможност самостоятелно да се подготвят за преразказване, но в което същевременно ще бъдат интегрирани и дадени програмни изисквания. След това, трябва се внимава да се преразказват само тези съдържания, които са анализирани и за които вече е говорено с учениците. Накрая, и преразказването, и всички видове на ученическото изразяване, трябва да се оценяват (най-добре в паралелката и с участие на всички ученици и с подкрепа на учителя).

Говоренето в сравнение с преразказването е по-сложна форма на езиково изразяване на ученика, понеже докато преразказването е преди всичко репродукция на прочетеното, изслушаното и видяното съдържание, говоренето представлява особен вид творчество, което се крепи на онова което ученикът е преживял или произвел в своята творческа фантазия. Затова а говоренето търси особен интелектуален труд и езиково устройство. Поради което ученикът е всеотрасно ангажиран: в подбора на темите и техните подробности, в композирането на подобрани детайли и в начина на езиковото изобразяване на всички структурни елементи на разказа. Така например в стъпителните разговори за домашните и дивите животни, при обработване на басня, която се чете и тълкува няма да даде желаните резултати на ниво на уводни говорни дейности, ако тези животни се самокласифицират по познати признаци, именуват или самоизброяват. Обаче свободното разказване за някои необикновени, интересни, но реални и индивидуални срещи на ученика с животни, при които е изпитан страх, радост, изненада, въодушевление и тн. - ще създаде същинска изследователска атмосфера в часа. Говоренето пък, колкото и да е предизвикателно във всички свои сегменти за езиково изказване на малките ученици първоначално трябва да се реализира като част от широк учебен контекст, в който съотносително и функционално ще се намерят и други форми на езиково изразяване, а особено описването.

Описването е най-сложният вид на езиковото изказване за учениците от началните класове. То е в по-малка или в по-голяма степен застъпено в всекидневния говор, затова защото е необходимо за ясна представа на съществени отношения между предметите, съществата и нещата и другите явления във всекидневния живот. За преразказването в основата е определено съдържание, за говоренето е някое събитие, преживяване, докато за описването не са необходими някои отделни условия, но те се използват когато има достъп с явленията, които във всекидневната езикова комуникация могат да обърнат внимание на себе си. Но поради бройните възрастови ограничения в работата с малките ученици за този вид езикова комуникация трябва да се пристъпи особено отговорно и особено да се спазват принципите на обучението и етапността при изискванията: учениците да се оспособят да гледат внимателно, да откриват, наблюдават и подреждат, а след това тази дадена предметност мисловно и езиково да оформят. Също така, учениците от това възрастово равнище трябва да се подтикват и насърчават от сложния процес на описването хай-напред да овладеят няколко общи места, с които могат да си служат докато не се оспособят за самостоятелен и индивидуален достъп на тази изисквателна; езикова форма. В този смисъл трябва да свикват да локализируют онова, което описват (във времето, в пространството, с причина), да забелязват, да отделят и оформят характерни свойства и да заемат свое становище към наблюдаваната предметност (първи опити за оформяне на лично становище/отношение към дадено явление). Също така необходимо е достоверна преценка на планираните упражнения при описването с насоченост подтикване в отношение на онези упражнения, в които може да дойде до изражение самостоятелността и индивидуалността на ученика. Понеже описването много често се свързва с четене и тълкуван на текст (особено литературно художествен текст), необходимо е постоянно да се насочва вниманието на ученика върху онези места в такива текстове, които изобилстват с елементи на описание, а особено когато се описват предмети, интериор, растения и животни, литературни образи, пейзаж и под., понеже това са най-добри образци за спонтанно усвояване на описването като трайно умение в езиковото общуване. Понеже за описването е необходим по-голям и мисловен труд и повече време за осъществяване на повече замисли - предимство трябва да се даде на писмената пред устната форма на описване. Останалите общи методични подходи на тази важна форма на езиково изразяване същи са или сходни както и при преразказването и говоренето.

Устните и писмените упражнения, както и името говори замислени са като допълнение на основните форми на езиковото изразяване, като се започне от най-простите (изговор на гласове и преписване на думи) през по-сложни (лексикални, семантични, синтактични упражнения, други упражнения за овладяване на правилен говор и писане), до най-сложните (домашни писмени задачи и тяхното четене и всеотрасно оценяване в час). Всяко от тези програмирани упражнения запланува се и осъществява в онзи учебен контекст, в който е нужно функционално усвояване на дадени езикови явления или затвърдявания, повторения, систематизация на знания и проложения на тези знания в дадена езикова ситуация. Това означава по принцип, че всички тези и на тях подобни упражнения не се реализират на отделни учебни часове, но се заплануват заедно с основните форми на езиковото изразяване (преразказване, говорене, описване) или с дадени програмни съдържания на останалите предметни области (четене и тълкуване на текст, граматика и правопис, основи на четене и писане).

## МАЂАРСКИ ЈЕЗИК

### MAGYAR NYELV

## A program felépítése

### A tantárgy célja

Az anyanyelvi nevelés alapvető célja az értelmes, kifejező beszédtechnika, a beszédmegértés és a nyelvi kommunikáció fejlesztése, az olvasás és az írás technikájának elsajátítása, a helyesírási készség megalapozása, a tanuló nyelvi tudásának továbbfejlesztése. Az általános oktatás végén a tanulók tudjanak hatékonyan kommunikálni anyanyelvükön, és érezzék elkötelezettséget a helyes és szép magyar beszéd, a nemzeti kultúra és a tradíciók megőrzése iránt. Készítse fel őket a szaktárgyak és idegen nyelvek tanulására.

### Feladatok

A tanuló legyen képes:



- anyanyelvét használni és az elsajátított nyelvi anyagot alkalmazni,
- életkorának megfelelően a helyes, szabatos, önálló írásbeli és szóbeli szövegalkotásra,
- részt venni a mindennapi és az iskolai kommunikációban,
- gondolatainak és érzelmeinek kifejezésére, mások üzenetének megértésére,
- kezdetben tanári segítséggel és irányítással, később önállóan felismerni és kijavítani saját hibáit,
- életkorának megfelelő szöveg olvasására, a szöveg megértésére és értelmezésére,
- az önálló könyvhasználatra és más információ források felhasználására,
- a színházi előadások kulturált megtekintésére, a sajtó rendszeres olvasására, a rádió és a televízió műsorainak követésére,
- az ismeretterjesztő szövegek feldolgozásával tudományos világképének kialakítására,
- elkötelezettséget vállalni saját anyanyelve, nemzeti kultúrája és a hagyományok megőrzése iránt,
- megismerni és megbecsülni a Vajdaságban élő népek és nemzeti kisebbségek irodalmi alkotásait, szokásait és hagyományait.

## ТРЕЋИ РАЗРЕД

### III. OSZTÁLY

#### Célok és feladatok

##### Célok:

Az általános iskola harmadik osztályában a magyar nyelv tanításának a célja a tanulók kommunikációjának, olvasás- és írástechnikájának a továbbfejlesztése.

Az összefüggő szóbeli és írásbeli szövegalkotás és fogalmazás képességének fejlesztése.

Ugyanakkor célja a korábban megismert, illetve az újonnan elsajátított alapvető nyelvtani és helyesírási ismeretek biztonságos felismerése, megnevezése, valamint azok helyes gyakorlati alkalmazása a tudásgyarapítás és az élménykifejezés fejlesztése érdekében.

Irodalmi szövegek feldolgozásával és megértésével új ismeretek és élmények szerzése.

A próza és a vers, a műköltészeti és népköltészeti alkotások megismerése, feldolgozása.

A szókincsbővítéssel és a szövegszerkezeti elemek megismerésével szabályos, a magyar nyelv követelményeinek megfelelő szövegalkotás.

##### Operatív feladatok:

- a közepes tempójú, tagolt beszéd gyakorlása, különös tekintettel az artikulációra, a hanglejtésre, a mássalhangzók és a magánhangzók időtartamára;
- az olvasás és a szövegértés együttes fejlesztése;
- az elbeszélő fogalmazások tömör és szabatos kifejezésmódja a szöveg összetevőinek ismeretében;
- újabb helyesírási ismeretek tudatosítása, valamint kellő gyakorlással az eddig szerzett helyesírási ismeretek szintentartása;
- új nyelvtani ismeretek elsajátítása és azok megszilárdítása;
- az irodalmi szövegek olvasására való további motiválás, biztatás és serkentés.

### NYELVTANI ISMERETEK

A tervezhető heti óraszám 1 óra

#### Nyelvtan

Az ösztönös nyelvhasználat tudatosítása.

A mondatról tanultak ismétlése és megszilárdítása.

Szófajti alapismeretek elsajátítása: az ige, a főnév és a melléknév felismerése és megnevezése, valamint a határozott névelők felismerése.

A cselekvést és történést jelentő igék. A cselekvés és történet idejének (jelen, múlt, jövő) felismerése, ezek begyakorlása. A múlt idő jele. Az igemódok: kijelentő mód, feltételes mód, felszólító mód. A helyes igeragozás. A -suk, -sük és a -szuk, -szük helytelen alkalmazása.

A főnév. A köznévszám és a tulajdonnév. A tulajdonnév fajtái: személynevek, állatnevek, a közvetlen környezet földrajzi nevei. A főnevek egyes és többes száma.

A többes szám jele. A kötőhangzó szerepe.

A többjelentésű főnevek.

A melléknév. A külső és belső tulajdonságot jelölő melléknév.

A melléknévképzés egy fajtája: tulajdonnévből melléknév.

Az -ú, -ű, -jú, -jű, -ó, -ő végű melléknévek.

A határozott névelők és használatuk helye.

A mondat. A mondatfajták felismerése. A mondatbeli szándék kifejezésének módja.

A mondat fő részei: az alany és az állítmány. A halmozott főrészek.

A rokon értelmű és az ellentétes jelentésű szavak gyűjtése és megkülönböztetése.

#### Helyesírás

A mondatkezdés és a mondatlezárás helyesírása.

A hangtannal kapcsolatos helyesírási ismeretek folyamatos gyakorlása.

A hangváltozások gyakorlása a szavakban: látszik, mosdik, botjuk, padja, segítség.

Az igeidőkkel kapcsolatos helyesírási és helyesejtési kérdések (kijelentő mód jelen idejű -d és -t tövű igék ejtése és írása közötti különbség: tudja, látja...)

A múlt idejű igék helyesírása.

A felszólító és a tiltó mondatokban szereplő igék helyesírása és helyesejtése (-d, -t, -n tövű igék).

Az -it és az -ul képzős igék helyesírása és helyesejtése.

A tulajdonnevek helyesírása. A tulajdonnevek toldalékolásának helyesírási kérdései (a mássalhangzóra végződő névszóhoz járuló -val, -vel rag helyesírása: kézzel, lábbal).

A tulajdonnévből képzett melléknévek helyesírása.

Az ly-os szavak ismeretkörének bővítése.

A betűrend. Az ábécé és a betűrendbe szedés közötti különbség.

A gyermeklexikon használatának további gyakoroltatása.

A Magyar helyesírási szótár használatának megismerése. Címszókeresés.

### IRODALOM

A tervezhető heti óraszám 2 óra.

#### Szövegek

Lírai szövegek

Petőfi Sándor: *Itt van az ősz, itt van újra*  
Petőfi Sándor: *Füstbe ment terv*  
Petőfi Sándor: *Fekete kenyér*  
József Attila: *Altató*  
Weöres Sándor: *Szán megy el az ablakod alatt*  
Weöres Sándor: *Égi csikón léptet a nyár*  
Devecseri Gábor: *Tavaszhívogató*  
Juhász Ferenc: *A kertekre leszállt a dér*  
Szabó Lőrinc: *Esik a hó*  
Majtényi Erik: *Boldog új esztendőt*  
Jung Károly: *Szülföld*  
Nagy László: *Dióverés*  
*Epikai szövegek*  
Turgenyev: *A veréb*  
Móricz Zsigmond: *A nehéz négykrajcáros*  
Zelk Zoltán: *Egy búzaszem története*  
Móra Ferenc: *Világ vándora*  
Móra Ferenc: *Fityók*  
Móra Ferenc: *Tükrös Kata*  
Mimics Zsuzsa: *Valaki jár a kertben*  
Lázár Ervin: *A nyúl mint tolmács*  
Mikszáth Kálmán: *Madárfészek*  
Áprily Lajos: *Meteorológusok*  
A köleves (népmese)  
Phaedrus: *A farkas és a bárány*  
La Fontaine: *A nyúl meg a teknős*  
A kígyóbőr (vajdasági magyar népmese)  
Az égig érő paszuly (népmese)  
Mit gondolt Kínizsi Pál a maga fejéről? (monda)  
Kányádi Sándor: *Világgá ment a nyár*  
Zelk Zoltán: *Köd és fény*  
Gyurkovics Tibor: *Rád nem lehet számítani*  
Fésűs Éva: *A kismókus fél diója*  
József Jolán: *A város peremén*  
Rákos Klára: *Hóember*

Közmondások, szólások, népi mondókák és gyermekjátékok, találós kérdések, sorolók és ünnepköszöntők, népi regulák, ismeretterjesztő szövegek.

#### **Házi olvasmányok**

Lázár Ervin: *A négyszögletű kerek erdő*  
Tarka lepke, kis mese (Arany László gyűjtése)  
A zentai kőkecske (vajdasági mondák)  
Lewis Carroll: *Alice Csodaországban*  
A kék lámpás (válogatás a világirodalom legszebb meséiből)  
Puskin: *Mese a halászlól meg a kishalról*

#### **Olvasást fejlesztő feladatok**

A szövegértő olvasás képességének további fejlesztése.  
A hangos és a néma olvasás technikájának fejlesztése.  
Az értelmező és a bíráló olvasás fejlesztésének megalapozása.  
A könyvekből való tanulási képesség megalapozása.  
Az olvasási kedv, a könyvek iránti érdeklődés fejlesztése.  
Az olvasást fejlesztő feladatoknak az a célja, hogy a tanulók az ismert szöveget folyamatosan, pontosan, megfelelő mondatdallammal és szünettartással tudják felolvasni.

A némán olvasott szövegeknél fontos az olvasott szöveg megértésének ellenőrzése különböző feladatok megoldásával.

A tanulók ismerjék fel az elolvasott szöveg információját, a benne rejlő tényeket, ismerjék fel annak kulcsszavait, tudják kikeresni a szövegben levő összefüggéseket.

A tanulók tanulják meg a szöveg dramatizálásának lehetőségeit és módjait.

Az elolvasott szövegből tudjanak következtetéseket levonni, és tudjanak véleményt mondani az elolvasottakról.

A tanulók ismerjék meg a hazai gyermeksjátót, szokják meg annak rendszeres olvasását. Tudjanak részt venni kötetlen beszélgetésben az olvasott irodalmi művekről, valamint önállóan megnyilatkozni azok érzelmi hatásáról.

A tanulók továbbra is foglalkozzanak a legismertebb népköltészeti alkotásokkal (népmese, népmonda, közmondás, szólás, találós kérdés), azok felismerésével, jelentésének megértésével és vizsgálatával.

Népi játékok segítségével, illetve az olvasmányok dramatizálásával fejlesszük a tanulók kreativitását.

#### **Szövegértelmezés és irodalomelméleti ismeretek**

Az irodalmi ismeretek megalapozása népköltészeti és műköltészeti alkotások olvastatásával.

A tanult műfajok megkülönböztetése.

A mese és a mesefajták ismerete.

A monda és a mondafajták ismerete.

Néhány más népköltészeti műfaj megismerése.

A népköltészeti és a műköltészeti alkotások alapvető különbségének felismerése.

A próza és a vers ismerete, megkülönböztetése. A vers építőelemeinek (versszak, verssor) ismerete.

A ritmus és a rím ismerete. A tanult versek ritmizálása.

A nyelvi fordulatok (mesekezdő és mesebefejező formulák, - mondatok stb.) felismerése.

A cím és a tartalom összefüggése.

Néhány, az olvasókönyvön kívüli olvasmány elolvasása, beszámoló az elolvasottakról.

Az olvasási szokások kialakítása.

Az olvasott művek szereplőinek megnevezése, a cselekmény felidézése.

Alapismeretek szerzése a művek szereplőiről (a fő- és mellékszereplők kapcsolata; a mű mondanivalója, azaz üzenete).

## *A KIFEJEZŐKÉSZSÉG FEJLESZTÉSE*

A tervezhető heti óraszám 2 óra

### **Szóbeli kifejezőkészség**

A szóbeli szövegalkotás gyakorlása folyamatosan történik az egész év folyamán. Ebben az iskolaévben a beszédfejlesztés mellé belép az írásbeli szövegalkotás, azaz az elbeszélő fogalmazás írása is.

Célunk a köznyelvi kiejtésnek megfelelő beszéd alkalmazása; a környezet nyelvéből származó kiejtési hibák kiküszöbölése (lett légyen szó akár nyelvjárási, akár idegen nyelvi hatásról); az életkorak megfelelő szókinccsel való rendelkezés, 8-10 mondatos összefüggő szöveg szóbeli és írásbeli alkotása.

A helyesejtési gyakorlatok segítsék elő a helyes és kifejező beszéd alkalmazását felolvasáskor és szabad szövegmondáskor.

Beszélgetések képekről, olvasmányokról. Az olvasmányok tartalmának elmondása vázlat alapján (tömörítve vagy részletezve), vagy vázlat nélkül.

Szituációs játékok.

Mese és monda dramatizálása.

### **Írásbeli kifejezőkészség**

Az íráskészség fejlesztése terén fontos a szabályos betűalakítás és betűkapcsolás biztonságos használata, automatizálása.

Lényeges az írástempó gyorsítása, a lendületes írás alakítása.

Gyakorlatokkal el kell érünk az eszközzintű íráshasználatot.

Tudatosítsuk a tanulóknak a jól olvasható, tiszta, esztétikus íráskép kialakításának hasznát.

Alakítsuk ki az önellenőrzés és a hibajavítás rendjét és szokását.

A tanév végéig a tanulók képesek legyenek 3-4 percig folyamatosan, hibátlanul, lendületesen másolni, vagy tollbamondott szöveget leírni.

Azonos időegység alatt fokozatosan növekvő terjedelmű feladatok elvégzése, melyek az írástempó gyorsítását (18-28 betű/perc) segítik elő.

Rövid mondatok írása tollbamondással és emlékeztetből.

Az ékezetek, a hosszú mássalhangzók és a mondatvégi írásjelek gondos jelölése.

A piszkozatok és a tisztázatok készítésével, valamint az állandó javításokkal és javíttatásokkal tovább kell fejlesztenünk az önellenőrzés és a hibajavítás szokásait.

A tanulók tanuljanak meg üdvözlőlapot, rövid levelet írni.

A fogalmazás lépései: a téma kiválasztása, címadás, anyaggyűjtés, elrendezés, kidolgozás, önellenőrzés.

Az anyaggyűjtés egyszerűbb módjai: megfigyelés, emlékezés, képzelet, olvasás.

Elbeszélő fogalmazások készítése képsor, kép, átélt közös vagy egyéni élmény alapján (az időrend megtartása, a szerkezet hármastagolása).

## *A MEGVALÓSÍTÁS MÓDJA - TANTERVI UTASÍTÁS*

A III. osztályos tanterv magában foglalja a Magyar nyelv tantárgy oktatásának célját és operatív feladatait, s részletesen közli a tananyag részterületeinek feladatait is, melyek megoldása szoros kapcsolatban áll egymással, kiegészítik egymást, és segítik a tanulókat, hogy az iskolaév végéig eleget tegyenek a kitűzött elvárásoknak. A részterületek feladatai meghatározzák a tananyag mennyiségét és minőségét.

A **nyelvtan** a III. osztályban a mondatról már tanultak (mondatfajták) ismétlésével kezdődik, hogy megszilárdítsa az előző év anyagát. A III. osztályos nyelvtani tananyag gerincét az új szófajtai ismeretek alkotják, méghozzá az ige, a főnév, a melléknév és a határozott névelő használatáról. Az igeidők, igemódok, azaz az igeragozás szabályait és azok leggyakoribb nyelvhelyességi vétségeit veszi számba a tanterv. A főnév fajtáinak megkülönböztetése (köznev, tulajdonnév) mellett a többes szám jelét kell megtanítani, s a kötőhangzó szerepét megmagyarázni. A melléknév tanításának fontossága a szóbeli és az írásbeli kifejezőkészség ámyalásában fog kidomborodni. A határozott névelő helyes használata nyelvi igényességre és tisztaságra szoktatja a tanulókat. A tananyagot a mondat, annak fő részeivel, az állítmánnyal és az alannal zárjuk. A tanulók jó stilisztikai érzékét fogják fejleszteni az új jelentéstani ismeretek (rokonértelműség, többjelentés, ellentétes jelentés).

A **helyesírás** tananyaga tovább gyakoroltatja a helyes interpunkciót, s az írásban nem jelölt hangváltozásokra hívja fel a figyelmet. Az igeidők kapcsán a múlt idő helyes jelölését tűzi ki célul, valamint a felszólító mód pontos jelölését ott, ahol hangváltozás történik. A tulajdonnevek toldalékolásánál jelentkező s az írásban jelölt változatokra külön kell figyelni (teljes hasonulás esetei). Ugyancsak fontos a földrajzi tulajdonnévből képzett -i képzős melléknevek írására. A tanulóknak tudniuk kell az ábécétől kissé elvonatkoztatott betűrendbe szedés szabályait, s használni a helyesírási segédleteket.

Az **irodalomórákon** továbbra is feladatunk a szövegértő néma olvasás fejlesztése, valamint a kifejező hangos olvasás ismérveinek megkövetelése. Igyekezünk megszerettetni az olvasást, hogy tanulóink hasznos ismeretekre tehessenek szert, fejlesszék gondolkodásukat és esztétikai élményszerzéssel gazdagodjon lelki világuk. Ne az olvasókönyv legyen egyetlen olvasmányuk, hanem a gyermekajátó és a gyermekirodalom kiváló alkotásai is. Az olvasóvá nevelés kezdeti időszakában fontos az iskolakönyvtár, a közkönyvtár látogatása, megismerése, az írakkal való személyes találkozás, beszélgetés.

Az eddig elsajátított irodalomelméleti ismeretek megszilárdítása folytatódik, hogy a tanulók könnyen és gyorsan felismerjék őket.

A szóbeli kifejezőkészség fejlesztése mellett immár összetettebb írásbeli kifejezőkészségi formát, azaz a fogalmazásírást is megtanítjuk a tanulókkal. Hogy többmondatos összefüggő szöveget tudjanak írni, ismerniük kell a témaválasztás lényegét, miéértjét, a témaválasztás címadás fontosságát, ugyanakkor a fogalmazások építőanyagának fogalmát is meg kell ismerniük, vagyis az anyaggyűjtés egyszerűbb módjait. Tudatosítanunk kell a tanulókkal, hogy nem kell minden apró részletet leírni, hogy szelektálniuk kell az anyagban. Tömör fogalmazásokat várunk tőlük. Mintaadásul idősebb iskolatársaik sikeres harmadikos dolgozatait is felolvashatjuk. Írásaik stílusát fejlessze a tanév folyamán tanult új nyelvtani anyag is, amellyel már tudnak a szereplőknek nevet adni, jellemezni, összehasonlítni.

A **kifejezőkészség fejlesztése** terén immár az írásbeli kifejezőkészség lép előtérbe, ugyanakkor a szóbeli közlés is megmarad minden tanórán megnyilvánuló tevékenységnek. Épp ezért fontos, hogy a helyesejtési gyakorlatok segítsék elő a helyes és kifejező beszéd alkalmazását felolvasáskor és szabad szövegmondáskor. A szóbeli szövegalkotás képekről, olvasmányokról történő beszélgetésekben nyilvánul meg. A tanulóknak meg kell tanulniuk az olvasmányok tartalmának elmondását vázlat alapján (tömörítve vagy részletezve), vagy vázlat nélkül. A szituációs játékok, valamint a mesék és mondák dramatizálása utáni drámapedagógiai prezentációk segítsék az önálló szóbeli szövegalkotást! Az írásbeli szövegalkotás tanításánál a tanulók ismerjék meg a fogalmazás lépéseit: a téma kiválasztását, a címadás lényegét, a fogalmazáshoz szükséges anyag gyűjtésének fajtáit, folyamatait, a begyűjtött és piszkozatban leírt anyag elrendezésének módjait, a szövegkidolgozás menetét, a főlétes részek elhagyását, az önellenőrzés szükségességét. Az anyaggyűjtés módjai közül megismertetjük a tanulókkal a megfigyelést, az emlékezést, a képzeletet és roppant fontos módként az állandó olvasást. Elbeszélő fogalmazást készítenek a tanulók képsor, kép, átélt közös vagy egyéni élmény (kirándulás, színházlátogatás, tárlatmegtekintés stb.) alapján. Fel kell hívunk a figyelmüket az időrend megtartására és a fogalmazásszerkezet hármastagolásának (bevezetés, tárgyalás, befejezés) alkalmazására.

A fogalmazás tanítása összefügg a szövegelemzéssel, ezért a szövegfeldolgozó órákon nagy gondot kell fordítani az elbeszélések, mesék, mondák szerkezeti elemzésére (mondatkapcsolás, hármastagolás). Módszertani szempontból indokoltabb előbb az események időrendbe állításával foglalkozni, majd a bevezető és befejező részekkel. Igen fontos a mintaadás: a nagyobb gyerekek fogalmazásainak vagy a korábbi legjobb fogalmazásoknak a bemutatása.

Az egyéni fogalmazást a körülményeknek megfelelően kezdjük íratni.

Az írásbeli munkákat rendszeresen kell ellenőrizni, javítani, javíttatni és értékelni. Az értékelés szempontjai: - a mondatok összefüggése, - a fogalmazás hármastagolásának betartása, - nyelvi-stilisztikai eszközök helyes használata, - helyesírás, - külalak.

A házi feladatok száma fogalmazásból 5-8 között legyen az év folyamán, melyeket a következő órán elemzünk. A második félév folyamán két iskolai dolgozatot íratunk (egy órán írják, két órán javítják).

## РУМУНСКИ ЈЕЗИК

### LIMBA ROMÂNĂ

## ТРЕЋИ РАЗРЕД

### CLASA A III-A

#### Teluri și sarcini

Telul predării limbii române în clasa a treia este de a dezvolta la elevi capacitatea de receptare a mesajului oral și scris, capacitatea de exprimare orală și scrisă și lărgirea propriei experiențe.

#### Sarcini operative

##### La sfârșitul clasei a III-a elevii trebuie:

- să citească cursiv cu voce tare și în sine textele cunoscute și necunoscute
- să respecte regulile de punctuație în citire și recitare
- să scrie citeț și corect după copiere, după dictare, autodictare și compunere
- să exprime corect mesajul citit
- să înțeleagă un text și să facă rezumatul acestuia în scris și oral
- să însușească propoziția simplă
- să învețe noțiunile de bază din domeniul morfologiei
- să fie capabili să-și exprime ideile referitor la subiecte din conversația cotidiană
- să-și îmbogățească vocabularul cu cuvinte și expresii noi
- să însușească treptat metodologia lucrărilor scrise

### LIMBA

Repetarea noțiunilor învățate în clasa a II-a cu accent pe propoziție, substantiv, verb. Introducerea treptată a noțiunilor de bază din domeniul morfologiei: cuvântul ca parte de vorbire, substantivul, adjectivul, pronumele, verbul. Felurile substantivului, timpurile principale ale verbului - prezent, trecut, viitor. Propoziția simplă - noțiunea de propoziție simplă și părțile ei. Subiectul și predicatul. Ortografie. Scrierea corectă a cuvintelor cu **m** înaintea lui **p** și **b**. Actualizarea scrierii corecte a diftongilor. Scrierea corectă a cuvintelor **într-o**, **într-un**, **dintr-o**, **dintr-un**, **printr-o**, **printr-un**, **s-au**, **i-au**, **l-a**, **sa** etc. Folosirea corectă a semnelor de punctuație (punct, virgula, semnul întrebării, semnul exclamării, două puncte, liniuța de unire). Scrierea corectă a datelor. Scrierea corectă a numeralului cu litere. Scrierea prescurtărilor.

### LITERATURA

#### Lecturi școlare

1. Octavian Goga, Toamna,
2. Otilia Cazimir, Ningea
3. Cicerone Teodorescu, Primăvara
4. Vladimir Pop Mărăcanu, Vara
5. George Coșbuc, În seara de Crăciun
6. Mihai Eminescu, Ce te legeni codrule...
7. Ion Creangă, Anecdota
8. George Coșbuc, Toamna
9. Mihail Sadoveanu, Cheia
10. Tudor Arghezi, Arici, arici, Bogorici
11. Petre Ispirescu, Fata moșului și fata babei
12. Emil Gârleanu, Fricosul
13. Barbu Ștefănescu Delavrancea, Bunicul
14. Șt. O. Iosif, Bunica
15. Elefântelul curios - poveste
16. Cezar Petrescu, Vara cea luminoasă
17. Șt. O. Iosif, Cântec de leagăn (fragment)
18. Alexandru Vlahuță, Din trecutul nostru
19. Eugen Jianu, Buburuza
20. Călin Gruia, Floarea de cireș
21. Mihai Eminescu, Colinde, colinde
22. Poezii ocazionale: (Crăciun, Anul Nou, Paște...)
23. George Dumitrescu, Vacanța
24. De ce își cântă cucul numele - legendă populară
25. Esop, Fabulă...
26. Proverbe, ghicitori, zicători
27. Eugenia Bălțeanu, Mama
28. Cornel Bălică, Cadou de ziua lui Ionică
29. Ana Niculina Ursulescu, Puiul
30. Dositei Obradovic, Măgarul în piele de leu
31. Branko V. Radičević, Băiatul meu
32. Aleksandar Popović, Chipiul pierdut
33. Cum l-a păcălit broșcuța pe leu - basm indian
34. Hans Christian Andersen, Rățușca cea urâtă
35. Darul Mamei Natura - poveste indo-americană
36. Cartea junglei, după Rudyard Kipling

#### Lecturi

1. Frații Grimm, Basme
2. Selecție din literatura română în versuri
3. Selecție din basmele românești

4. Povești și povestiri din literatura română

5. Selecție din literatura sârbă

#### **Citare**

Exersarea tehnicii cititului. Citirea conștientă, cursivă și expresivă a textului cunoscut și necunoscut.

Evidențierea corespunzătoare a ritmului, intonației cu respectarea semnelor de punctuație, respectarea pauzei. Citirea pe roluri.

#### **Analiza textului**

Înțelegerea textului citit cu ajutorul analizei personajelor (portret, caracteristici, sentimente). Observarea mesajului operei în baza situațiilor concrete și detaliilor din text.

Răspunsul la întrebările puse în legătură cu textul citit. Reproducerea textului; reproducerea textului cu schimbarea sfârșitului. Diferențierea textelor epice de cele lirice, poezia populară de cea cultă, vorbirea directă de cea indirectă. Analiza unor poezii pentru copii mai scurte.

#### **Noțiuni literare**

Lirica - ritmul poeziei, rima, epitetul, comparația- recunoașterea figurii de stil

Epica - legătura evenimentelor cu locul, timpul și personajele

Personajul literar - înfățișarea, caracteristici, relațiile dintre personaje

Poezii și povești populare

Fabulă

Textul dramatic - la nivel de recunoaștere

## *CULTURA EXPRIMĂRII*

#### **Exprimarea orală**

Reproducerea conținuturilor textelor citite - prescurtarea sau lărgirea textului, schimbarea sfârșitului textului. Povestire după ilustrații care reprezintă un eveniment, povestirea întâmplărilor personale (prin expunerea gândurilor și sentimentelor proprii), povestire după unele cuvinte date. Descrierea ființelor și evenimentelor (portretul fizic, caracteristicile de bază, descrierea naturii). Scurte autobiografii. Povestirea unor evenimente sociale, despre munca în clasă, la școală... Exerciții de îmbogățirea vocabularului prin jocuri și situații de comunicare. Exerciții de exprimare a intenției, voinței, propunerii, cererii politicoase. Memorarea poeziilor.

#### **Exprimarea în scris**

Copierea textelor mai scurte (până la 100 de cuvinte) cu scopul de a se perfecționa tehnica și ritmul scrisului. Dictare, autodictare, dictare de control. Reproducerea textului - ca și în exprimarea orală. Introducerea elevilor în procesul de alcătuire a compunerilor în scris: analiza temei, alegerea materiei, elementele de bază ale compoziției (introducerea, tratarea, încheierea), scrierea compunerilor. Povestirea evenimentelor din viața elevilor, din excursii, din vacanțe, din școala și din localitatea în care trăiesc. Scrierea unor scrisori mai scurte și a felicitărilor. Exerciții de alcătuire a propozițiilor simple (locul subiectului și predicatului). Opt teme pentru acasă și analiza lor la ore. Două lucrări scrise - câte una în fiecare semestru.

## *MODUL DE REALIZARE A PROGRAMEI*

Prin realizarea conținutului programului expus, se folosesc metodele de combinare corespunzătoare. Prin aceasta, trebuie avut în vedere că la capitolul acordat gramaticii, situația de la care se pornește în lucrul cu elevul trebuie să fie cunoașterea limbii ca un sistem, ținând cont că,

cuvântul are funcția sa deplină abia în propoziție și din acest motiv trebuie analizat în cadrul propoziției.

În domeniul literaturii, este vorba despre inițierea elevilor în înțelegerea operei literare, ceea ce subînțelege și înțelegerea și deosebirea textului poetic, prozei și a textului dramatic, înțelegerea construcției textului precum și a introducerii, cuprinsului și încheierii. Elevul trebuie să înțeleagă textul poetic ca o imagine poetică în care sunt exprimate sentimentele. Trebuie avut în vedere permanent că noi pregătim elevii pentru înțelegerea mesajelor transmise, ca baze pentru viitoarea înțelegere a simbolului și a metaforei, pe care se bazează, de fapt, fiecare text artistic.

Cultura exprimării orale și în scris are o importanță deosebită deoarece reprezintă baza oricărei comunicări calitative. Din acest motiv în cursul activității trebuie insistat pe îmbogățirea fondului lexical și pe lărgirea conținutului semantic al cuvântului, la fel ca și folosirea aceluiași cuvânt în situații diferite.

### **РУСИНСКИ ЈЕЗИК**

### **РУСКИ ЈАЗИК**

### **ТРЕЋИ РАЗРЕД**

### **ТРЕЦА КЛАСА**

**Циљ** настави руског јазика у трећей класи то же би школяр хасновал основни техники читаня и писаня по руски, як и же би ше порушало дальши розвој шцижких јазичних компетенцијох пре цо успишнейше организоване и преширйоване власного знаня и виражованя искуства, розвивало самостойносц и критицки дух.

#### **Оперативни задатки**

- звладоване техники чечного читаня з розуменьом пречитаного;
- препознаване и розликоване у синтаксичним смислу простого и преширеного виреченя на тексту;
- розумене предметносци кнїшовного текста (чувства, подї, зраженя) и средствох (подоби, одношеня, порученя);
- розликоване описованя, приповеданя, преприповедованя.

## *ЈАЗИК*

#### **Граматика**

Виречене - поняче виреченя. Поняче и розумене потвердзуюцих и одрекаюцих, опитних, розповедних и викричних виреченьох. Поняче и препознаване главних членох виреченя (з едногo и вецей словох). Субект (меновник) и предикат (дїєслово). Замерковйоване членох виреченя котри ше вяжу за дїєслово, а означую час, место, способ; слова котри ше вяжу за меновник и гуторя яке дацо, чийо дацо, зоз чого дацо.

Меновники. Заєднїцки и власни меновники. Род и число. Обачоване меновникох котри знача дацо зменшане (деминутиви). Меновники котри маю вецей значеня, подобие и противне значене (гомониими, синоними, антоними).

Прикметники. Описни прикметники. Замерковйоване значеня, роду и числа прикметникох у виреченю.

Дїєслова. Поняца дїї, стану, збуваня. Розликоване формох з котрима ше означуе терашньосц, прешлосц, будучносц и їх

препознаване у тексту. Розликоване особи и числа, потвердзуюцей и одрекающей форми.

Замерковйоване директней и индиректней бешеди и ей препознаване у тексту.

#### **Правопис**

Повторйоване и вежбане скорей обробених правописних правилох.

Хасноване, велькей букви при писаню менох народох и народносцох, вецейчлених географских назвох, шветох, насловох и менох животиньох.

Азбука - вигваряне напамят по шоре.

Писане датумох (дзень, мешац, рок).

Писане скраценьох котри ше частейше зяваю.

## *КНІЖОВНОСЦ*

#### **Школска лектира**

1. М. Будински, Данко Здогаданко
2. И. Г. Ковачевич, Тисяч радосци
3. Ш. Гудак, Два слупи
4. М. Горки, Таше
5. Мария Горняк, Хто квецу кума
6. М. Канюх, Поради бачика Марца
7. М. Канюх, Хтапец треци
8. М. Ковач, Марципаня постала квока
9. М. Ковач, Слунечко и дзивче
10. М. Ковач, Пребач
11. М. М. Кочиш, Єден чудни швет
12. Н. К. Хаджич, Вишивани мост
13. Е. Кочиш, Шветло у ноци
14. М. Колошняї, Вик мойого діда
15. Сераф Макаї, Амрели
16. В. Мудри, Децембер
17. Д. Обрадovich, Магарец у лєвовой скори
18. М. Павлович, Шестра
19. Д. Папгаргаї, Рано
20. Д. Радovich, Задумайце
21. С. Раичкович, Приповедка о билим коньови
22. Я. Рац, Палачинки
23. М. Рамач, Яр
24. И. В. Рорич, Хтапец облапя швет
25. М. Симунович, Кед раз
26. М. Скубан, З брегох на ровніну
27. Ш. Чакан, Вовк и лішка
28. Рус. нар. пис. Дзивчина и лелия
29. Рус. нар. пис. Дзивоцке ліцо-яблуко
30. Рус. нар. пис. Страна
31. Басна, рус. Вимсцене лішково над
32. Рус. нар. прип. Як двома пайташе пилї на медведжу скору
33. Рус. нар. прип. Чий сон красши
34. Рус. нар. прип. Знаходлїви и скупи кум
35. Басна, Вовк и баранче
36. Укр. нар. ск. Кандур и когут

#### **Домашня лектира**

1. М. Будински, Воденїчка на стриберним поточку
2. М. Ковач, Дзезински швет, вибор
3. Д. Максимович, Вибор з поези
4. Вибор зоз сучасней поезії за дзеци на руским язiku
5. Вибор зоз сучасней прози за дзеци на руским язiku

#### **Робота на тексту**

Читане з розуменьом пречитаного. Прилагодзоване швидкосци и гласносци читаня спрам змісту текста. Превладоване "шпиваня" при читаню.

Замерковйоване и обгрунтоване ситуацийох и поступкох подобох, условийох, причинох и пошлїдкох, одкриване и толковане намирох, думкох и похопеньох поєдиних кнїжовних подобох и спатранє їх поступкох, справованя и одношеньох. Замерковйоване порученьох на основи конкретних ситуацийох и поєдиносцох у тексту.

Обачоване и розликоване основней предметносци уметніцкогo текста: писня заснована на чувству, проза на описаней подїї, зраженє у драмским тексту. Позиционоване кнїжовней подобї: главна и побочни подобї и їх основни характерни ознаки и одношеня медзи подобами. Причини и пошлїдки, медзизависносц акції и реакції. Порученє текста.

Обачоване цека дїї (увод, заплєт, розплєт).

Пестоване одвитующих формох преприповедованя пре подполнєйше розуменє и толкованє тексту при обробку.

Привиковане школярох на гледанє доказох за своєю думаня и твердзєня у самим тексту. Заклучованє на основи пречитаного. Привикованє школярох на шлєбодне виношенє своїх становискох, упечаткох и одношеня гу описаним зявеньом у кнїжовним діту и у живоце.

Скрацованє текста на уровень основного поручєня.

#### **Поняца**

Усвоюю ше шлїдуючи поняца: виречєнє, субєкт, предикат, меновнік, дієслово, прикметнік, директна и индиректна бешєда, ритєм, наглашєни и нєнаглашєни склад, рима, главна и побочни подобї, одношенє медзи подобами, бешєда писателя и бешєда подобї, вецейзначносц словох и прєнєшенє значєнє, драмски текст.

## *КУЛТУРА ВИСЛОВЙОВАНЯ*

#### **Усне висловйованє**

Преприповедованє змисту текстох, филмох, театралних представох и РТВ емисийох - спрам плану у форми пообщених питаньох, спрам заєднічки направеного плану у виду тезох, по часцох и у цалосци.

Приповеданє о збуваньох и заєднічких дожицох на основи датих тематичних словох - спрам плану у форми тезох.

Описованє предметох, природних зявеньох, животиных и людзох з наглашку на виразних прикметох.

Описованє предметох з непоштреного окруженя, поєдиносцох у природи, живого швета з наводзеньом характеристичних прикметох маюци у оглядзе великост, фарбу, звук, функцию и под.

Початне розуменє розлики у значеню у зависносци од похаснованих словох истого або подобного значеня (синонимох) и од интонації виповедзеного. Основне и пренєшене значенє словох у контексту.

Идентитет: Приповеданє о себе (автобиография) и своїх блізких: фамилия, сушеди, товарише, познати. Припадносц даякому кругу: любителє животиных, природи, филма, музики и под.; почитователє дасдних професийох; прихильносц даякому руху.

Комуникация: медзи дзецими, медзи дзецими и старшима; закладанє за даяке зявенє, виражованє прихильносци, процивеня, бизовносци, розположеня.

#### **Писанє висловйованє**

Вежбанє рукопису, швидкосци писаня з наглашку на правилносци и коректносци записаного. Преписованє зоз задатком. Писани одвит на питанє и питанє на задати одвит.

Диктати: з допольшованьом, творчи, контролни, автодиктат.

Преприповедованє у писаней форми змисту текстох спрам плану котри треба же би одвитовал форми вистки (хто, цо, дзе, кеди, як, прецо).

Приповеданє и формованє приповедки спрам заданих тематичних групох словох; писанє круга тематичних словох.

Описованє предметох по тезох; кратки опис поєдиносцох у природи; опис домашніх животиных, опис особи.

Заєднічки писани состав зоз подруча преприповедованя, приповеданя и описованя. з цильом же би ше усвоєли основни правила логичного рядоліду у висловйованю.

Писанє розглядніцох, винчованкох, писмох, обвисценьох.

Вежби у составяню преширеного виреченя по моделох роснуца виреченя (додатки за место, час, способ и под.).

Лексични вежби - заменьованє меновнікох, прикметнікох и дієсловох зоз словами подобного и процивного значеня.

Розвиванє активного словніка преїг вежбох у менованю предметох и зявеньох (синонимия), гледанє и розуменє ниянсох у висловйованю.

Осем писани домашні задатки и їх анализа на години. Два школски писмени задатки у другим полрочу (єдна година за писанє, два за виправко).

## **УПУТСТВО ЗА ВИТВОРЙОВАНЄ ПРОГРАМА**

Наведзени програмски змисти витворюю ше з хаснованьом комбинації одвитующих методох и средствох. При тим треба мац у оглядзе же у програмским подручу *кнїжовносц* бешеда о уводзеню школяра до розуменя кнїжовного діла цо у себе подрозумює розуменє и розликованє прозного, поетского и драмского текста, розуменє конструкції текста як увода, заплєта и розплєта. Поетски текст школярови презентуєме як мозаичну поетичну слику з котру першенствено виражени чувства. Непреривно треба мац у оглядзе же ми школяра пририхтуєме за розуменє пренєшеного значеня як основу за будуче розуменє символох и метафори на котрих, у основи, засновани кажди уметнічки текст. Кажди уметнічки текст то источашне можлива слика швета а на тим початним уровню уводзеня школяра до розуменя швета ми хаснуєме средства и способи котри доступни школяровому возрасту. Єден з перших задаткох у тим длугоким процесу до розуменє самого текста и наводзенє школяра же би виглєдовал значенє словох, фразох и виреченьох як и же би задумал и могол з другима словами описач поетичну слику.

У програмскей часци *граматики* и *правопису* рушаюца точка нам спознанє языка як система дзе треба мац у оглядзе же кажде слово достава своєю праве значенє аж у виреченю дзе воно укаже шицки своєю функції. З того виходзи же кажда анализа значеня слова почина од виреченя односно од контекста у котрим ше находзи.

У подручу *культури висловйованя* (усного и писаного) важне спознанє же то основа за кажду квалитетну и розвитку комуникацию. Прето барз важне преїг систему рижних вежбох преширйовац активни словнік и розуменє обсягу значеня словох и фразох.

### **СЛОВАЧКИ ЈЕЗИК**

### **SLOVENSKÝ JAZYK**

#### **Cieľ vyučovania slovenského jazyka**

Cieľom vyučovania slovenského jazyka na 1. stupni základnej školy v našich menšinových podmienkach je osvojenie spisovnej podoby slovenského jazyka a rozvoj vyjadrovacích schopností v slovenčine, ako aj celkových vyjadrovacích schopností žiakov.

Celkove vyučovanie slovenčiny ako materinského jazyka v školách 1. stupňa má v našich menšinových podmienkach tieto ciele:

- Žiaci si osvojujú spisovné vyjadrovanie najmä v slovnej zásobe a v gramatike.
- Získavajú zručnosť vyjadrovať sa jednoducho, ale súvisle a jasne v krátkych ústnych a písomných prejavoch.
- Osvojujú si elementárne poznatky o hláskovej, tvarovej a vetnej stavbe slovenského jazyka, o význame slov a o ich stavbe.
- Získavajú základné poučenia o zvukovej stránke slovenského jazyka, o spisovnej výslovnosti a učia sa dbať na hlasovú a sluchovú hygienu. Získavajú zručnosť správne a plynne čítať.
- Osvojujú si základné pravidlá slovenského pravopisu a získavajú zručnosť a návyk podľa osvojených pravidiel pravopisne správne písať. Pri písaní sa učia dbať na hygienické a estetické požiadavky.
- Pri poznávaní jazykových prostriedkov sa učia uvedomovať si tiež ich štylistickú funkciu a tieto poznatky potom uplatniť aj pri tvorbe samostatných prejavov.
- Získavajú zručnosť využiť vedomosti o slovenskom spisovnom jazyku na odlišenie nespisovných prvkov (nářečových alebo prvkov z kontaktového srbského jazyka).
- Súčasne s poznávaním a osvojovaním prostriedkov slovenského spisovného jazyka a ich vzájomných vzťahov v systéme tohto jazyka rozvíjajú sa aj rozumové schopnosti žiakov, zatiaľ čo uvádzaním žiakov do odlišenia neslovenských, srbských, resp. kontaktovéh jazykov od náležitých slovenských prvkov posilňuje sa u nich snaha poznať "čistý" slovenský jazyk a nemišat prvky dvoch jazykov, ktoré striedavo používame na dorozumievanie. Žiaci takto nenúteným spôsobom získavajú zručnosť v porovnávaní dvoch jazykov, a teda aj všeobecne v porovnávaní javov objektívnej skutočnosti.

### **ТРЕЋИ РАЗРЕД**

### **III. ROČNÍK**

#### **Cieľ**

Cieľ výučby slovenského jazyka v treťom ročníku je, aby si žiak osvojil základy spisovného slovenského jazyka, kvôli úspešnému dorozumievaniu pri ústnych a písomných prejavoch, aby pri čítaní porozumel rôznorodým textom a zoznámil sa so scénickým umením

slovenských, srbských a svetových autorov, s cieľom prehlbovania vlastných vedomostí a výmeny vlastných skúseností.

### Úlohy

- upevňovanie schopností žiakov správne a s porozumením čítať primerane náročný text
- uschopňovanie žiakov tvoriť vlastné jazykové prejavy (hovorené a písané)
- osvojovanie spisovnej výslovnosti a výcvik v slovnom pravopise
- osvojovanie naplánovaných pravidiel pravopisu
- uschopňovať žiakov rozlišovať slovné druhy (podstatné mená, prídavné mená, slovesá)
- učiť žiakov rozlišovať jednoduchú vetu a súvetie

## JAZYK

### Gramatika

- precvičovanie a prehlbovanie učiva z II. ročníka so zreteľom na kvalitu osvojenia u jednotlivých žiakov (členenie slov na slabiky, abeceda-rozdelenie hlások, tvrdé a mäkké slabiky- písanie a výslovnosť, spodobovanie, význam slova, podstatné mená, slovesá, jednoduchá veta, spájanie viet do súvetia, vety podľa obsahu),
- mäkké a tvrdé spoluhlásky (prehlbovanie učiva), obojaké spoluhlásky (vybrané slová),
- podstatné mená (číslo a rod) všeobecné a vlastné, hmotné a nehmotné; určovanie v texte;
- vlastné mená príslušníkov národov a vlastné mená krajín, zemepisné názvy,
- slovesá- poznávanie slovies v texte, slovesná osoba, číslo, čas; jednoduché a zložené slovesné tvary, neurčitok,
- prídavné mená (pojmem) vlastnostné a prívlastňovacie (rozlišovanie), určovanie v texte;
- tvorenie podstatných mien (príponami) a slovies (príponami a predponami),
- podmet a prísudok, funkcia podstatného mena ako podmeta a slovesa ako prísudka vo vete, veta s viacnásobným podmetom,
- veta a slovo, súzvukné slová, rovnoznačné a protikladné slová a rovnozvukné slová (rozlišovať ich a pochopiť ich význam); príbuzné slová (v jednoduchých prípadoch) s rovnakým základom slova a tvary toho istého slova,
- jednoduchá veta a súvetie (rozlišovanie podľa slovies), tvorenie jednoduchých viet a súvetí (použitie spojok a čiarky v súvetí),
- spisovné a nárečové slová, paralela so srbským jazykom.

### Pravopis

- pravopisný výcvik s odvodnením,
- pravopis podstatných mien v množnom čísle- koncovky *tí, tie*,
- písanie koncoviek pri slovesných časoch,
- písanie a výslovnosť tvaru pomocného slovesa *sme* a tvary pomocného slovesa *byť*,
- písanie *i, í* po mäkkých spoluhláskach; *y, ý* po tvrdých spoluhláskach a *i* alebo *y* po obojakých spoluhláskach; vybrané slová,
- nacvičovanie pravopisu dvojhlások a slov s *ä*,
- ďalšie osvojovanie rozdelenia slov na slabiky na konci riadku,
- interpunkčné znamienka: dvojbodka a čiarka pri napočítaní,
- splyvavá výslovnosť a pravopis predložiek,
- poznať priamu reč- správne písať interpunkčné znamienka v priamej reči,
- pravopis častejších značiek (SCG, SR, APV...) a skratiek (s., atď., t.r.,...).

## LITERATÚRA

### Školské čítanie

#### Lýrika:

- Slovenské ľudové piesne (výber)
- Ľudmila Podjavorinská: Žabiatko
- Mária Rázusová -Martáková: Žltá jeseň
- Elena Čepčeková: Púpavy
- Ján Navrátil: Materinská reč
- Ľubomír Feldek: Kto to mamke pomáha
- Milan Rúfus: Modlitbičky
- Ľudmila Podjavorinská: Do školy
- Vianočné koledy
- Juraj Bartoš: Silvestrová noc
- Pavel Mučaji: Na ulici v metelici
- Juraj Tušiak: V apríli
- Štefan Moravčík: Svätý Mikuláš
- Jozef Zmek: Začiatok leta

#### Epika:

- Slovenská ľudová rozprávka: Mechúrik- Koščúrik s kamarátmi
- Slovenská ľudová rozprávka: Zakliaty zámok
- Srbská ľudová rozprávka: O zajacovi a korytnačke
- Ezopova bájka: Zajac a korytnačka
- Dositej Obradović: Osol v levej koži
- Jozef Horák: Náš Tulo
- Josef Čapek: O psíčkovi a mačičke
- Mária Haštová: Smec
- Zoroslav Jesenský: Nolember
- František Krentz: Jánošík a pánske pivo
- Desanka Maksimović: Rozprávka o Rakovi Krajčírovi
- Daniel Hevier: Cisár a pisár
- Krista Bendová: Snehový Hektor
- Tomáš Janovic: Moje rozprávkové varechy
- Katarína Habovštiaková: Remeslo má zlaté dno
- Mária Kotvášová: Ocko z čokolády
- ľudové rozprávky (výber)
- zo svetovej literatúry (výber)
- bájky (výber)
- texty súčasných vojvodinských autorov
- Časopisy pre deti



Slovenské ľudové porekadlá, príslovia, hádanky, riekanky a včítanky

*Dráma:*

Slovenská ľudová rozprávka: Sol' nad zlato

Detská ľudová hra: Včielky na výzvedoch

- detské hry (výber)
- dramatizovaný text (výber)
- komiks (výber)

Odporúča sa na druhej hodine spracovania textu ponúknuť žiakom diferencované úlohy (podľa troch stupňov zložitosti)

Domáce čítanie: 4 knihy (podľa výberu učiteľa a žiakov)

Zo súčasnej slovenskej **poézie** a prózy pre deti (výber)

Zo slovenskej ľudovej tvorivosti (výber)

Výber z divadelnej tvorby pre deti- Divadlo je div divúci

antológie: Zoroslav Spevák, Miroslav Demák

Krista Bendová: Opice z našej police

**Literárno-teoretické pojmy**

**Poézia:**

- básnické obrazy ako elementy kompozície,
- rytmus a rým,
- prenesený význam slova, priróvanie (identifikácia),
- žartovné básne (základné charakteristiky)
- téma básne.

**Próza:**

- dej: miesto konania, časová postupnosť, deje a ich spätosť s osobnosťami (postavami),
- priebeh deja a jeho členenie,
- hlavné a vedľajšie postavy a ich zovňajšok a povahové vlastnosti,
- prenesený význam slova a priróvanie (identifikácia),
- nové slová a slovné spojenia- použitie slovníka,
- monológ a dialóg (identifikácia)
- bájka a ľudová rozprávka
- práca s knihou; záznamy, názov diela a meno autora.

## KULTÚRA VYJADROVANIA

### Ústne vyjadrovanie

- rozhovor (venovať pozornosť priamemu rozhovoru s deťmi, tvorenie rozhovoru používajúc opytovacie, rozkazovacie a oznamovacie vety) s dôrazom na plynulosť v prejave,
- výstižné rozprávanie na základe osnovy v bodoch a na zadanú osnovu a zadanú tému,
- rozprávanie podľa obrázkov/ série obrázkov a na základe vlastných zážitkov s dôrazom na podstatné dejové zložky a dodržiavanie časovej postupnosti rozprávkových dejov,
- nacvičovanie poradia viet v danom prejave; správne rozvrhnutie prejavu (začiatok, hlavná časť, ukončenie); pokus o samostatné utvorenie nápisu,
- rozprávanie vymyslených javov s použitím jednoduchých priróvaní,
- rozhovor na vopred určenú tému, na základe daných slov, slovných spojení, ilustrácií, komiksu,
- opis predmetu, javu, osoby, zvierat'a, prírody so zreteľom na ich výrazné charakteristiky na základe pozorovania,
- jazykové didaktické hry vo funkcii zveľaďovania slovnjej zásoby a skvalitňovania vety žiakov, rébusy, hlavolamy, doplňovačky, prekrúcanky,
- výrazný prednes básne,
- monológ a dialóg (rozlišovanie),
- spisovná a nespisovná výslovnosť v hovorených prejavoch so zreteľom na spisovnú výslovnosť,
- prehlbovanie slovnjej zásoby žiakov (vysvetlením významu nových slov a slovných spojení),
- krátka reprodukcia jednoduchých textov z čítanky, z detskej tlače, reprodukcia obsahu filmov, divadelnej prípadne bábkovej hry, rozhlasových alebo televíznych vysielaní pre deti tohto veku- podľa osnovy,

### Dramatizácia

- striedavé reprodukovanie textu so zreteľom na intonáciu vety a uvádzanie pohybu v priestore,
- mimika a gestá.
- podľa možnosti pozerat' aspoň jedno detské alebo bábkové divadelné predstavenie.

### Formy spoločenského styku

- pravidlá slušného správania pri konverzácii- bontón- zvykat' žiaka vypočut' si iných, sledovat' rozhovor s porozumením, požiadat' o informáciu, podat' stručnú informáciu, privítat' návštevu a rozlúčit' sa, blahozelat' (ústne a písomne) s využitím frazeologických zvrátov a ustálených slovných spojení,
- telefonický rozhovor- možnosť vypracovat' ako komiks,
- správa, správa o sebe (krátka biografía),
- napísat' jednoduché oznámenie na pohľadnicu (úprava: dátum, oslovenie, záverečná formúla, podpis, adresa), písanie korešpondenčného lístku, blahozelania, pozvania.

### Čítanie

- nacvičovat' a pestovat' u žiakov plynulé hlasné čítanie s porozumením - prednes prózy a veršov,
- pestovanie lásky ku knihe a čítaniu,
- čítanie po úlohách - dramatizovanie textu,
- sledovat' postupovanie kvality čítania, porozumenia pri čítaní a rýchlosti pri čítaní, správna výslovnosť, tempo, dôraz, prestávka-dýchanie,
- pestovat' tiché čítanie s osobitnými úlohami, ako podmienku pre samostatné učenie, viesť žiakov k individuálnemu čítaniu,
- nacvičovanie čítania známeho textu so zadanou úlohou (odpovede na otázky, ilustrovanie prečítaného),
- čítanie značiek a skratiek, poznanie jednotlivých symbolov.

### Písomné vyjadrovanie

- zvyšuje sa požiadavka plynulého písania a automatizácie písacieho pohybu,
- dbá sa na dodržiavanie všetkých základných znakov písania (tvar, veľkosť, úmernosť a rovnomernosť veľkosti písma, sklon, hustota, úprava písomnosti a rýchlosť písania),
- nacvičovanie písania vo funkcii formovania čitateľného a úhľadného rukopisu žiaka s príhľadnutím na pravopis,
- odpisovanie textu s danou úlohou (obmieňanie slov, slovných spojení, viet, tvorenie súvetí...)
- písanie viet a kratších textov s danou úlohou; krátky opis osoby, zvierat'a, predmetu, javu, prírody, ilustrácií so zreteľom na výrazné charakteristiky na základe predchádzajúceho rozhovoru

- školské slohové práce robiť podľa danej osnovy a prihliadať na správne rozvrhnutie prejavu (úvod, hlavná časť, záver),
- písomné odpovede na otázky podľa obrázkov, vlastných skúseností a čítankového čítania a tvorenie otázok na dané odpovede,
- 4 domáce slohové práce analyzovať na hodine,
- 2 školské slohové práce (v II. polroku) - písanie na jednej hodine a oprava a rozbor na dvoch hodinách (so zreteľom na pravopis). Takéto práce si vyžadujú dve hodiny prípravy: ústnu a písomnú.
- diktáty: nácvičné diktáty: s dopĺňaním, s upozomením, po zrakovej príprave; kontrolný diktát a autodiktát.

## *POKYNY PRE REALIZÁCIU PROGRAMU*

### *JAZYK*

#### **Gramatika**

Vyučovanie gramatiky a pravopisu v III. ročníku má za cieľ umožniť žiakovi komunikáciu v ústnej alebo písomnej podobe používajúc spisovný slovenský jazyk. Žiak má poznať základné pravidlá z oblasti gramatiky ako sú: pravopisné pravidlá písania *i, ý* po mäkkých a tvrdých spoluhláskach, písanie vlastných mien príslušníkov národov, vlastné mená krajín, zemepisné názvy; ohybné slovné druhy; podstatné mená, slovesá a prídavné mená; líšiť jednoduchú vetu od súvetia, poznať základné vetné členy; prehľbovať vedomosti o slovnom význame, obohacovať slovnú zásobu, líšiť spisovný jazyk od nárečia a jazyk vyučovať v paralele so srbským jazykom. Žiakov treba naučiť používať slovník ako aj zoradiť určité slová podľa slovenskej abecedy.

#### **Pravopis**

Pravopis slovenského jazyka treba žiakovi tohto veku podávať cez rôzne tvary didaktických hier, podľa možnosti, s diferencovaným prístupom. Jednotlivé pravopisné pravidlá odporúčame ponúknuť na východiskovom texte a na hodinách pravidlo spoločne so žiakmi konštatovať ako uzáver. Výcvik pravopisu sa odporúča podávať žiakovi cez nácvičné diktáty (zrakový, sluchový,...), cez rôzne doplňovačky, rébusy, hlavolamy... pričom každé pravopisné pravidlo treba odôvodniť. Priamu reč sa odporúča so žiakmi nacvičovať tak, že budeme dramatizovať vhodné literárne diela z čítanky, detských časopisov alebo ich deti budú vytvárať na základe vlastných zážitkov.

### *LITERATÚRA*

#### **Školské čítanie (lyrika, epika, dráma)**

Odporúča sa na druhej hodine spracovania textu ponúknuť žiakovi diferencované úlohy (podľa troch stupňov zložitosti). Okrem uvedených textov, učiteľ môže ponúknuť žiakovi texty podľa vlastného výberu z čítanky, detských časopisov a iných tvarov literatúry pre deti. V tomto veku sa odporúča pozeranie najmenej jedného divadla pre deti, bábkového divadla, kresleného filmu alebo filmu pre deti. Deti treba naučiť sledovať rozhlasové a televízne vysielania pre deti. S cieľom podnecovania kreativity u detí, treba vypracovať spoločne s nimi aspoň jedno divadelné predstavenie na úrovni oddelenia (odporúča sa samostatné vypracovanie scény a kostimov). U žiakov treba pestovať záujem o čítanie kníh, odporúčať im literatúru vhodnú pre ich vek a formovať čitateľskú kultúru u detí.

**Domáce čítanie: 4 knihy** (podľa výberu učiteľa a žiakov)

**Literárno-teoretické pojmy** (poézia a próza)

Plánované literárno- teoretické pojmy v tomto veku treba podať deťom informatívne a nacvičovať do tej miery, aby ich v danom texte líšili.

### *KULTÚRA VYJADROVANIA*

#### **Ústne vyjadrovanie**

U žiakov v tomto veku treba pestovať spisovnú podobu slovenského jazyka ako v ústnom tak aj v písomnom prejave s dôrazom na plynulosť prejavu, jasnosť, správnu dikciu a melódiu viet. Žiakov treba naučiť výstižne rozprávať na základe osnovy, obrázku alebo série obrázkov, viesť úspešne sled udalostí, vedieť vyrozprávať svoj zážitok alebo vymyslieť ho podľa svojej fantázie, pri opise predmetu, javu, osoby, zvieratá, prírody mať zreteľ výrazné charakteristiky na základe pozorovania. Od žiakov sa očakáva výrazný prednes básne ako aj krátka reprodukcia jednotlivých textov z čítanky, detskej tlače, reprodukcia obsahu filmov, divadelnej prípadne bábkovej hry, rozhlasových alebo televíznych vysielaní pre deti toho veku - podľa osnovy. Jazykové didaktické hry treba používať vo funkcii zveličovania slovné zásoby a skvalitňovania ústnej a písomnej komunikácie u žiakov. Treba dbať na spisovnú výslovnosť, slovnú zásobu prehľbovať vysvetlením významu nových slov a slovných spojení. Líšiť monológ od dialógu.

#### **Dramatizácia**

V oblasti dramatizácie textu je predvídané striedavé reprodukovanie textu so zreteľom na intonáciu vety a uvádzanie pohybu v priestore. Uviest' mimiku a gestá. Ako vzor, sledovať bábkové a detské divadelné predstavenia.

#### **Formy spoločenského styku**

S cieľom pestovať výchovný aspekt vzdelávania v škole, treba dať dôraz na základné etické normy, ktoré sú zažívané v našom spoločenskom systéme. Deťom treba pravidelne tlmočiť zažívané frázy a slovné spojenia a pestovať u nich spoločensky prijateľnú formu komunikácie a kódex správania.

#### **Čítanie**

V prvom rade v tomto veku treba žiakov naučiť správne, s porozumením čítať; prihliadať na rýchlosť pri čítaní, správnu výslovnosť, tempo, dôraz, správne dýchanie. Pestovať tiché čítanie s osobitnými úlohami, ako podmienku pre samostatné učenie, viesť žiakov k individuálnemu čítaniu, ako aj čítanie značiek a skratiek, poznanie jednotlivých symbolov.

#### **Písomné vyjadrovanie**

Aj v tomto veku sa dbá na dodržiavanie všetkých základných znakov písania (tvar, veľkosť, úmernosť a rovnomernosť veľkosti písma, sklon, hustota, úprava písomnosti a rýchlosť písania), zvyšuje sa požiadavka plynulého písania a automatizácie písacieho pohybu, nacvičovanie písania vo funkcii formovania čitateľného a uhladného rukopisu žiaka s prihliadnutím na pravopis. Odpisujú sa texty s danou úlohou (obmieňanie slov, slovných spojení, viet, tvorenie súvetí...), píše sa vety a kratšie texty s danou úlohou; krátky opis osoby, zvieratá, predmetu, javu, prírody, ilustrácie so zreteľom na výrazné charakteristiky na základe predchádzajúceho rozhovoru. Školské slohové práce treba robiť podľa danej osnovy a prihliadať na správne rozvrhnutie prejavu (úvod, hlavná časť, záver), písomné odpovede na otázky podľa obrázkov, vlastných skúseností a čítankového čítania a tvorenie otázok na dané odpovede. Odporúčajú sa 4 domáce slohové práce analyzovať na hodine, 2 školské slohové práce (v II. polroku) - písanie na jednej hodine a oprava a rozbor na dvoch hodinách (so zreteľom na pravopis). Takéto práce si vyžadujú dve hodiny prípravy: ústnu a písomnú. Diktáty odporúčame: nácvičné diktáty: s dopĺňaním, s upozomením, po zrakovej príprave; kontrolný diktát a autodiktát.

**ХРВАТСКИ ЈЕЗИК**

**HRVATSKI JEZIK**

**ТРЕЋИ РАЗРЕД**

## TREĆI RAZRED

### Cilj i zadaci

Cilj - razvijanje jezične i književne sposobnosti, kulture čitanja i njegovanja hrvatskog jezika i književnosti. Osposobljavanje učenika za uporabu hrvatskog standardnog jezika.

Zadaci - osposobiti učenike za slušanje i čitanje (pisanje), za govornu i pisanu komunikaciju. Usvojiti i primjenjivati hrvatski standardni jezik. Upoznati, obogatiti i usvojiti rječnik pravopisne i pravogovorne norme hrvatskog standardnog jezika. Upoznavanje djela hrvatske i svjetske književnosti.

### Operativni zadaci:

- ovladavanje tehnikom čitanja i pisanja;
- savlađivanje proste rečenice (pojam, glavni dijelovi);
- stjecanje osnovnih pojmova o imenicama, pridjevima i glagolima;
- postupno uvođenje u tumačenje osnovne predmetnosti književnog djela (osjećaji, događaji, radnje, likovi, poruke, jezično-stilske karakteristike);
- ovladavanje usmenim i pismenim izražavanjem prema zahtjevima programa (prepričavanje, pričanje, opisivanje, izvještavanje);
- postupno upoznavanje metodologije izrade pismenog sastavka.

## JEZIK

### Gramatika

- Rečenica - pojam rečenice, pojam i razumijevanje obavještajnih, upitnih i zapovjednih rečenica s glagolom u potvrdnom/odričnom obliku;
- Pojam i prepoznavanje glavnih članova (dijelova) rečenice, predikat, subjekt;
- Zapažanje članova rečenice koji uz glagol označavaju vrijeme, mjesto, način;
- Uočavanje upravnog govora;
- Imenice - zajedničke i vlastite, rod i broj;
- Umanjenice i uvećanice (prepoznavanje);
- Pridjevi (prepoznavanje);
- Glagoli - radnja, stanje i zbivanje;
- Prošlost, sadašnjost, budućnost (perfekt, prezent, futur);
- uočavanje naglašenih i nenaglašenih slogova.

### Pravopis

- skupovi ije/je u umanjenicama, uvećanicama i imenicama za zanimanje;
- uporaba velikog slova u pisanju imena naroda, imena, blagdana...;
- zamjenjivanje (alternacija) suglasnika;
- pisanje brojeva slovima;
- pisanje kratica.

## KNJIŽEVNOST

### Školska lektira:

- Zvonimir Balog, *Brat*;
- Ezop, *Komjača i zec*;
- Dragutin Horkić, *Priča s kruške*;
- Dubravko Horvatić, *Kad budem velik*;
- Branko Hribar, *Penjači*;
- Nada Ivezić, *Vunena torbica*;
- Stjepan Jakševac, *Školjka*;
- Pajo Kanižaj, *Moja domovina*;
- Desanka Maksimović, *Rak krojač*;
- Stevan Raičković, *Pripovetka o belom konju*;
- Nada Sabadi, *Tko je magarac*;
- Sunčana Škrinjar, *O istini*;
- Agata Truhelka, *Krijesnica*;
- Ivan Turgenjev, *Prosjak*;
- Grigor Vitez, *A zašto ne bi*;
- Krešimir Zimonić, *Četiri godišnja doba (strip)*;
- Ratko Zvrko, *Dom*;
- Balint Vujkov, *Narodne pripovijetke*;
- Zvonimir Balog, *Zeleni mravi*;
- Zlata Kolarić-Kišur, *Moja zlatna dolina*;
- Mato Lovrak, *Vlak u snijegu*;
- Luka Paljetak, *Miševi i mačke naglavačke*.

### Čitanje:

- vježbanje tehnike čitanja s razumijevanjem pročitano g teksta, brzine u čitanju i kazivanju (promjena intonacije, jačine i visine glasa, pauza);
- čitanje u sebi s posebnim zadatkom (razumijevanje pročitano g teksta kao priprema za glasno čitanje, obradu i prepričavanje teksta).

### Tumačenje teksta:

- opažanje i tumačenje književnog teksta (osjećanje u lirskoj pjesmi, fabula u prozi, tumačenje književnih likova, poruke djela, uzročno-posljedično povezivanje dijelova teksta);
- obrazlaganje stavova pojedinostima iz teksta.

### Književni pojmovi:

- Lirika - ritam, rima, pjesnička slika kao dio kompozicija lirске pjesme;
- Epika - fabula, književni lik, piščev govor i govor likova;
- Drama - radnja u drami, dramski sukob - na nivou prepoznavanja.

## JEZIČKA KULTURA

### Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja

- prepričavanje tekstova, crtanih filmova, kazališnih predstava;
- prepričavanje zamišljenih događaja;
- opisivanje predmeta, ljudi, prirode;
- Izvješćivanje o sebi.

#### **Usmena i pismena vježbanja**

- Ortoepske vježbe - pravilan izgovor riječi, rečenica, tekstova, snimanje čitanja, slušanje zvučnih zapisa;
- Ortografske vježbe - vježbanje rukopisa uz primjenu pravopisa;
- Diktat;
- Leksičke i semantičke vježbe - osnovno i prijenosno značenje riječi, pronalaženje sinonima, neknjiževne riječi i njihova zamjena jezičnim standardom;
- Stilске vježbe - proširivanje rečenice unošenjem osobnog tona, sažimanje rečenice radi pojačanja njene informativne moći

## *NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA*

#### **JEZIK (gramatika, pravopis)**

- rad sa tekstom - čitanje, pisanje, slušanje;
- metoda usmenog izlaganja - razgovor, diskusija;
- kreativne - interaktivne metode (jezičke, govorne igre i vježbe)
- problemska nastava, kooperativno učenje nastavnik - učenik;
- učenje putem otkrića, rješavanje problema;
- igre asocijacije.

#### **KNJIŽEVNOST (lektira)**

- rad s tekstom - čitanje, pisanje, slušanje;
- metoda usmenog izlaganja, razgovor i diskusija;
- kreativne-interaktivne metode - dramske igre i vježbe;
- kritičko mišljenje.

#### **JEZIČKA KULTURA**

- usmeno i pismeno izražavanje;
- timski rad, rad u paru, individualni rad;
- edukativne radionice koje sadrže elemente dječje igre;
- recitiranje kao aktivnost učenika.

U svakoj od ovih cjelina učitelj može primjenjivati i druge metode koje će doprinijeti boljem usvajanju znanja. Značajne su metode koje podrazumijevaju igru - metajezične igre, zamjene mjesta, glasovne igre. Veoma je važno da metode koje će biti primijenjene angažiraju učenika i da budu bazirane na aktivnostima učenika.

## **СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК**

#### **Циљ и задаци**

Циљ наставе српског језика јесте да ученици продуктивно овладају српским језиком у оквиру предвиђене језичке и лексичке грађе, да упознају елементе културе народа који говоре тим језиком и оспособе се за споразумевање, дружење и зближавање са припадницима већинског народа и других националности.

#### **Задаци наставе српског језика јесу да ученици:**

- продуктивно овладају говорним језиком у оквиру основних језичких о структура и речника од око 2000/3000/1 фреквентних речи и израза;
- разумеју саговорника и усмена излагања о темама из свакодневног живота;
- усвајају правилан изговор и интонацију при усменом изражавању и читању;
- оспособљавају се за разговор о темама из свакодневног живота;
- савладају два српска писма и основе правописа ради коректног писменог изражавања у границама усвојених језичких структура и лексике;
- упознају елементарне законитости српског језика;
- разумеју текстове различитог жанра у оквиру предвиђене тематике;
- упознају се са основним карактеристикама културе народа чији језик уче;
- стичу навике самосталног коришћења речника и језичких приручника и оспособе се за информисање, образовање и самообразовање на српском језику;
- развију интересовања и мотивацију за учење српског језика и тако стекну већу комуникативну компетенцију и способност размишљања на њему.

## **ТРЕЋИ РАЗРЕД**

#### **Оперативни задаци**

Ученици треба да:

- усвоје предвиђене језичке структуре, комуникативне функције, око 250/400/ нових речи и израза и користе их у говору за исказивање збивања у садашњости, прошлости и будућности;
- даље савладају елементе изговора;
- разумеју на слух краће текстове, посебно дијалоге у оквиру предвиђене тематике;
- даље се оспособе за говорно изражавање у дијалогској форми с повећаним захтевима у односу на захтеве у претходним разредима, у складу са обрађеном језичком и тематском грађом;
- оспособе се за самостално, краће говорно изражавање у монолошкој форми;
- савладају једно српско писмо (ћирилица или латиница у зависности од сличности са писмом матерњег језика) и негују технику гласног читања (правилан говорни ритам, артикулација и акцендовање) на кратким текстовима са познатом лексиком (дијалогске и нарративне форме);
- оспособе се за писмено изражавање (писање кратких орално усвојених садржаја).

## *ТЕМАТИКА*

**Школа:** име школе (значење имена или подаци о личности чије име школа носи); живот у школи, Дан школе, доживљаји ученика; школски излети.

**Породица и дом:** у кухињи, у купатилу; обавезе чланова породице; куповина, припрема хране, спремање стана/куће; празник у породици; излет у природу. Казивање пуних сати.

**Град и село:** делови града (улице, булевари, тргови, центар, предграђе) паркови (дрвеће и цвеће), породична или стамбена зграда (однос према суседима, поштовање кућног реда); на железничкој/аутобуској станици; градски саобраћај; путовање у веће

место; на сточарској фарми.

**Бројање:** до 1.000.

**Комуникативне функције:** тражење и давање основних података о предметима у простору, кретању у простору, временским приликама; исказивање допадања, недопадања, оправдања.

## ЈЕЗИЧКА МАТЕРИЈА

### Именовање предмета и бића

Даље увежбавање категорија предвиђених у претходним разредима.

У функцији субјекта увежбавати две именице истог рода. У функцији глаголског дела предиката треба увежбавати футур помоћног глагола са исказаним субјектом.

Увежбавати образац без исказаног субјекта када је глаголски део предиката у перфекту.

Обрасци: Мали дечаки су ученици.

Петар и Иван су били радници.

Марија и Јелена су биле ученице.

Ја ћу бити кројачица.

Била је ученица.

### Исказивање радње

Даље увежбавање образаца из претходног разреда.

У функцији предиката треба увежбавати облике футура, увек са исказаним субјектом. Увежбавати у овој функцији и праве и узајамно повратне глаголе.

Облике перфекта треба увежбавати без исказивања субјекта (изузимају се повратни глаголи).

Даље разликовање глаголског вида (шити - сашити; трчати - потрчати).

Обрасци: Дечак је учио.

Ја ћу читати.

Ми ћемо учити рецитацију.

Драган ће путовати.

Иван се обува.

Марија се умива.

Они се воле.

Деца се грудвају.

Спавали су.

Мајка је шила (сашила) хаљину.

### Исказивање особине предмета и бића и припадања

Даље увежбавање категорија из претходних разреда.

У функцији субјекта треба увежбавати и именице мушког рода на -а. Глаголски део предиката исказује се футуром помоћног глагола, али увек са исказаним субјектом.

У функцији именског дела предиката треба увежбавати присвојне придевске заменице које изражавају припадање првом, другом и трећем лицу множине и присвојне придеве на **ов (ев) и ин**.

Обрасци: Црвена лопта је била његова.

Сава је био храбар.

Ова учионица је наша.

Црвени аутомобил је њихов.

Књига је Иванова (Милошева).

Овај капут је Марин.

Књига ће бити Иванова.

### Исказивање објекта

Даље увежбавање образаца из претходних разреда. (Чешће употребљавати предикат у перфекту да би се увежбао распоред глаголске и заменичке енклитике).

Уз именицу у функцији објекта уводи се атрибут који се с именицом слаже у роду, броју и падежу.

Обрасци: Учитељица их зове.

Учитељица га (је) зове.

Учитељица га (ју) је звала.

Ја сам га видела.

Он га је видео.

Марко има доброг друга.

Он је купио нови капут.

Он је добио лепе поклоне.

(У функцији објекта увежбавати наглашене облике личних заменица.

Обрасци: Њега сам звао, а не тебе.

Њих смо данас тражили.)

### Исказивање намене

И даље се увежбавају обрасци из претходног разреда.

За исказивање намене треба увежбавати именице средњег рода у једнини.

Обрасци: Бака шаље пакет унуку (унуцима).

Мама прича детету.

Драган даје млеко мачету.

### Исказивање просторних односа

Увежбавање образаца из претходних разреда.

У функцији одредбе за место треба увежбавати прилоге (на питање **куда**): **туда, отуда, онуда** и др.; именице и личне заменице (у генитиву са предлозима **испред, иза, поред, код** (на питање **где**)).

Обрасци: Угаљ је у вагонима.

Јелена је прошла отуда.

Марија седи иза Иванке (ње).

Седи поред Петра (њега).

Он је код куће.

Петар је био код лекара.

(У функцији одредбе за место треба увежбавати именице у дативу без предлога.

Обрасци: Милан трчи кући.

Она иде лекару.

Јован је пришао старцу.  
Воз се приближава мору.)

#### **Исказивање молбе, заповести**

Увежбавање образаца из претходног разреда.

Увежбавање облика другог лица једнине и множине императива уз вокатив именица.

Обрасци: Јоване, пожури!

Милице, затвори прозор!

Другови, покажите задатке!

#### **Исказивање временских односа**

Увежбавање образаца из претходног разреда. Употребљавати и нове прилоге за време: **прекосутра, прекјуче, лети, зими** и др. За исказивање времена треба користити и називе месеци у локативу с предлогом у.

Обрасци: Зими пада снег.

У јуну ћемо брати трешње.

#### **Исказивање начина радње**

Увежбавање обрасца из претходног разреда. Употребљавати и нове предлоге за начин: **лако, тешко, лоше, ружно, изванредно**, итд.

Уз одредбу за начин употребљавати одредбу за меру и степен.

Обрасци: Драган лоше пише.

Она веома лепо пева.

Јован врло тешко говори.

#### **Исказивање средства којим се врши радња**

У функцији исказивања средства треба увежбавати облике инструментала, именица у оба броја.

Обрасци: Марија пише оловком.

Јелена се игра лутком.

Они путују аутобусом.

Иван црта бојицама.

Деца се играју аутомобилима.

#### **Исказивање узајамне и заједничке радње**

Увежбавање социјативног инструментала у једнини и множини.

Образац: Весна спрема са мамом.

Зоран је скупљао папир са друговима.

Мира се помирила са братом.

Она се такмичи са другарицама.

Драган се грудвао са децом.

## *ГОВОРНЕ ВЕЖБЕ*

Даље савладавање правилног изговора.

Даље оспособљавање за говорно изражавање у дијалогској форми са повећаним захтевима у односу на захтеве у претходним разредима (дијалог са изостављеним, измењеним репликама, са допунским питањима, са заданим речима) у складу са обрађеном језичком и тематском грађом; правилно коришћење предвиђених комуникативних функција.

Препричавање краћих дијафилмова и обрађеног текста на основу заданог плана у облику питања или поднаслово.

Даље оспособљавање за самостално излагање у вези са обрађеном темом на визуелни подстицај (слика, низ слика, стрип-слике) и без њега.

Једноставни описи предмета и бића.

Драматизација прикладних обрађених текстова; извођење малих сцена.

Причање личних доживљаја.

## *ПИСМЕНЕ ВЕЖБЕ*

Усвајање једног српског писма (више пажње посветити графемама којих нема у писму матерњег језика ученика), уочавање корелације глас - графем, односно графичког приказа исказа. Преписивање краћих реченица.

Краћи диктати на основу усвојених структура и лексике.

Одговори на једноставнија питања. Постављање питања у вези са заданим реченицама.

Два писмена задатка у току школске године.

## *ЧИТАЊЕ*

Усвајање једног српског писма (ћирилица или латиница у зависности од сличности са писмом матерњег језика ученика).

Неговање технике гласног читања (правилан говорни ритам, артикулација, акцендовање).

Гласно глобално читање кратких текстова познате садржине, у складу са тематиком (дијалогске и наративне форме), а затим текстова делимично непознате садржине.

## *ПРАВОПИС*

Правилно потписивање ученика (име па презиме). Писање гласова и гласовних скупова карактеристичних за српски језик (оквир даје језичка грађа која се усваја). Велико слово у писању улица, тргова, насеља. Указивање на принципе фонолошког правописа у оквирима усвојене језичке грађе.

## *НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА*

Програм садржи: циљ, васпитно-образовне задатке, оперативне задатке, тематику са основним облицима комуникације, језичку материју, говорне вежбе, читање (од II разреда). Сви елементи програма су међусобно повезани и тако их треба реализовати.

Задаци наставе садрже: опште захтеве који се односе на квалитет знања, посебне захтеве за развијање и стицање језичких умења и васпитне задатке. Сви делови програма су у складу са задацима наставе и треба да допринесу њиховој реализацији.

**Оперативним задацима** формулисани су захтеви у погледу обима програмске грађе коју ученици треба да савладају у сваком

разреду.

**Тематика** је дата по разредима са темама и ситуацијама у којима се усваја језик. Она садржи неколико тематских области: **школа, породица и дом, ближе и шире окружење, природа и друштво, актуелне теме, слободно време ученика, из живота младих** и др. Тематика је дата оквирно да би у извесној мери усмеравала наставнике и писце уџбеника приликом избора најфреквентније лексике у оквиру датих подручја.

Уз тематику су дате форме опхођења (поздрављање, обраћање, представљање, молба, захваљивање) почев од најједноставнијих до сложенијих које су потребне за учење аутентичног језика, односно остваривање природне комуникације.

**Језичка материја** дата је у виду реченичних модела који су конкретизовани. У њима је издвојена она језичка материја која покрива већи део говорног језика. Она је кумулативна јер се нова грађа увек наслања на претходну. Језички модели се из разреда у разред исказују другим језичким и лексичким средствима. Једноставни искази постепено се шире и међусобно комбинују.

У одељку **Граматика** издвојена је језичка грађа која је у функцији бржег савладавања језика на продуктивном нивоу. У граматички се пошло од синтаксе, затим морфологије да би у завршним разредима (VII и VIII) дошло до систематизације знања о језичком систему.

**Правопис** садржи оне правописне норме које се, мање или више, разликују од оних у правопису матерњег језика ученика.

У програму је дат и **проширени део** који се превасходно тиче садржаја у одељку *Језичка материја*, а у зависности од карактеристика појединих категорија. За његову реализацију у целини или фрагментарно, опредељују се школе на предлог предметног наставника. Обим реализације овог дела програма може да варира од школе до школе, од генерације до генерације, од одељења у истој школи, у зависности од нивоа предзнања ученика на који утиче:

- национални састав средине у којој ученици живе,
- сродност нематерњег језика и језика ученика,
- услови рада у школи и др.

## Организација васпитно-образовног рада

У настави српског као нематерњег језика тежиште рада преноси се на ученика: он активно учествује у раду, постаје субјект наставе, а својим залагањем и радом треба да стиче и развија језичка умења, да усваја језик и усвојено знање примењује у комуникацији.

Наставник планира, води и организује наставни процес (одабира садржину рада, лексику, наставне методе, облике рада, типове и број вежби итд.), координира радом ученика да би се што успешније остваривали постављени задаци.

Настава мора бити постављена тако да се сваком ученику омогући што чешће вербалне активности јер се само говорењем може продуктивно овладати језиком. Необично је важно да се поштује принцип индивидуализације у раду, с обзиром на то да је знање језика веома хетерогено и међу ученицима једног одељења.

Програм је јединствен за све националности. То, међутим, не значи да при његовом остваривању наставник не треба да води рачуна о односу српског језика и језика ученика. Мада не увек, тешкоће ће бити веће уколико су и структурне разлике између два језика веће. Пожељно је да наставник познаје структуру језика ученика, како би тежиште рада (интензивнијим вежбама) усмерио на оне елементе који не постоје у језику ученика, а при чијем усвајању ученици највише греше. Наиме, при учењу српског језика јавља се интерференција матерњег језика јер формиран механизам матерњег језика ученика "тежи да готово неприметно натура шаблоне акцента, изговора и реченичне структуре својствене матерњем језику укоренење још у најранијем детињству". Да би се утицај матерњег језика искључио, настава српског језика организује се без учешћа матерњег језика, **директном методом**, што значи да је језик комуникације на часовима српски.

У реализацији свих задатака наставник треба максимално да мотивише ученике користећи одговарајућа АВ - наставна средства, компакт-диск, магнетофонске траке и касете, апликације за фланелограф, илустрације у уџбенику, слајдове, дија-филм, филм, слике, фотографије, графофолије, слојевите фолије, ТВ - емисије и др. Наставник мора подстицати ученике да се и они ангажују на прикупљању наставних средстава везаних за тему која се обрађује (разгледнице, кеширане слике, чланци из дневне и недељне штампе и сл.).

Наставу нематерњег језика треба повезивати са наставом језика ученика, познавањем природе и друштва, историје, географије, музике и ликовне културе, техничког образовања и других наставних предмета. Успостављање корелације међу овим предметима неопходно је јер омогућује остваривање обострано ефикаснијих резултата. Наставник, наравно, мора водити рачуна о томе да нове појмове ученик најпре треба да усвоји у настави предмета на свом матерњем језику.

Наставни програм од I до VIII разреда чини целину, али се у њему могу издвојити три етапе: II, III-VI, VII-VIII разред. Свака етапа има своје специфичности.

### I етапа (I и II разред)

Приступ у настави овог предмета је у основи оралан. Ученици усвајају основне фонетско-фонолошке одлике језика, артикулацију нових гласова, акценат - место, квалитет и квантитет акцента, ритам и интонацију изјавне, упитне и одричне реченице, основне реченичне структуре и основни реченични фонд од око 500 до 600 (у зависности од реализације и проширеног дела програма) лексичких јединица у оквиру предвиђене тематике; оспособљавају се да разумеју на слух једноставне исказе, да коректно и осмишљено реагују на императивне исказе и питања, оспособљавају се за коришћење и варирање усвојених структура и лексике у краћим дијалозима везаним за познату ситуацију, за самостално описивање слика и ситуација на основу усвојених елемената и да усвоје и правилно употребљавају најосновније облике комуникације предвиђене програмом. Наставник мора подстицати ученике да се спонтано стварају што природније ситуације у учионици које се тематски уклапају у предвиђене садржаје, а које ће бити подстицајне за њихово вербално укључивање.

**У II етапи** (III-VI разред) наставља се рад на развијању говорних способности ученика: савладавају се елементи изговора, језички модели, који се проширују новим елементима, комбинују се и варирају и нова лексика (900/1600) лексичких јединица; коригују се грешке на свим језичким нивоима; **развијају се још два језичка умења** - читање и писање (прво писмо, чији се графема мање разликују од графема матерњег језика ученика, усваја се у III разреду, а друго се усваја у IV разреду); стичу се језичка знања (граматика од IV разреда) која су у функцији бржег савладавања језика, односно у функцији стицања језичке компетенције; ученици се оспособљавају да користе усвојене језичке моделе и лексику у дужој дијалогској и монолошкој форми у односу на претходну етапу; оспособљавају се за писмено изражавање, да разумеју на слух компликованије језичке исказе у складу са захтевима програма, да усвоје и правилно користе комуникативне функције, оспособљавају се за самостално читање лектуре (од V разреда), упознају се са елементима културе народа који говоре српски, упознају се са најфреквентнијим суфиксима и правописним нормама српског језика (од V разреда).

**У вежбавању језичких модела.** Да би се ученици оспособили за правилну комуникацију потребно је да савладају предвиђене језичке моделе. Ученик треба да препозна звучну слику предоченог исказа који илуструје језички модел, да га разуме, имитира, репродукује, да га дуготрајним разноврсним вежбама са различитим садржајем аутоматизује. Након аутоматизације језичког модела, ученик ће моћи самостално да састави сопствене исказе, односно у нормалном говорном темпу моћи ће да гради аналогне структуре са новим конкретним садржајем, стећи ће комуникативну компетенцију, што је и циљ учења језика.

Процес вежбавања језичких модела треба спроводити плански уз доследно поштовање принципа поступности. Језички модели се најпре вежбавају у чистом облику јер ученици треба да усвоје основне моделе у оквиру ограниченог вокабулара.

Модели се усвајају на познатој лексици. У одређени језички модел уноси се само један нови елемент јер би истовремено уношење два непозната елемента (нпр. футур глагола и намену исказану дативом именице и заменице) стварало непотребне тешкоће и успорило би усвајање одређеног језичког модела. Касније се језички модели проширују, комбинују и уводе се у рад нови, сложенији.

Илустроваћемо то на језичком моделу **именовање предмета и бића**. На пример, у обрасцу **Петар је ученик**, који је један од конкретних реализација наведеног модела, може се предикатив **ученик** заменити другом именицом у номинативу - **дечак**, **младић**, **фудбалер**, **столар** и сл., већ према стварној ситуацији. У нормалном исказу те врсте акценат је на предикативу, јер се њиме открива оно што је ново, њиме се именује лице, а то значи да субјект и глаголска копула морају бити познати ученицима од раније да би схватили ову констатацију, односно да би схватили информацију у целини. У практичном раду предикатив ће се веома често мењати, јер се на почетном ступњу учења веома често врши именоване бића и предмета кад год је потребно савладати неку нову именицу (нпр. **Ово је столица**, **ово је књига**, **а то је оловка** и сл.)

Ако се у том језичком моделу жели савладати нова (лексички и морфолошки) копула, субјект и предикатив треба да су познати нпр.:

**је био,**

**ће бити**

**...Петар жели постати ученик,**

**мора бити.**

Субјекат је такође променљив елемент у обрасцу. Место имена **Петар** може се употребити свако друго име или заменица у номинативу, већ према објективној ситуацији. Ако субјект у обрасцу промени род, по правилу мења род и предикатив и зато овај образац може послужити не само за увежбавање нових именица, заменица и помоћних глагола, него и за увежбавање слагања родова.

Непосредни циљ увежбавања овог обрасца јесте усвајање нових речи (именица, помоћни глагол) и нових облика (презент, перфект и футур помоћних глагола) и неких глаголских конструкција у служби глаголске копуле (**жели постати**, **мора бити**, **хоће да буде** и сл.).

Коначни циљ увежбавања овог обрасца јесте да ученици стекну способности да у новој говорној ситуацији од нових речи створе исказ аналоган увежаном обрасцу.

Кад год се појави потреба да се именује неко биће или предмет, ученици ће аутоматски активирати у свести језички модел именоване предмета и бића, који се може изразити формулом  $C = П /$ , где је П глаголска копула + именица дакле условном формулом.

$C = П / = к + им.$

Субјект, копула и предикатив су обавезни елементи овог језичког модела. Они морају бити исказани да би исказ био потпун.

Али овакав исказ може имати и необавезне елементе, нпр. атрибут. Пошто се у обрасцу могу јавити две именице, обе могу имати атрибут или чак свака и по више атрибута. Тако се почетни образац попуњава новим елементима како би исказ био потпунији, прецизнији.

Атрибут уз именице у служби предикатива има ту особину да повлачи на себе логички акценат (нпр. **Петар је добар ученик** - у свести и говорног лица и саговорника има у првом реду квалитативну оцену коју даје придев **добар**) и зато не треба журити са додавањем атрибута предикативу ако није аутоматизовано исказивање почетног обрасца.

У томе и јесте предност оваког рада што се почетна структура која је синтаксичко-семантички и лексичко-морфолошки одређена, обележена, после аутоматизовања навике грађења основног обрасца "отвара" и прима "необавезне" елементе, то се на тај начин проширује, засићује се потребним семантичким квантитетом и улази у говорни процес, заузима место у механизму језика.

Реч је о најпростијој реченичкој структури која служи за именоване бића и предмета, али треба имати на уму да се њоме не савлађује само синтаксичка структура  $C = П / = к + п /$ , нити се њоме савлађује само нова лексика (именице, показне и личне заменице, помоћни глаголи са непотпуним значењем), него се савлађују и морфолошке категорије (номинатив именица и заменица, три основна глаголска времена и императив, бројна конструкција у служби субјекта и предиката, категорија рода и категорија броја и неки изузеци од општих морфолошких и синтаксичких правила).

Дакле, схематизовање, упрошћавање и укалупљивање израза само је привидно јер се образац у почетном облику јавља само на почетку вежбања, док се не постигне аутоматизација, а касније се попуњава другим елементима, док се не постигне богатство потпуног исказа. За усвајање језичке материје користе се разноврсни  **типови вежби манипулативног карактера**. Функција тих вежби је увежбавање, учвршћивање и аутоматизација језичких модела да би се ученици оспособљавали да их самостално користе са различитим садржајем у свакодневной комуникацији.

Манипулативне вежбе су строго контролисане, што значи да при увежбавању појединих језичких елемената, наставник исправља ученика ако греша и поново увежбава несавладану језичку материју док је ученик не усвоји.

У I етапи то су, на пример, вежбе разумевања на слух, орално понављање, одговори на питања, постављање питања, вежбе супституције, вежбе допуњавања, вежбе трансформације реченица (време, лице, број, род), вежбе састављања реченица од датих елемената и датих речи према моделу, вежбе повезивања реченица и др.

**Вежбе одговора на питања и постављања питања заузимају централно место** при увежбавању језичког модела и доприносе стицању комуникативне компетенције. Од ових вежби треба разликовати питања и одговоре који се користе за проверу разумевања текста, разумевања ситуације и лексичких јединица.

Код ових првих вежби свако питање и одговор садржи образац језичког модела који се увежбава. Због тога одговори ученика морају бити потпуни, целовити, што се при провери разумевања текста не захтева увек.

У складу са обимнијим језичким градивом и предзнањем ученика у II етапи, поред наведених, користе се сложенији типови говорних вежби. На пример, варирање модела (додавање синтагматских веза) претварање у други модел, трансформација низа реченица (време, лице, род, број), интеграција реченица и њихово проширивање (скраћивање и др.).

С обзиром на то да ученици у III разреду усвајају прво писмо српског језика и у првом полугодшту IV разреда усвајају друго, у овој етапи користе се и **писмене вежбе манипулативног карактера** којима се, такође, усвајају поједини језички елементи.

Писмене вежбе се везују за претходно орално усвојену садржину. Поред вежби, краћих диктата, допуњавања, супституције, користе се и друге. Од IV разреда организују се вежбе увођења ученика у коришћење речника. Поступно се, у овој и следећој (III) етапи, уводе и сложеније писмене вежбе: састављање реченица од датих речи према моделу, диктати лакшег/тежег текста на основу усвојених језичких модела и лексичких јединица, али са новим садржајем, трансформације реченице, трансформације низа реченица, састављање реченица од датих речи према супституционој табели са новим садржајем, правописне вежбе, лексичке вежбе, коришћења речника и приручника и др.

Колико ће се времена посветити увежбавању једног језичког модела зависи, пре свега, од тога да ли постоји велика разлика у одређеној језичкој конструкцији у односу на матерњи језик. Оним језичким моделима који представљају проблем због интерференције матерњег језика, посвећује се више пажње и више времена да би и они прешли у аутоматизовану навику. Неоправдано је прећи на увежбавање новог језичког модела ако није усвојен претходни.

**Тематика и лексика.** Сви делови програма: тематика, језичка материја, говорне и писмене вежбе и др. не чине посебан део наставе, него су саставни делови целокупног рада коме је основни циљ формирање и развијање говорних способности ученика.

Јединство ових области, које су у програму издвојене само због прегледности, огледа се у томе што се одређена синтаксичка конструкција - језички модел увежбава на тематски најпогоднијој материји, а у раду се користе облици говорних и писмених вежби. Према томе, предвиђена тематика треба да обезбеди усвајање, програмом предвиђене, језичке моделе, као и усвајање одређене лексике. Исте тематске области јављају се у више разреда, али се остварује другом садржином која је примерена познавању језика и интересовању ученика. Тема о породици, на пример, у I разреду може се ограничити на пет основних језичких структура: именоване предмета и бића, исказивање особине, исказивање радње, исказивање објекта и исказивање просторних односа.

Задатак све три етапе јесте и савлађивање одређеног фонда речи. Међутим, број речи у почетној настави није тако битан. Минимални продуктивни фонд много ће успешније допринети савлађивању механизма на нематерњем језику, него лексичка



резерва у којој се ученик (и учитељ) на крају изгуби, па у каснијим годинама зна само речи, а не зна да их употреби. У првој етапи је основни циљ користити лексички минимум који ће омогућити да се савлађују битни елементи језика, а када се они савладају, природно је и тако савладати потребан фонд речи јер богаћење речника иде упоредо са општим развојем, као и са развојем изражавања на матерњем језику. И речи свога језика уче се до краја живота, али је механизам језика савладан на почетку. У детињству су аутоматизоване навике склапања реченица ради постизања одређеног циља у процесу комуникације.

Усвајање лексичких јединица обухвата семантизацију и асимилацију речи. Семантизација се врши коришћењем предмета, или предмета на слици, односно визуелних средстава. Асимилација речи врши се у контексту, у реченици и везује се за одређене говорне ситуације. Поред продуктивног лексичког фонда ученици треба да савладају и рецептивно извесне речи, реченице и изразе.

**Говорне и писмене вежбе.** Основни циљ у току целокупне наставе од I до VIII разреда јесте да се изађе изван оквира рецептивно-репродуктивне наставе и да се не остане на неразвијеном, стешњеном и сиромашном одговарању на питања, него да ученици стекну способност и развијају навику дужег излагања повезаних мисли, што је могуће само ако мисле на српском језику.

Говорне способности се стичу и развијају говорњем. Због тога треба одабрати методичке поступке који ће ученике ставити у ситуацију да **питају, одговарају**, изражавају неслагање или слагање са одређеном акцијом или појавом, казују могућност или немогућност извршења одређене радње, итд.

Треба створити ситуацију која стварно одговара реалној говорној комуникацији.

Да би се ученици оспособили да продуктивно усвоје предвиђене елементе говорног и писаног језика, поред наведених манипулативних вежби, користе се и комуникативне вежбе. **Комуникативне (говорне) вежбе** обухватају оне типове вежби у којима се језик користи самостално, функционално у одређеној говорној ситуацији. У ситуационим вежбама ученици треба да усвајају и правилно користе комуникативне функције које су дате уз тематику. **Типови комуникативних писмених вежби** дати су по разредима у програму у одељку писмене вежбе.

У првој етапи преовладаваће питања и одговори, али треба настојати да ученици постепено исказују одговоре са више реченица. У II етапи одговори на питања не могу бити само препричавање, него и коментар или везивање својих искустава са обрађеном темом. Осим разних облика препричавања ученици треба, у овој етапи све чешће самостално да причају личне или заједничке доживљаје, а у III етапи треба да преовладава слободно причање.

Са ученицима који реализују проширени део програма, наставник користи, осим наведених, и различите облике усменог и писменог изражавања који су претходно увежбани на часовима језика ученика.

У одељку **Правопис** издвојене су само оне категорије где постоје мање или веће разлике у односу на правописну норму матерњег језика. Стога се, на пример, не истичу као посебни захтеви: велико слово на почетку реченице, тачка на крају реченице, упитник, узвичник, писање управног и неуправног говора, писање двеју тачака, тачка и запета итд.

Паралелно са усвајањем језичке грађе, ученици морају стицати навике примене, принципа фонолошког правописа.

Издвојене су првенствено оне категорије у којима постоје друкчија решења у два правописна узуса (правопису језика ученика и правопису српског језика), што не искључује и понека идентична решења у њима. Међутим, и њих треба увежбавати јер ће се само тако уклонити многобројне грешке које су евидентирани у писменим задацима ученика.

За обраду правописне грађе потребно је издвојити 2-3 часа годишње, али се препоручује да се предвиђено време развије на 10-12 вежби које ће се уклапати у друге часове граматике и писмене вежбе.

Усвојеност сваког елемента правописних норми може се повремено проверавати кратким диктатима који су састављени од познате структуре и лексике. Када ученици савладају писма, могу се проверавати појединачни елементи. На пример, употреба великих слова може се проверавати на тај начин што се ученицима дају наставни листићи са кратким текстом који је написан малим словима. За писање негације глагола ученицима се дају наставни листићи са текстом у коме су изостављени глаголи. Наставник чита полако цео текст, укључујући и испуштене глаголе. Ученици прате текст и уписују глаголе.

**Домаћи задаци** представљају важну компоненту наставног процеса. Њима се не проверава само колико су ученици савладали одређено градиво и њихова оспособљеност да то знање примене, него су погодни за развијање језичких умења (информативно читање и писање) и за писмено увођење ученика у самостални рад и самообразовање. Они се дају ученицима редовно са осмишљеним циљем. Задаци треба да буду разноврсни, а по тежини треба да су одмерени, у складу са знањем и способностима ученика. Наставник на часу прегледа 2-3 домаћа задатка детаљније, а по одређеном плану прегледа и оцењује домаће задатке свих ученика.

**Школски писмени задаци** су облик провере усвојености програмске материје, тј. синтезе веће етапе (тримесечја, полугодишта или године). За сваки школски писмени задатак у годишњем плану наставник треба да одвоји три часа. На једном часу ученици пишу, на другом наставник образлаже сваком ученику оцене, анализира са ученицима најчешће грешке и заједно са ученицима их исправља, а на трећем часу ученици исправљају своје задатке.

**Рад на тексту.** У III разреду ученици развијају још једно језичко умење - читање које се реализује идентично као и у настави матерњег језика ученика. **Савладавање читања може започети у II полугодишту II разреда**, после савладаних лекција у сликовници, са ученицима који савладају проширени део програма **само ако по процени наставника** постоје реалне могућности и интересовања ученика. На пример, ако у одељењу има ученика који покушавају или могу да прочитају наслове из листова за децу и сл. ти ученици савладавају читање, групним или индивидуалним радом, глобалном методом. То значи, да се читају целе речи и кратке реченице које ученици усмено већ добро знају. Наставник треба да користи графоскоп, плакат, картице, апликације или слике са исписаним речима које се састављају у реченице познате ученицима и сл. Вежбе у читању реализују се прво на основу звучног модела (наставник или звучни снимак), а касније и без тога.

Текст у настави српског језика пружа основу за савладавање језика на нивоу система и на нивоу комуникације. Текст има најспецифичнији положај у III разреду, јер се после двогодишње оралне наставе прелази на наставу која се темељи на уџбенику, односно полази се од текста.

Рад на тексту у III и IV разреду садржи следеће фазе:

- обрада текста** (уводни разговор са семантизацијом нових речи, читање текста, провера разумевања прочитаног);
- коришћење језичких и садржинских елемената текста за стицање језичке компетенције** (даље савлађивање језичког система);
- вођење разговора о тексту и поводом текста укључујући и културни контекст који текстови садрже.**

## СТРАНИ ЈЕЗИК (заједнички део програма)

### ПРВА ГОДИНА УЧЕЊА

#### Циљ

Циљ наставе страног језика на млађем школском узрасту је да оспособи ученика да на страном језику комуницира на основном нивоу у усменом и писаном облику о темама из његовог непосредног окружења. Настава страних језика треба да:

- подстакне потребу за учењем страних језика;
- подстакне развијање свести о сопственом напредовању ради јачања мотивације за учење језика;
- олакша разумевање других и различитих култура и традиција;
- стимулише машту, креативност и радозналост;
- подстиче употребу страног језика у личне сврхе и из задовољства.

## Општи стандарди

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика. Поред тога, ученик уочава значај личног залагања у процесу учења страног језика.

## Посебни стандарди

### Разумевање говора

Ученик разуме и реагује на кратак усмени текст<sup>1</sup> у вези са познатим темама.

### Разумевање писаног текста

Ученик чита са разумевањем кратке (највише до 50 речи) писане и илустроване текстове у вези са познатим темама.

### Усмено изражавање

Ученик усмено изражава садржаје у вези са познатим темама, самостално или уз помоћ наставника.

### Писмено изражавање

Ученик у писаној форми изражава кратке поруке (до 30 речи) према познатом узору, поштујући правила писаног кода.

### Интеракција

Ученик остварује комуникацију и размењује са саговорницима кратке информације у вези са познатим темама.

### Знања о језику

Препознаје основне принципе граматичке и социolingвистичке компетенције.

<sup>1</sup> Савремена наука о настави и учењу језика под појмом текста подразумева сваку врсту усмене и писане поруке.

## Задачи на нивоу језичких вештина

### Разумевање говора

Ученик треба да:

- препознаје гласове (посебно оне којих нема у матерњем језику) у говорном ланцу, акценат, ритам и интонацију;
- разуме вербални садржај уз помоћ облика невербалне комуникације;
- разуме кратке дијалоге, приче и песме о познатим темама, које чује уживо, или са аудио-визуелних записа.

### Разумевање писаног текста

Ученик треба да:

- препознаје слова, написане речи и реченице у вези са познатим појмовима;
- поштује правописне знаке приликом читања;
- разуме основна значења кратких писаних и илустрованих текстова о познатим темама.

### Усмено изражавање

Ученик треба да:

- разговечно изговара гласове, акцентује речи, поштује ритам и интонацију при спонтаном говору и читању;
- даје основне информације о себи и свом окружењу, самостално и уз наставникову помоћ;
- описује кратким и једноставним исказима себе и друге у познатим ситуацијама;
- репродукује, сам или у групи, кратке рецитације и бројалице и пева познате песмице.

### Интеракција

Ученик треба да:

- реагује вербално и невербално на упутства и постављена питања;
- поставља једноставна питања;
- изражава допадање и недопадање;
- учествује у заједничким активностима на часу (у пару, у групи, итд.);
- поставља питања и тражи разјашњења када нешто не разуме.

### Писмено изражавање

Ученик треба да:

- поштујући правопис преписује, допуњава и пише речи и краће реченице у вези са познатим писаним текстом или визуелним подстицајем;

- пише личне податке (име, презиме и адресу);
- допуњава честитку.

### Знања о језику<sup>2</sup>

- препознаје шта је ново научио;
- схвата значај познавања језика;
- користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости);
- разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима.

<sup>2</sup> Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

## ТЕМАТИКА

### Школа:

школски прибор, простор и активности

### Ја и моји другови:

Другови и особе из непосредног окружења  
игре (у складу са годишњим добима)

### Породица и блиско окружење:

Ужа и шира породица и пријатељи

### Празници:

Божих, Нова година, Ускрс, рођендан  
и други важни празници;

### Мој дом:

Просторије и делови намештаја

### Исхрана:

Оброци, избор хране и пића, воће и поврће  
навике у исхрани у земљи/ама чији се језик учи

### Одећа:

Одевни предмети по годишњим добима

### Окружење:

Место и улица где станујем  
важне установе у окружењу (биоскоп, школа, позориште, пошта, музеј)

### Остало:

Годишња доба, месеци, дани у недељи и делови дана

# КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

## ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Функције	Примери
Поздрављање	Hello. Hello everybody. Hi. Good morning/afternoon/evening. Good morning, Ms/Mr Smith. Good bye./Bye! Good night.
Упознавање. Представљање себе и других (казивање имена, узраста, места становања).	Who's this? It's Daisy. This is Mary. What's your name? Peter./I'm Peter. Hi, I'm Peter. My name's Peter. How old are you? Nine./I'm nine. I live in... This is Adrian. He's from England. He likes playing with the computer/his dog.
Именовање и описивање лица, делова тела, других живих бића, предмета, просторија и сл. У односу на њихова физичка својства (величина, боја, облик).	This is Bob's sister. She's tall. She's got fair hair and a small nose. My dog is black. I call him Blacky. The table is round. My room isn't big.
Тражење и давање обавештења о другом лицу, предмету и сл.	Who's the girl over there? What's her name? She's Ann. She's Adrian's sister. What colour is John's new T-shirt? Blue./It's blue.
Описивање положаја и места где се лице, предмет и сл. налазе.	Peter is in the kitchen. Is your bedroom upstairs? The picture's on the wall. The cat's under the bed.
Тражење и давање обавештења.	Where's the sweet shop/supermarket? It's on the left / right. Where are your roller skates? My roller skates are here, Mary's are behind the bookcase.
Тражење и давање обавештења о ономе што се догађа у тренутку говора. <sup>1</sup>	Where's Robert? He's playing in the garden. She's wearing her new trainers now.
Тражење и давање дозволе.	Can I go out? * Yes./Yes, you can. No./Not now/No, you can't. Can I take the book, please? Can I have an apple, please? Yes./Yes, of course. Here you are.
Захваљујуће.	Thank you./Thank you, Mary. Thanks.
Извињење. Прихватање извињења.	Sorry. I'm sorry I'm late. It's all right. That's OK.
Давање једноставних упутстава и наредби.	Draw a dog. Colour the flower red. Stop talking! Go to the board. Turn to page 10./Page 10.
Исказивање молбе, учtivoг захтева.	Shut the door, please. Will you sit here. You sit over there. Will you come here, please.
Изрицање забране.	You can't play ball here. Don't do that!
Изражавање припадања и поседовања.	Whose computer is this? It's Meg's. I've got a big red school bag? This is my book. The cat's tail is long. Jill's skirt is orange. Have you got a pet? Yes, I have./No, I haven't.
Казивање бројева.	Will you count from 1 to 10. What number is your house? Number 17./It's number 17.

Казивање броја телефона.	What's your phone number? 2434 609./My phone number is...
Изражавање броја.	Is there a poster in your room? Yes, there is./No there isn't. How many boys are there in your class? Ten.
Тражење и давање обавештења о времену на часовнику - казивање пуних сати.	What's the time?/What time is it? Seven./It's seven o' clock.
Казивање делова дана, дана у недељи, месеци, годишњих доба. Описивање временских прилика везаних за годишња доба.	It's eight in the morning. Today is Monday. It's sunny/hot in August. My birthday is in January. It's cold in winter. I like spring.
Изражавање способности/неспособности	Can you sing the alphabet song? Yes./Yes, I can. No./No, I can't. The frog can run but it can't jump.
Изражавање допадања/недопадања.	I like.../I don't like... Do you like playing hide and seek? Yes./Yes, I do. No./No, I don't.
Изражавање лепих жеља (честитање рођендана, празника и сл.)	Happy New Year! Merry Christmas! Happy birthday. Super!
Предлагање да се нешто заједно уради. Прихватање предлога.	Let's sing! Let's play! Let's go to the Zoo. Yes! Super! Great!
Нуђење. Прихватање понуђеног.	Do you want an orange? Yes, please./No, thank you.
Описивање уобичајених активности. <sup>2</sup>	I get up at six. I go to school by bus. I have lunch at two. I watch cartoons in the evening.
Постављање једноставних питања и давање кратких одговора.	Is it your dog? Yes./No. Who's in the picture? Mag./My friend. Who can ski? I can./Sarah can. Where's the cat? Under the table./It's under the table. Is this your bicycle? Are these your crayons? Yes./ Yes, it is. No./No, they aren't.
Привлачење пажње.	Look! Listen! Watch out!

\* Colloquially CAN is used more than MAY.

У ситуацијама када се енглески језик уводи први пут:

<sup>1</sup> На рецептивном нивоу, осим глагола *wear* да би могла да се обради лексика везана за одевне предмете.

<sup>2</sup> На рецептивном нивоу, осим глагола *get up, go to school/bed* и *have* уз називе обеда.

## Језик комуникације на часу

Hello/Hi. Good morning/ afternoon. Good night.

Good bye / Bye, Ms..., See you tomorrow.

Stand up everyone. Sit down, please. Who's absent / missing today?

What do you say when you are late?

Sorry. I'm sorry I'm late.

Let's start now. Has everybody got a book? Take out your work books. Open your books, please. Look at the picture on page... Page...

Close your books/notebooks, please.

Go to the board. Come out to the board, please. Stand up! Turn around! Touch your nose! Point to the ... Count the .../ Count to... / Count from ... to...

Draw a/an... Colour the (apple)... red.

Is everything clear? Are you ready? Ready? Have you finished?

Hands up/down.

Listen carefully. Say it after me. Say that again, please. Watch my lips/my mouth.

Will you repeat it, please.

Close the door/window. Will you open the window, please.

Come here. Go back to your place. Hurry up! Quick!

Right. Good. Very good. Fine. That's better/much better now. That's not bad. Well done.

Let's sing a song! Do you want to sing now? Once again, all together. Let's play a game!

Don't do that! Be quiet, please! Quiet, please. Silence, please! Stop talking! Stop now! You are very noisy today.

Can I have...?

Have you got a/an...?

Get into lines! Get into groups of four. Make groups of four, please.

In pairs, please. Get into pairs. Work in twos. Work with your neighbour/partner.

Have you got a partner? Who's your partner? Your turn now.

Where is...?

Do you like...? Who likes...?

Here you are. Thank you./Thanks.

Can I go out, please?  
 What have you learnt? What can you say? What can you do?  
 That's all for today, thank you. We'll finish this next time. Finish this off at home.  
 See you on ... Have a nice weekend.

### НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

Функције	Примери
1. Представљање себе и других	1. Ich bin/heiße Maria. Das ist meine Freundin Claudia/mein Freun Bernd.
2. Поздрављање	2. Hallo! Grüß dich! Guten Morgen! Guten Tag! Guten Abend! Auf Wiedersehen! Gute Nacht! Tschüs.
3. Идентификовање и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама)	3. Das ist mein Bruder Christian. Er ist kein. Das ist die Nase. Das ist ein Hund. Der Hund ist schwarz.
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди	4. Schreibe!Schreib! Zeichne! Malt! Bemale! Schau mal!
5. Молбе и изрази захвалности	5. Bitte! Danke (sehr)! Vielen Dank!
6. Примање и давање позива за учешће у игри/групној активности	6. Komm, wir spielen/singen/malen? Möchtest du/Möchtet ihr...? Gern! Ich möchte.....
7. Изражавање допадања/недопадања	7. Ich mag es. Ich mag es nicht. Das gefällt mir./Das gefällt mir nicht.
8. Изражавање физичких сензација и потреба	8. Ich habe Hunger/Durst. Es ist mir kalt/heiß. Mein Kopf tut (mir) weh....
9. Исказивање просторних односа и величина ( <i>Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...</i> )	9. Ich gehe in/zu...Ich komme aus/von. Nach rechts/links/oben/unten...
10. Давање и тражење информација о себи и другима	10. Ich gehe in die dritte Klasse. Ich wohne.... Wo wohnst du? Sie ist Peters Schwester.
11. Тражење и давање обавештења	11. Wo ist meine grüneHose? Im Schrank.
12. Описивање лица и предмета	12. Michael ist groß und blond. Sein Ball ist blau.
13. Изрицање забране и реаговање на забрану	13. Nein, du darfst nicht ausgehen. Das ist verboten. Rauchen verboten.
14. Изражавање припадања и поседовања	14. Mein Buch. Dein Bruder. Die Tante von Maria. Ich habe einen Hund.
15. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику - пуни сати	15. Wie spät ist es? Wie viel Uhr ist es? Es ist drei Uhr. Es ist halb zehn.
16. Скретање пажње	16. Vorsicht!Pass auf! Hör zu! Entschuldigung!
17. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања	17. Wie findest du...? Was denkst du darüber? Ich bin dafür/dagegen. Ich stimme zu. / Ich stimme nicht zu.
18. Честитање	18. Frohe Weihnachten! Alles Gute zum Neujahr! Alles Gute zum Geburtstag!

### ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

Функције	Примери
1. Представљање себе и других	1. Je m'appelle Juliette. C'est mon amie/ma copine Marie/mon copain Philippe.
2. Поздрављање	2. Salut! Bonjour! Bonsoir! Bonne nuit! Au revoir! A demain. A bientôt.
3. Идентификовање и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама)	3. C'est Marie. Ce sont les mains. C'est la tête. Ce sont des chats.

4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди	4. Ecris! Ecrivez! Dessine! Dessinez! Regarde! Regardez!
5. Молбе и изрази захвалности	5. S'il te/vous plaît... Merci
6. Примање и давање позива за учешће у игри/групној активности	6. On joue/dessine/chante? Tu veux.../ Vous voulez jouer? D'accord!
7. Изражавање допадања/недопадања	7. Je veux/on veut bien. Ça me plaît. Ça ne me plaît pas.
8. Изражавање физичких сензација и потреба	8. J'ai faim/soif/froid/sommeil. J'ai mal à la tête...
9. Исказивање просторних односа и величина ( <i>Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...</i> )	9. Je viens de... Je vais à... A gauche, à droite, en haut, en bas...
10. Давање и тражење информација о себи и другима	10. Je suis élève de/en troisième (classe). J'habite à... Tu viens d'où?
11. Тражење и давање обавештења	11. Où est mon pantalon vert? Dans l'armoire.
12. Описивање лица и предмета	12. Michel est grand et brun. La balle de Marie est bleue..
13. Изрицање забране и реаговање на забрану	13. Non, tu ne peux pas sortir. Il est défendu de marcher sur l'herbe.
14. Изражавање припадања и поседовања	14. Mon livre. Ton frère. Sa tante. J'ai un lapin/chien.
15. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику - пуни сати и пола	15. Quelle heure est-il? Il est une heure/deux/trois heures/ Il est deux heures et demie..
16. Скретање пажње	16. Attention! Ecoute! Pardon, Madame/Monsieur...
17. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања	17. Comment tu trouves...? Qu'est-ce que tu penses de...? Je suis/Je ne suis pas d'accord...
18. Честитање	18. Joyeux Noël! Bonne année! Bon anniversaire!

### ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК

Функције	Примери
1. Представљање себе и других	1. Sono Maria/ Questa è la mia amica Anna
2. Поздрављање	2. Ciao! Buon giorno/Buona sera/Buona notte/Arrivederci/ Salve
3. Идентификовање и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама)	3. Chi è?/ E' Maria/ Che cos'è?/ E' la mano/ E' la testa/ E' il gatto/ Di che colore è?/ E' bianco.
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди	4. Scrivi/ Scrivete/Apri/Aprite/Chiudi/Chiudete...
5. Молбе и изрази захвалности	5. Per favore/Scusa/Scusi/Grazie/Grazie mille
6. Примање и упућивање позива за учешће у игри/групној активности	6. Andiamo a giocare/scrivere/cantare/D'accordo/Va bene
7. Изражавање допадања/недопадања	7. Mi piace/Non mi piace...
8. Изражавање физичких сензација и потреба	8. Ho fame/sete/freddo/mal di gola/Mi fa male la pancia
9. Исказивање просторних односа и величина ( <i>Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...</i> )	9. Vengo da... /Vado a.../A sinistra... /A destra... /Su... /Giù...
10. Давање и тражење информација о себи и другима	10. Sono scolaro/Vivo a Belgrado/ Di dove sei?
11. Тражење и давање обавештења	11. Dove è la mia camicia verde? La tua camicia verde è nell'armadio.
12. Описивање лица и предмета	12. Maria è alta e bionda./La palla è rossa.
13. Изрицање забране и реаговање на забрану	13. No, non puoi salire./Non parlare/ Fate silenzio!
14. Изражавање припадања и поседовања	14. Questo è il mio libro/il tuo quaderno/la sua palla.

15. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику - пуни сати и пола	15. Che ore sono? Sono le due/tre/dieci./Che ora è?/E' l'una./Sono le due e mezzo.
16. Скретање пажње	16. Attenzione! Scusi! Mi scusi! Scusate!
17. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања	17. Cosa dici?/ Cosa pensi?/ Sei d'accordo?/ Non sei d'accordo?
18. Честитање	18. Buon compleanno! Buon Natale! Felice Anno Nuovo!

### ШПАНСКИ ЈЕЗИК

Функције	Примери
1. Представљање себе и других	1. Soy Manuela/Ella es mi amiga Juana, etc.
2. Поздрављање	2. ¡Hola! ¡Qué tal! ¡Buenos días/Buenas tardes/Buenas noches/Hasta luego/Adiós, etc.
3. Идентификовање и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама)	3. Es María/Las manos/La cabeza/Los gatos, etc.
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди	4. Escribe/Escriban/Escribid/Sal/Salgan/Salid, etc.
5. Молбе и изрази захвалности	5. Por favor/perdón/gracias, etc.
6. Примање и давање позива за учешће у игри/групној активности	6. Vamos a jugar/escribir/cantar.../Vale/De acuerdo, etc.
7. Изражавање допадања/недопадања	7. Me gusta/No me gusta...
8. Изражавање физичких сензација и потреба	8. Tengo hambre/sed/frío/sueño/Me duele la cabeza, etc.
9. Исказивање просторних односа и величина ( <i>Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...</i> )	9. Vengo de... Voy a... A la izquierda, a la derecha, arriba, abajo..
10. Давање и тражење информација о себи и другима	10. Soy estudiante/Vivo en Belgrado/¿De dónde eres?
11. Тражење и давање обавештења	11. ¿Dónde está mi camisa verde? Está en el armario.
12. Описивање лица и предмета	12. Miguel es alto y moreno./La pelota es roja.
13. Изрицање забране и реаговање на забрану	13. No, no puedes salir/Está prohibido hablar...
14. Изражавање припадања и поседовања	14. Mi libro/Tu hermano/Su mochila
15. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику - пуни сати и пола	15. ¿Qué hora es? Es la una/Son las dos, tres/Son las dos y media.
16. Скретање пажње	16. ¡Atención! ¡Escucha! ¡Cuidado!
17. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања	17. ¿Qué te parece? /¿Qué piensas de...?/Estoy de acuerdo/No estoy de acuerdo..
18. Честитање	18. ¡Feliz Navidad! / ¡Feliz Año Nuevo! / ¡Cumpleaños feliz!

### РУСКИ ЈЕЗИК

Функције	Примери
1. Представљање себе и других	Будем знакомы. Давай (-те) знакомиться. Давай (-те) познакомимся. Меня зовут Андрей/Нина. Моя фамилия Иванов(-а). Кто ты? Я Ольга/Игорь. Это моя подруга Наташа. Это мой друг Иван.
2. Поздрављање	Здравствуй(-те)! Доброе утро! Добрый день! Добрый вечер! Привет! До свидания! Пока!

	Спокойной ночи!
3. Идентификовање и именување особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама)	Это мой брат. Он высокий. Это собака. Она чёрная. Это глаза. Они серые.
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди	Пиши(-те)! Читай(-те)! Рисуй(-те)! Смотри(-те)!
5. Молбе и изрази захвалности	(Я) прошу (вас) тебя... Спасибо! Большое спасибо! Благодарю (вас) тебя... Пожалуйста. Не за что. Не стоит.
6. Примање и давање позива за учешће у игри/групној активности	Давай (-те) играть! Давай (-те) петь! Хотите поиграть? Хорошо. Ладно. Я хочу играть. Нет, я не хочу играть.
7. Изражавање допадања/недопадања	Это хорошо (нехорошо). Мне нравится (не нравится)... Я люблю (не люблю)...
8. Изражавање физичких сензација и потреба	Мне хочется есть (пить). У меня болит голова.
9. Исказивање просторних односа и величина ( <i>Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...</i> )	Я иду в театр. Я в театре. Я выхожу из театра. Направо (налево) от театра... Я иду вверх (вниз) по лестнице.
10. Давање и тражење информација о себи и другима	Я ученик третьего класса. Я живу на улице Пушкина. На какой улице ты живёшь?
11. Тражење и давање обавештења	Где находится Народный театр? Он находится на Площади Республики.
12. Описивање лица и предмета	Михаил высокого роста. Он худой. У него жёлтый мяч.
13. Изрицање забране и реаговање на забрану	Ты заболел. Тебе нельзя ходить в школу. Курить воспрещается!
14. Изражавање припадања и поседовања	Моя книга. Мой карандаш У меня есть сестра (брат). Это мои друзья.
15. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику - пуни сати и пола	Который час? Сколько времени? Сейчас три часа. Сейчас пять часов. Сейчас половина девятого.
16. Скретање пажње	Извини (-те) пожалуйста! Прости (-те)! Будь (-те) добры! Будь (-те) любезны! Скажите, пожалуйста.
17. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања	Тебе понравился фильм? Да. Не может быть. Я совершенно не согласна с тобой.
18. Честитање	

### НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Комуникативна настава сматра језик средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећа начела:

- циљни језик употребљава се у учioniци у осмишљеним контекстима од интереса за ученике;
- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- ученици у почетку већином слушају и реагују а тек потом почињу и да говоре;
- језичка грађа је кумулативна и надовезује се на већ обрађену;
- битно је значење језичке поруке, а не граматичка прецизност исказа;
- знања ученика мере се јасно одређеним **релативним** критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;
- са циљем да унапреди квалитет и квантитет језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији (рад у учioniци спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама и мање или више сложеним задацима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем).



Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;
- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;
- наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;
- ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- учбеници постају извори активности;
- учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад.

#### **Технике (активности)**

- Слушање и реаговање на команде наставника или са аудио записа (углавном физичке активности: устани, седи, ходај, скочи, играј, али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.);
- Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама итд.);
- Мануалне активности (сецање, бојење, прављење предмета од глинемола или сланог теста; израда постера за учионицу или родитеље и сл.);
- Вежбе слушања (према упутствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанки, додати делове слике који недостају и сл.);
- Игре;
- Певање у групи;
- Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...);
- Погађање предмета или лица;
- Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти;
- Игра по улогама (симулација);
- Цртање по диктату;
- "Превођење" исказа у гест и геста у исказ;
- Повезивање звучног материјала са илустрацијом;
- Заједничко прављење илустрованих материјала (албум фотографија одељења, план недељних активности);
- Разумевање писаног језика:
  - а) препознавање везе између слова и гласова
  - б) повезивање речи и слике
  - в) одговарање на једноставна питања у вези са текстом
  - г) извршавање прочитаних упутстава и наредби
- Писмено изражавање:
  - а) повезивање гласова и слова
  - б) замењивање речи цртежом или сликом
  - в) проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично)
  - г) повезивање речи и кратких реченица са сликама.

## **СТРАНИ ЈЕЗИК (заједнички део програма)**

### *ТРЕЋА ГОДИНА УЧЕЊА*

#### **Циљ**

Циљ наставе страног језика на млађем школском узрасту је да оспособи ученика да на страном језику комуницира на основном нивоу у усменом и писаном облику о темама из његовог непосредног окружења. У исто време, настава страних језика треба да:

- подстакне развијање свести о сопственом напредовању ради јачања мотивације за учење језика;
- олакша разумевање других и различитих култура и традиција;
- стимулише машту, креативност и радозналост;
- подстиче употребу страног језика у личне сврхе и из задовољства.

#### **Општи стандарди**

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика.

#### **Посебни стандарди**

##### *Разумевање говора*

Ученик разуме и реагује на краћи усмени текст у вези са познатим темама.

##### *Разумевање писаног текста*

Ученик чита са разумевањем кратке писане и илустроване текстове у вези са познатим темама.

##### *Усмено изражавање*

Ученик усмено изражава садржаје у вези са познатим темама самостално или уз помоћ наставника.

##### *Писмено изражавање*

Ученик у писаној форми изражава краће поруке према познатом узору, поштујући правила писаног кода.

##### *Интеракција*

Ученик остварује комуникацију и са саговорницима размењује кратке информације у вези са познатим темама.

##### *Знања о језику<sup>3</sup>*

Препознаје основне принципе граматичке и социолингвистичке компетенције уочавајући значај личног залагања у процесу учења страног језика.

<sup>3</sup> Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

#### **Задаци на нивоу језичких вештина**

##### *Разумевање говора*

Ученик треба да:

- препознаје гласове (посебно оне којих нема у матерњем језику) у говорном ланцу, акценат, ритам и интонацију
- разуме кратке дијалог, приче и песме о познатим темама, које чује уживо, или са аудио-визуелних записа
- разуме и реагује на одговарајући начин на кратке усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на игру, заповест, упутство итд.).

##### *Разумевање писаног текста*

Ученик треба да:

- препознаје слова, написане речи и реченице које је усмено већ усвојио и поштује правописне знаке приликом читања
- разуме основна значења кратких писаних и илустрованих текстова о познатим темама.

*Усмено изражавање*

Ученик треба да:

- разговетно изговара гласове, акцентује речи, поштује ритам и интонацију
- даје основне информације о себи и свом окружењу, самостално и уз наставникову помоћ
- описује у неколико реченица познату радњу или ситуацију, користећи усвојене речи и реченичне моделе.

*Интеракција*

Ученик треба да:

- са саговорницима размењује неколико основних исказа у вези са конкретном ситуацијом
- размењује информације о хронолошком и метеоролошком времену
- учествује у комуникацији (у пару, у групи, итд.)
- препознаје кад нешто не разуме, поставља питања и тражи разјашњења.

*Писмено изражавање*

Ученик треба да:

- поштујући правопис преписује, допуњава и пише речи и краће реченице у вези са познатим писаним текстом или визуелним подстицајем.

- пише своје личне податке (име, презиме и адресу)
- прави спискове са различитим наменама (куповина, прослава рођендана, обавезе у току дана...)
- допуњава честитку.

*Знања о језику<sup>4</sup>*

- препознаје основне граматичке елементе
- користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости)
- разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима.

<sup>4</sup> Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

## САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

### Теме и ситуације

#### Школа:

- школски простор, активности, излети

#### Ја и моји другови:

- дружење
- спорт

#### Породица и блиско окружење:

- шира породица, суседи и пријатељи
- кућни љубимци и обавезе према њима

#### Празници:

- Божић, Нова година, Ускрс и други важни празници

#### Мој дом:

- обавезе у кући

#### Исхрана:

- оброци, омиљена храна, здрава храна
- навике у исхрани у земљи/ама чији се језик учи

#### Одећа:

- одевни предмети
- прикладно одевање

#### Окружење:

- место и улица где станујем
- важне установе у окружењу (биоскоп, школа, позориште, пошта, музеј, банка, болница)
- посете установама

#### Остало:

- годишња доба, месеци, дани у недељи и делови дана
- основни подаци о земљи/земљама чији се језик учи

## КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

### ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Говорне ситуације	Примери
Поздрављање	Hello. Hello everybody. Hi. Good morning/afternoon/evening. Good morning, Ms/ Mr Smith. Good bye./Bye! Good night.
Упознавање. Представљање себе и других (казивање имена, узраста, места становања).	Who's this? It's Daisy. This is Mary. What's your name? Peter./ I'm Peter. Hi, I'm Peter. My name's Peter. How old are you? Nine./ I'm nine. I live in.. This is Adrian. He's from England. He likes playing with the

	computer/his dog.
Именовање и описивање лица, делова тела, других живих бића, предмета, просторија и сл. У односу на њихова физичка својства (величина, боја, облик).	This is Bob's sister. She's tall. She's got fair hair and a small nose. My dog is black. I call him Blacky. The table is round. My room isn't big.
Тражење и давање обавештења о другом лицу, предмету и сл.	Who's the girl over there? What's her name? She's Ann. She's Adrian's sister. What colour is John's new T-shirt? Blue./It's blue.
Описивање положаја и места где се лице, предмет и сл. налазе.	Peter is in the kitchen. Is your bedroom upstairs? The picture's on the wall. The cat's under the bed.
Тражење и давање обавештења.	Where's the sweet shop/supermarket? It's on the left/right. Where are your roller skates? My roller skates are here, Mary's are behind the bookcase.
Тражење и давање обавештења о ономе што се догађа у тренутку говора.	Where's Robert? He's playing in the garden. She's wearing her new trainers now.
Тражење и давање дозволе.	Can I go out? * Yes./Yes, you can. No./ Not now/ No, you can't. Can I take the book, please? Can I have an apple, please? Yes./Yes, of course. Here you are.
Захваљујуће.	Thank you./Thank you, Mary. Thanks.
Извињење. Прихватање извињења.	Sorry. I'm sorry I'm late. It's all right. That's OK.
Давање једноставних упутстава и наредби.	Draw a dog. Colour the flower red. Stop talking! Go to the board. Turn to page 10./ Page 10.
Исказивање молбе, учтивог захтева.	Shut the door, please. Will you sit here. You sit over there. Will you come here, please.
Изрицање забране.	You can't play ball here. Don't do that!
Изражавање припадања и поседовања.	Whose computer is this? It's Meg's. I've got a big red school bag? This is my book. The cat's tail is long. Jill's skirt is orange. Have you got a pet? Yes, I have./No, I haven't.
Казивање бројева.	Will you count from 1 to 10. What number is your house? Number 17./ It's number 17.
Казивање броја телефона.	What's your phone number? 2434 609./My phone number is...
Изражавање броја.	Is there a poster in your room? Yes, there is./ No there isn't. How many boys are there in your class? Ten.
Тражење и давање обавештења о времену на часовнику - казивање пуних сати.	What's the time? / What time is it? Seven./ It's seven o' clock.
Казивање делова дана, дана у недељи, месеци, годишњих доба. Описивање временских прилика везаних за годишња доба.	It's eight in the morning. Today is Monday. It's sunny/hot in August. My birthday is in January. It's cold in winter. I like spring.
Изражавање способности/неспособности	Can you sing the alphabet song? Yes./Yes, I can. No./ No, I can't. The frog can run but it can't jump.
Изражавање допадања/недопадања.	I like.../ I don't like... Do you like playing hide and seek? Yes./ Yes, I do. No./ No, I don't.

Изражавање лепих жеља (честитање рођендана, празника и сл.)	Happy New Year! Merry Christmas! Happy birthday. Super!
Предлагање да се нешто заједно уради. Прихватање предлога.	Let's sing! Let's play! Let's go to the Zoo. Yes! Super! Great!
Нуђење. Прихватање понуђеног.	Do you want an orange? Yes, please./No, thank you.
Описивање уобичајених активности.	I get up at six. I go to school by bus. I have lunch at two. I watch cartoons in the evening.
Постављање једноставних питања и давање кратких одговора.	Is it your dog? Yes./ No. Who's in the picture? Mag./My friend. Who can ski? I can./Sarah can. Where's the ball? Under the table./ It's under the table. Is this your bicycle? Are these your crayons? Yes./Yes, it is. No./No, they aren't.
Привлачење пажње.	Look! Listen! Watch out!

\* Colloquially CAN is used more than MAY.

### Језик комуникације на часу

Hello/Hi. Good morning/afternoon. Good night.  
 Good bye/Bye, Ms..., See you tomorrow.  
 Stand up everyone. Sit down, please. Who's absent/missing today?  
 What do you say when you are late?  
 Sorry. I'm sorry I'm late.  
 Let's start now. Has everybody got a book? Take out your work books. Open your books, please. Look at the picture on page... Page...  
 Close your books/notebooks, please.  
 Go to the board. Come out to the board, please. Stand up! Turn around! Touch your nose! Point to the ... Count the ... / Count to... / Count from ... to...  
 Draw a/an... Colour the (apple)... red.  
 Is everything clear? Are you ready? Ready? Have you finished?  
 Hands up/down.  
 Listen carefully. Say it after me. Say that again, please. Watch my lips/my mouth.  
 Will you repeat it, please.  
 Close the door/window. Will you open the window, please.  
 Come here. Go back to your place. Hurry up! Quick!  
 Right. Good. Very good. Fine. That's better/much better now. That's not bad. Well done.  
 Let's sing a song! Do you want to sing now? Once again, all together. Let's play a game!  
 Don't do that! Be quiet, please! Quiet, please. Silence, please! Stop talking! Stop now! You are very noisy today.  
 Can I have...?  
 Have you got a/an...?  
 Get into lines! Get into groups of four. Make groups of four, please.  
 In pairs, please. Get into pairs. Work in twos. Work with your neighbour/partner.  
 Have you got a partner? Who's your partner? Your turn now.  
 Where is...?  
 Do you like...? Who likes...?  
 Here you are. Thank you./Thanks.  
 Can I go out, please?  
 What have you learnt? What can you say? What can you do?  
 That's all for today, thank you. We'll finish this next time. Finish this off at home.  
 See you on ... Have a nice weekend.

### НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

Функције	Примери
1. Представљање себе и других	1. Ich bin/heiße Maria. Das ist meine Freundin Claudia/mein Freund Bernd.
2. Поздрављање	2. Hallo! Grüß dich! Guten Morgen! Guten Tag! Guten Abend! Auf Wiedersehen! Gute Nacht! Tschüs.
3. Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама)	3. Das ist mein Bruder Christian. Er ist kein. Das ist die Nase. Das ist ein Hund. Der Hund ist schwarz.
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди	4. Schreibe!Schreibt! Zeichne! Malt! Bemale! Schau mal!
5. Постављање и одговарање на питања	5. Wo ist dein Heft? Es ist in meiner Schultasche.

6. Молбе и изрази захвалности	6. Bitte! Danke (sehr)! Vielen Dank!
7. Примање и давање позива за учешће у игри/групној активности	7.. Komm, wir spielen/singen/malen? Möchtest du/Möchtet ihr...? Gern! Ich möchte.....
8. Изражавање допадања/недопадања	8. Ich mag es. Ich mag es nicht. Das gefällt mir./Das gefällt mir nicht.
9. Изражавање физичких сензација и потреба	9. Ich habe Hunger/Durst. Es ist mir kalt/heiß. Mein Kopf tut (mir) weh....
10. Именовање активности (у вези са темама)	10. Sprechen, schreiben, singen, tanzen, spielen, ...
11. Исказивање просторних односа и величина ( <i>Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...</i> )	11. Ich gehe in/zu...Ich komme aus/von. Nach rechts/links/oben/unten...
12. Давање и тражење информација о себи и другима	12. Ich gehe in die dritte Klasse. Ich wohne.... Wo wohnst du? Sie ist Peters Schwester.
13. Тражење и давање обавештења	13. Wo ist meine grüneHose? Im Schrank.
14. Описивање лица и предмета	14. Michael ist groß und blond. Sein Ball ist blau.
15. Изрицање забране и реаговање на забрану	15. Nein, du darfst nicht ausgehen. Das ist verboten. Rauchen verboten.
16. Изражавање припадања и поседовања	16. Mein Buch. Dein Bruder. Die Tante von Maria. Ich habe einen Hund.
17. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику - пуни сати	17. Wie spät ist es? Wie viel Uhr ist es? Es ist drei Uhr. Es ist halb zehn.
18. Скретање пажње	18. Vorsicht!Hör zu! Entschuldigung! Entschuldigen Sie!
19. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања	19. Wie findest du...? Was denkst du darüber? Ich bin dafür/dagegen. Ich stimme zu./Ich stimme nicht zu.

### ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

Функције	Примери
1. Представљање себе и других	1. Je m'appelle Juliette. C'est mon amie/ma copine Marie/mon copain Philippe.
2. Поздрављање	2. Salut! Bonjour! Bonsoir! Bonne nuit! Au revoir! A demain. A bientôt.
3. Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама)	3. C'est Marie. Ce sont les mains. C'est la tête. Ce sont des chats.
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди	4. Ecris! Ecrivez! Dessine! Dessinez! Regarde! Regardez!
5. Постављање и одговарање на питања	5. Où est ton cahier? Il est dans mon sac/cartable.
6. Молбе и изрази захвалности	6. S'il te/vous plaît... Merci.
7. Примање и давање позива за учешће у игри/групној активности	7. On joue/dessine/chante? Tu veux.../ Vous voulez jouer? D'accord!
8. Изражавање допадања/недопадања	8. Je veux/on veut bien. Ça me plaît. Ça ne me plaît pas.
9. Изражавање физичких сензација и потреба	9. J'ai faim/soif/froid/sommeil. J'ai mal à la tête...
10. Именовање активности (у вези са темама)	10. Parler, écrire, chanter, danser, jouer, etc.
11. Исказивање просторних односа и величина ( <i>Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...</i> )	11. Je viens de... Je vais à... A gauche, à droite, en haut, en bas...
12. Давање и тражење информација о себи и другима	12. Je suis élève de/en troisième (classe). J'habite à... Tu viens d'où?
13. Тражење и давање обавештења	13. Où est mon pantalon vert? Dans l'armoire.

14. Описивање лица и предмета	14. Michel est grand et brun. La balle de Marie est bleue..
15. Изрицање забране и реаговање на забрану	15. Non, tu ne peux pas sortir. Il est défendu de marcher sur l'herbe.
16. Изражавање припадања и поседовања	16. Mon livre. Ton frère. Sa tante. J'ai un lapin/chien.
17. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику - пуни сати	17. Quelle heure est-il? I est une heure/deux/trois heures/ Il est deux heures et demie..
18. Скретање пажње	18. Attention! Ecoute! Pardon, Madame/Monsieur...
19. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања	19. Comment tu trouves...? Qu'est-ce que tu penses de...? Je suis/Je ne suis pas d'accord...

### ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК

Функције	Примери
1. Представљање себе и других	1. Sono Maria/ Questa è la mia amica Anna
2. Поздрављање	2. Ciao! Buon giorno/Buona sera/Buona notte/Arrivederci/ Salve
3. Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама)	3. Chi è?/ E' Maria/ Che cos'è?/ E' la mano/ E' la testa/ E' il gatto/ Di che colore è?/ E' bianco.
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди	4. Scrivi/ Scrivete/ Apri/ Aprite/ Chiudi/ Chiudete...
5. Постављање и одговарање на питања	5. Dove é la penna?/E' nel mio zaino.
6. Молбе и изрази захвалности	6. Per favore/Scusa/Scusi/Grazie/Grazie mille
7. Примање и давање позива за учешће у игри/групној активности	7. Andiamo a giocare/scrivere/cantare/D'accordo/Va bene
8. Изражавање допадања/недопадања	8. Mi piace/ Non mi piace...
9. Изражавање физичких сензација и потреба	9. Ho fame/sete/freddo/mal di gola/Mi fa male la pancia
10. Именовање активности (у вези са темама)	10. Parlare, scrivere, cantare, ballare, giocare
11. Исказивање просторних односа и величина ( <i>Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...</i> )	11. Vengo da... /Vado a.../A sinistra... /A destra... /Su... /Giù...
12. Давање и тражење информација о себи и другима	12. Sono scolaro/Vivo a Belgrado/ Di dove sei?
13. Тражење и давање обавештења	13. Dove è la mia camicia verde? La tua camicia verde è nell'armadio.
14. Описивање лица и предмета	14. Maria è alta e bionda./La palla è rossa.
15. Изрицање забране и реаговање на забрану	15. No, non puoi salire./Non parlare/ Fate silenzio!
16. Изражавање припадања и поседовања	16. Questo è il mio libro/il tuo quaderno/la sua palla.
17. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику - пуни сати	17. Che ore sono? Sono le due/tre/dieci./Che ora è?/E' l'una./Sono le due e mezzo.
18. Скретање пажње	18. Attenzione! Scusi! Mi scusi! Scusate!
19. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања	19. Cosa dici?/ Cosa pensi?/ Sei d'accordo?/ Non sei d'accordo?

### ШПАНСКИ ЈЕЗИК

Функције	Примери
1. Представљање себе и других	1. Soy Manuela/Ella es mi amiga Juana, etc.
2. Поздрављање	2. ¡Hola! ¡Qué tal! ¡Buenos días/Buenas tardes/Buenas noches/Hasta luego/Adiós, etc.

3. Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама)	3. Es María/Las manos/La cabeza/Los gatos, etc.
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди	4. Escribe/Escriban/Escribid/Sal/Salgan/Salid, etc.
5. Постављање и одговарање на питања	5. ¿Dónde está la carpeta?/Está en mi bolsa.
6. Молбе и изрази захвалности	6. Por favor/perdón/gracias, etc.
7. Примање и давање позива за учешће у игри/групној активности	7. Vamos a jugar/escribir/cantar.../Vale/De acuerdo, etc.
8. Изражавање допадања/недопадања	8. Me gusta/No me gusta...
9. Изражавање физичких сензација и потреба	9. Tengo hambre/sed/frío/sueño/Me duele la cabeza, etc.
10. Именовање активности (у вези са темама)	10. Hablar, escribir, cantar, bailar, jugar, etc.
11. Исказивање просторних односа и величина ( <i>Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...</i> )	11. Vengo de... Voy a... A la izquierda, a la derecha, arriba, abajo..
12. Давање и тражење информација о себи и другима	12. Soy estudiante/Vivo en Belgrado/¿De dónde eres?
13. Тражење и давање обавештења	13. ¿Dónde está mi camisa verde? Está en el armario.
14. Описивање лица и предмета	14. Miguel es alto y moreno./La pelota es roja.
15. Изрицање забране и реаговање на забрану	15. No, no puedes salir/Está prohibido hablar...
16. Изражавање припадања и поседовања	16. Mi libro/Tu hermano/Su mochila
17. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику - пуни сати	17. ¿Qué hora es? Es la una/Son las dos, tres/Son las dos y media.
18. Скретање пажње	18. ¡Atención! ¡Escucha! ¡Cuidado!
19. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања	19. ¿Qué te parece? /¿Qué piensas de...?/Estoy de acuerdo/No estoy de acuerdo..

### РУСКИ ЈЕЗИК

Функције	Примери
1. Представљање себе и других	Будем знакомы. Давай (-те) знакомиться. Давай (-те) познакомимся. Меня зовут Андрей/Нина. Моя фамилия Иванов(-а). Кто ты? Я Ольга/Игорь. Это моя подруга Наташа. Это мой друг Иван.
2. Поздрављање	Здравствуй(-те)! Доброе утро! Добрый день! Добрый вечер! Привет! До свидания! Пока! Спокойной ночи!
3. Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама)	Это мой брат. Он высокий. Это собака. Она чёрная. Это глаза. Они серые.
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди	Пиши(-те)! Читай(-те)! Рисуй(-те)! Смотри(-те)!
5. Постављање и одговарање на питања	Где твой учебник? Он в портфеле.
6. Молбе и изрази захвалности	(Я) прошу (вас) тебя... Спасибо! Большое спасибо! Благодарю (вас) тебя... Пожалуйста. Не за что. Не стоит.
7. Примање и давање позива за учешће у игри/групној активности	Давай (-те) играть! Давай (-те) петь! Хотите поиграть? Хорошо. Ладно. Я хочу играть. Нет, я не хочу играть.

8. Изражавање допадања/недопадања	Это хорошо (нехорошо). Мне нравится (не нравится)... Я люблю (не люблю)...
9. Изражавање физичких сензација и потреба	Мне хочется есть (пить). У меня болит голова.
10. Именовање активности (у вези са темама)	Говорить, писать, петь, играть...
11. Исказивање просторних односа и величина ( <i>Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...</i> )	Я иду в театр. Я в театре. Я выхожу из театра. Направо (налево) от театра... Я иду вверх (вниз) по лестнице.
12. Давање и тражење информација о себи и другима	Я ученик третьего класса. Я живу на улице Пушкина. На какой улице ты живёшь?
13. Тражење и давање обавештења	Где находится Народный театр? Он находится на Площади Республики.
14. Описивање лица и предмета	Михаил высокого роста. Он худой. У него жёлтый мяч.
15. Изрицање забране и реаговање на забрану	Ты заболел. Тебе нельзя ходить в школу. Курить воспрещается!
16. Изражавање припадања и поседовања	Моя книга. Мой карандаш У меня есть сестра (брат). Это мои друзья.
17. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику - пуни сати	Который час? Сколько времени? Сейчас три часа. Сейчас пять часов. Сейчас половина девятого.
18. Скретање пажње	Извини (-те) пожалуйста! Прости (-те)! Будь (-те) добры! Будь (-те) любезны! Скажите, пожалуйста.
19. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања	Тебе понравился фильм? Да. Не может быть. Я совершенно не согласна с тобой.

### НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Трећа година учења страног језика има задатак да утврди претходно стечена знања и уведе ученике у вештине разумевања писаног текста и писања већ усвојених садржаја. Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике;
- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- ученици у почетку већином слушају и реагују а тек потом почињу и да говоре;
- битно је значење језичке поруке, а не граматичка прецизност исказа;
- знања ученика мере се јасно одређеним **релативним** критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;
- са циљем да унапреди квалитет и количину језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији (рад у учионици спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама и мање или више сложеним задацима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем).

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;
- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;
- наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;
- ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- учбеници постају извори активности;
- учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан.

#### Технике (активности)

- Слушање и реаговање на команде наставника или са траке (углавном физичке активности: устани, седи, ходај, скочи, играј, али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.)
- Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама итд.)
- Мануалне активности (сецкање, бојење, прављење предмета од глиномала или сланог теста; израда постера за учионицу или родитеље и сл.)
- Вежбе слушања (према упутствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанки, додати делове слике који недостају, и сл.)
- Игре
- Певање у групи
- Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...)
- Погађање предмета или лица



- Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти
- Игра по улогама (симулација)
- Цртање по диктату
- "Превођење" исказа у гест и геста у исказ
- Повезивање звучног материјала са илустрацијом
- Заједничко прављење илустрованих материјала (албум фотографија одељења са излета или прослава, извештај/план недељних активности са излета или дружења и слично)
- Разумевање писаног језика:
  - а) препознавање везе између слова и гласова
  - б) повезивање речи и слике
  - в) одговарање на једноставна питања у вези са текстом
  - г) извршавање прочитаних упутстава и наредби
- Писмено изражавање:
  - а) повезивање гласова и слова
  - б) замењивање речи цртежом или сликом
  - в) проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично)
  - г) повезивање речи и кратких реченица са сликама

## МАТЕМАТИКА

### Циљ и задаци

**Циљ наставе математике** у основној школи јесте: да ученици усвоје елементарна математичка знања која су потребна за схватање појава и зависности у животу и друштву; да оспособи ученике за примену усвојених математичких знања у решавању разноврсних задатака из животне праксе, за успешно настављање математичког образовања и за самообразовање; као и да допринесе развијању менталних способности, формирању научног погледа на свет и свестраном развоју личности ученика.

### Задаци наставе математике јесу:

- да ученици стичу знања неопходна за разумевање квантитативних и просторних односа и законитости у разним појавама у природи, друштву и свакодневном животу;
- да ученици стичу основну математичку културу потребну за откривање улоге и примене математике у различитим подручјима човекове делатности (математичко моделовање), за успешно настављање образовања и укључивање у рад;
- да развија ученикову способност посматрања, опажања и логичког, критичког, стваралачког и апстрактног мишљења;
- да развија културне, радне, етичке и естетске навике ученика, као и математичку радозналост у посматрању и изучавању природних појава;
- да ученици стичу навику и обучавају се у коришћењу разноврсних извора знања;
- да ученицима омогући разумевање одговарајућих садржаја природних наука и допринесе радном и политехничком васпитању и образовању;
- да изграђује позитивне особине ученикове личности, као што су: истинољубивост, упорност, систематичност, уредност, тачност, одговорност, смисао за самостални рад;
- да интерпретацијом математичких садржаја и упознавањем основних математичких метода допринесе формирању правилног погледа на свет и свестраном развоју личности ученика;
- да ученици стичу способност изражавања математичким језиком, јасноћу и прецизност изражавања у писменом и усменом облику;
- да ученици усвоје основне чињенице о скуповима, релацијама и пресликавањима;
- да ученици савладају основне операције с природним, целим, рационалним и реалним бројевима, као и основне законе тих операција;
- да ученици упознају најважније равне и просторне геометријске фигуре и њихове узајамне односе;
- да оспособи ученике за прецизност у мерењу, цртању и геометријским конструкцијама.

## ТРЕЋИ РАЗРЕД

### Оперативни задаци

Ученици треба да:

- савладају читање, писање и упоређивање природних бројева до 1000;
- упознају римске цифре (I, V, X, L, C, D, M) и принцип читања и писања бројева помоћу њих;
- успешно обављају све четири рачунске операције до 1000;
- упозната својства операција користе за рационалније (лакше) рачунање;
- упознају зависност резултата од компонената операције;
- знају да израчунају вредност бројевног израза са највише три операције;
- умеју да прочитају и запишу помоћу слова својства рачунских операција;
- знају да одреде вредност израза са словима из дате вредности слова;
- знају да решавају једноставније једначине у скупу бројева до 1000;
- упознају и правилно записују разломке чији је бројилац 1, а именилац мањи или једнак 10;
- успешно решавају текстуалне задатке;
- формирају представе о правој и полуправој;
- уочавају и умеју да цртају прав, оштар и туп угао;
- знају да цртају паралелне и нормалне праве, квадрат, правоугаоник, троугао и кружницу (помоћу лењира, троугаоника и шестара);
- стичу представе о подударности фигура (преко модела и цртања);
- знају да одреде обим правоугаоника, квадрата и троугла;
- упознају мерење масе тела и запремине течности, као и нове јединице за време (година, век).

## САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

### Блок бројева до 1000

Декадно записивање и читање бројева до 1000. Упоредивање бројева према њиховим декадним записима. Писање бројева римским цифрама.

Сабирање и одузимање бројева у блоку до 1000. Делјење са остатком у блоку бројева до 100 (укључујући и усмене вежбе). Множење и делјење троцифреног броја једноцифреним.

Изрази. Коришћење заграда и њихово изостављање. Својства рачунских операција и њихова примена на трансформисање израза и за рачунске олакшице.

Употреба знакова за скуп и припадност скупу:  $\{ \}$ ,  $\in$

Једначине облика попут:  $x \pm 13 = 25$ ,  $125 - x = 25$ ,  $5 \cdot x = 225$ . Неједначине облика попут:

$x > 15$ ,  $x < 245$ . Скуп решења неједначине.

Текстуални задаци.

$$\text{Разломци облика } \frac{1}{2} (a \leq 10).$$

### Геометријски објекти и њихови међусобни односи

Кружница (кружна линија) и круг. Цртање помоћу шестара. Угао. Врсте углова - оштар, прав, туп. Паралелне и нормалне праве и њихово цртање помоћу обичног и троугаоног лењира.

Правоугаоник и квадрат. Троугао. Цртање ових фигура помоћу лењира и шестара.

Поређење и графичко надовезивање дужи. Обим правоугаоника, квадрата и троугла.

### Мерење и мере

Милиметар и километар. Килограм. Литар. Година и век. Односи између мањих и већих јединица који остају у оквиру блока бројева до 1000.

## НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Због лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог часова по темама по моделу (укупно часова за тему; часова за обраду, часова за понављање и увежбавање)

Блок бројева до 1000 (138; 54 + 84)

Геометријске фигуре и њихови међусобни односи (32; 12 + 20)

Мерење и мере (10; 4 + 6)

Главна одлика програма математике за млађе разреде јесте што су акценатовани опажајни појмови, који се стварају кроз добро планирану активност.

**Скупови.** Издвајањем група објеката, који се посматрају као самосталне целине, плански се систематизује дидактички материјал. Да би именовање оваквих разноврсних целина и њихових објеката било једнообразније и да би се тиме подстицала апстракција, предвиђа се активна употреба речи скуп и елемент, без покушаја да се идеја скупа учини експлицитном. При издвајању скупова води се рачуна о томе да је на неки детету доступан начин јасан кључ по којем је извршено издвајање и тиме у његовој свести потпуно одређена реализација припадности.

Такође, треба у разноврсним примерима и задацима користити симболе за скуп и припадност елемента скупу.

Графичко представљање разних стварних ситуација помоћу Венових дијаграма (и на друге прикладне начине) има изванредну сазнајну улогу: истицање битног и занемаривање небитног, развијање "дидактичке писмености" и оспособљавање детета за сврсисходно мишљење. Истовремено, тиме се остварују разне кореспонденције, што активно зачиње и подстиче развој идеје о функцији. Зато се често предвиђа коришћење дијаграмских слика и рад са њима - спајање, преслагање елемената и сл.

Дијаграмске слике треба користити и у представљању линија. На подесан визуелан начин или кроз пригодан језик треба истичати својства релације, захтевајући при томе да их ученици и сами уочавају, исправно представљају и у том смислу са њима активно раде. При томе је излишно прерано инсистирање на терминима који изражавају својства релација, као и на одређивању појмова путем дефиниција.

**Бројеви.** Програм математике у разредној настави предвиђа да ученици поступно упознају бројеве природног низа и број нулу како би на крају IV разреда у потпуности савладали систем природних бројева и његова својства.

Операције с бројевима, у духу овог програма, треба схватити по следећем плану: издвајати погодне природне и дидактички припремљене ситуације које дају значење операцијама и бројевима уз истицање непроменљивости резултата.

Делјење једноцифреним бројем, са и без остатка, заокружује минимум садржаја обавезних за усмено рачунање и тако чине усмени фонд за алгоритме рачунања са бројевима у декадском запису.

Програм предвиђа прво упознавање својстава операција, а затим, на тој основи, објашњавање начина рачунања. Тиме се повећава ефикасност наставе и ученицима знатно олакшава усвајање таблица сабирања и множења, као и формирање других рачунских умења. Исто тако, благовремено изучавање својстава операција и веза између њих подиже теоријски ниво целог рада из математике и потпуније открива смисао операције. Усвајање сваког својства операције пролази кроз неколико етапа: припремна вежбања, одговарајуће операције на одабраним примерима, формулисање својства, примена својства у одређивању вредности израза и начину рачунања.

Поред писменог рачунања, у III разреду треба и даље поклањати пажњу усменом рачунању, јер оно често брже и једноставније доводи до резултата и има предност у практичном животу кад се рачуна с малим бројевима. Тако, на пример, уместо да ученици писмено израчунавају  $8 \times 39$ , много је брже и једноставније да усмено израчунавају  $8 \times 40$ . За овакав рад неопходно је да ученици добро схвате својства рачунских операција. Ово ће бити остварено тек када ученицима постане потпуно јасна зависност између компонената рачунских операција.

При изучавању операција, треба предвидети довољан број вежбања чијим ће обављањем ученици изграђивати сигурност и спретност усменог и писменог рачунања. Међутим, сама та техника није довољна. Тек разумевањем шта која рачунска операција представља у конкретним задацима, односно свесно одлучивање, а не нагађање, када коју операцију треба применити, претвара ту технику у стварно, а не формално знање.

Бројевне изразе треба обрађивати упоредо са увежбавањем рачунских операција. Треба инсистирати на томе да ученици текстуално записане задатке приказују бројевним изразима и да речима исказују бројевне изразе, односно да их читају. Оваквим начином обрађивања бројевних израза, ученици се сигурно сналазе у редоследу рачунских операција и лако схватају значај заграда у задацима.

**Почеци формирања математичког језика.** Математички језик чине основни симболи, изрази и формуле. То је језик тачан, јасан и истовремено прецизан.

Код ученика се поступно изграђује представа о променљивој, при чему слово наступа у својству симбола променљиве. Ученици најпре одређују вредности најпростијих израза (облика:  $a+3$ ,  $b-4$ ,  $a+b$ ,  $a-b$ ) за различите бројевне вредности слова која у њима фигуришу. Касније постепено упознају сложеније изразе.

Паралелно са случајевима једнакости двају израза, ученици упознају и случајеве неједнакости, који дозвољавају не само увођење многих разноврсности у систем вежбања, него и упознавање нових случајева када постоји само неки одређени број вредности слова које задовољавају постављени услов (нпр. одређујући вредност слова за коју је истинит запис  $a + 4 < 8$ , ученици се уверавају да у њима познатом скупу бројева датим условима задовољавају само вредности 0, 1, 2, 3). Корисно је разматрати и такве случајеве када ниједна од могућих бројевних вредности дате области бројева не испуњава задате услове (на пример, у вежбањима типа: Одредити вредности слова за које су истинити записи:  $a+5 < 5$  и сл.).

Програм предвиђа да се једначине и неједначине, као специјалне формуле, решавају паралелно са вршењем одговарајућих рачунских операција. Решавање једначина заснива се на познавању рачунских операција и њихове међусобне повезаности. При решавању једначина с непознатим елементом множења и делјења, треба узимати само примере с целобројним решењима. Код решавања неједначина у разредној настави, треба користити начин "погађања" на погодну одабраним примерима. Исто тако, уз дату неједначину, треба посматрати и одговарајућу једначину која се добија кад се у неједначини знак неједнакости замени знаком једнакости. Ако одредимо решење једначине, онда је лако одредити скуп решења дате неједначине.

Једначине и неједначине пружају велике могућности за још потпуније сагледавање својстава рачунских операција и функционалне зависности резултата операције од њених компонената.

Када одређени број задовољава (не задовољава) дату једначину или неједначину, онда то ученици треба да исказују и записују речима "тачно" ("нетачно") или на неки други, краћи начин.

**Идеја функције.** Идеја функције прожима све програмске садржаје, почевши од формирања појма броја и операције. Највећи значај на овом плану придаје се откривању идеје пресликавања (нпр. свакој дужи, при одређеној јединици мерења, одговара један одређени број итд.). Изграђивању појма пресликавања помаже увођење таблица и дијаграма. На пример, у виду таблице прегледно се може записати решење задатка: "У двама кутијама налази се укупно 8 оловака. Колико оловака може бити у једној, а колико у другој кутији?" При томе ученици уочавају све односе (у првој кутији број оловака повећава се за 1, у другој се смањује за 1, а укупан број оловака у обе кутије се не мења).

Таблични начин изражавања пресликавања користи се за утврђивање промене резултата операција, у зависности од промене једне од компонената, као и за установљивање пропорционалности промена појединих елемената операције.

У процесу систематског рада с таблицама, ученици овладавају самим начином коришћења таблица за утврђивање одговарајућих зависности између података (величина) што је, само по себи, посебно важно.

Откривању идеје функције доприносе и разноврсна вежбања с бројевним низовима. На пример, може се дати задатак: "Продужити низ 10, 15, 20... Који ће број бити у низу на осмом (петнаестом) месту? Да ли је у датом низу број 45 (или 44)? На којем ће месту у датом низу бити број 55 (или 70)?"

**Текстуални задаци.** Текстуални задаци користе се као садржаји разних вежбања, при чему ученици у разним животним ситуацијама уочавају одговарајуће математичке релације, и обратно - математичке апстракције примењују у одговарајућим животним односима: они представљају средство повезивања наставе математике са животом. У процесу решавања задатака ученици изграђују практична умења и навике које су им неопходне у животу и упознају нашу друштвену стварност. Сам процес решавања текстуалних задатака на најбољи начин доприноси математичком и општем развоју ученика. Треба настојати да се у процесу решавања потпуно искористе све могућности које постоје у задацима.

При разматрању сваке нове операције, прво се уводе прости задаци који су усмерени на откривање смисла те операције (задачи за одређивање збира, разлике, производа, количника), а затим се уводе задаци при чијем се решавању открива нови смисао операција (задачи повезани с појмовима разлике и количника); на крају се разматрају прости задаци који се односе на откривање узajамних веза између директних и обратних операција (задачи за одређивање непознате компоненте). Сложене задатке треба решавати поступно, према њиховој компликованости: прво задатке са две, а затим и са три операције.

Употреба израза предвиђа се и при решавању сложених задатака. При решавању задатака с претходним састављањем израза, пажња се усредсређује на анализу услова задатака и састављање плана његовог решења. У структури израза приказује цео ток решења задатака: операције које треба обавити, бројеви над којима се обављају операције и редослед којим се извршавају те операције.

Састављање израза представља добру припрему за састављање најпростијих једначина према услову задатка. У свакој конкретној ситуацији задатке треба решавати најрационалнијим начином, уз употребу дијаграма, схема и других средстава приказивања. Неопходно је, такође, да ученик претходно процењује резултат и да проверава тачност самог резултата. Провери треба посвећивати велику пажњу; указати ученицима на њену неопходност, на разне начине проверавања и навикавати их да самостално врше проверу резултата. Ниједан задатак не треба сматрати завршним док није извршена провера. При рачунању, које се мора обављати тачно, треба развијати брзину, с тим да она никада не иде на штету тачности.

**Геометријски садржаји.** Основна интенција програма у области геометрије састоји се у томе што се инсистира и на геометрији облика, као и на геометрији мерења (мерење дужи, површи, тела). Изучавање геометријског градива повезује се с другим садржајима почетне наставе математике. Користе се геометријске фигуре у процесу формирања појма броја и операција с бројевима; и обратно, користе се бројеви за изучавање својста геометријских фигура. На пример: појам разломка даје се помоћу дељења дужи и круга на једнаке делове; дистрибутивно својство множења илуструје се израчунавањем обима правоугаоника (или површине правоугаоника подељеног на два мања правоугаоника); комутативно својство множења приказује се на правоугаонику који је растављен на једнаке квадрате, задаци о кретању илуструју се на дужима итд.

Почетна настава геометрије мора бити експериментална, тј. најпростије геометријске фигуре и нека њихова својства упознају се практичним радом, преко разноврсних модела фигура у току посматрања, цртања, резања, пресавијања, мерења, процењивања, упоређивања, поклапања итд. При томе ученици уочавају најбитнија и најопштија својства одређених фигура која не зависе од времена, материјала, боје, тежине и др. Тако ученици стичу елементарне геометријске представе, апстрахујући небитна конкретна својства материјалних ствари.

Иако основу наставе геометрије у млађим разредима чине организовано посматрање и експеримент, ипак је неопходно да се ученици навикавају, у складу са узрастом, не само да посматрају и експериментују већ да и све више расуђивањем откривају геометријске чињенице.

Систематски рад на развијању елементарних просторних представа код ученика у разредној настави треба да створи добру основу за шире и дубље изучавање геометријских фигура и њихових својстава у старијим разредима основне школе.

**Мерење и мере.** За упознавање метарског система мера треба користити очигледна средства и давати ученицима да мере предмете из околине (у учионици, школском дворишту, код куће итд.). Исто тако, неопходно је и да се ученици вежбају да процењују "одока" (нпр. раздагину између два предмета и сл.), па да по завршеном таквом мерењу, утврђују израчунавањем колику су грешку учинили. Приликом обраде мера за површину треба користити моделе у величини квадратног метра, квадратног дециметра, квадратног центиметра као и цртеже ових модела. Мере за површину треба обрађивати упоредо са одговарајућим градивом из геометрије.

Претварање јединица у мање и веће јединице треба показивати и увежбавати на примерима, али у задацима не треба претеривати с великим бројем разних јединица. Благовременим увођењем метарског система мера, отпада потреба да се вишеимени бројеви издвајају у посебан одељак, односно рачунске операције са вишеименим бројевима треба изводити упоредо с рачунањем с природним бројевима на тај начин што ће се вишеимени бројеви претварати у једноимене бројеве најнижих јединица.

## ОСНОВНИ ЗАХТЕВИ У ПОГЛЕДУ МАТЕМАТИЧКИХ ЗНАЊА И УМЕЊА УЧЕНИКА

### Знати:

- низ бројева до 1000;
- табличне случајеве операција (напамет); таблицу сабирања једноцифрених бројева и одговарајуће случајеве одузимања, таблицу множења једноцифрених бројева и одговарајуће случајеве дељења;
- јединице за дужину, масу и запремину течности;
- својства рачунских операција.

### Умети:

- читати, записивати и упоређивати бројеве прве хиљаде;
- вршити четири основне рачунске операције у оквиру прве хиљаде;
- користити при обављању рачунских операција упозната својства операција, као и специјалне случајеве операција (са нулом и јединицом);
- израчунати вредност бројевног израза са највише три операције;

- користити знаке за скуп и припадност елемента скупу;
- решавати једначине (наведене у програму) на основу зависности између резултата и компонената операција;
- решавати неједначине (наведене у програму) методом пробања;
- решавати једноставније задатке са највише три операције;
- записивати разломке (наведене у програму);
- цртати углове (прав, оштар и туп); паралелне и нормалне праве, правоугаоник и квадрат, троугао и круг (помоћу одговарајућег геометријског прибора);
- израчунати обим правоугаоника, квадрата и троугла;
- користити уџбеник.

## ПРИРОДА И ДРУШТВО

### Циљ и задаци

**Циљ** наставног предмета природа и друштво јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему.

**Задаци** овог наставног предмета су:

- развијање способности запажања основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности;
- развијање основних појмова о природном и друштвеном окружењу и повезивање тих појмова;
- развијање основних елемената логичког мишљења;
- развијање радозналости, интересовања и способности за активно упознавање окружења;
- оспособљавање за самостално учење и проналажење информација;
- интегрисање искуствених и научних сазнања у систем појмова из области природе и друштва;
- стицање елементарне научне писмености и стварање основа за даље учење;
- усвајање цивилизацијских тековина и упознавање могућности њиховог чувања, рационалног коришћења и дограђивања;
- развијање еколошке свести и разумевање основних елемената одрживог развоја.

## ТРЕЋИ РАЗРЕД

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

### Задаци

- развијање способности запажања основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности;
- развијање основних научних појмова из природних и друштвених наука;
- развијање основних појмова о ширем природном и друштвеном окружењу - завичају;
- развијање радозналости, интересовања и способности за активно упознавање окружења;
- развијање основних елемената логичког мишљења;
- стицање елементарне научне писмености, њена функционална применљивост и развој процеса учења;
- оспособљавање за снагажење у простору и времену;
- разумевање и уважавање сличности и разлика међу појединцима и групама;
- коришћење различитих социјалних вештина, знања и умења у непосредном окружењу;
- развијање одговорног односа према себи, окружењу и културном наслеђу.

## САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

### ПРИРОДА ↔ ЧОВЕК ↔ ДРУШТВО

#### Мој завичај\*

Облици рељефа у окружењу: низије, котлине и планине (подножје, стране, обронци, врх планине).

Облици појављивања воде у окружењу (река и њене притоке, бара, језеро...).

Животне заједнице (састав земљишта, влажност, утицај светлости и топлоте, биљни и животињски свет) и међусобни утицаји у животној заједници.

Копнене животне заједнице (шуме и травнате области).

Култивисане животне заједнице: обрадиво земљиште (воћњаци, повртњаци, њиве...) и паркови.

Карактеристични биљни и животињски свет копнених животних заједница. Ланац исхране.

Значај и заштита рељефа (земљишта и копнених животних заједница).

Водене животне заједнице (баре, језера, реке...).

Карактеристични биљни и животињски свет водених животних заједница. Ланац исхране.

Значај и заштита вода и водених животних заједница.

#### Нежива природа

Разлике и сличности воде и других течности (провидност, густина, вода и друге течности као растварачи).

Понашање тела (материјала) у води и различитим течностима (плива - тоне, раствара се - не раствара се; зависност брзине растварања од уситњености материјала, температуре и мешања).

Промене при загревању и хлађењу течности (промена температуре, испаравање - брже, спорије, замрзавање...).

Основне карактеристике течности (променљивост облика, простор који заузима - запремина, слободна површина, услови тока...).

Ваздух притиска и покреће. Променљивост облика и запремине.

Промене које настају при загревању и хлађењу ваздуха (промена температуре, запремине, струјање ваздуха...).

Чврсто, течност, гасовито - разлике и сличности (облик, запремина, понашање при механичким и топлотним утицајима).

Промене материјала и објеката: повратне (испаравање, кондензовање, еластичност) и неповратне (сагоревање, рђање).

#### Веза живе и неживе природе

Својства земљишта и њихов значај за живи свет.

Својства воде и ваздуха која су значајна за живи свет и људску делатност (утицај воде и ваздуха на земљиште, биљни и животињски свет, снага воде и ветра...).

Кружење воде у природи.

Временске прилике и њихов значај за живот у окружењу.

Различити звуци у природи као последица кретања.

Повезаност животних заједница и улога човека у њиховој одрживости.

#### КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ И ВРЕМЕНУ

Различити облици кретања и њихове основне карактеристике (кретање по правој линији, кружно кретање, кретање тела на опрузи, клатна, таласање...); уочавање узрока настанка неких кретања и периодичног понављања).

Кретање производи звук (треперење затегнуте жице, гумице, затегнуте коже...).

Када и како тела падају, клизају се и котрљају наниже.

Оријентација према Сунцу и одређивање главних страна света.

Оријентација помоћу плана насеља.

Оријентација на географској карти Републике Србије (уочавање облика рељефа, вода, насеља, саобраћајнице, границе ... завичај на карти Србије).

Временске одреднице (датум, година, деценија, век - ближа и даља прошлост).

#### НАШЕ НАСЛЕЂЕ

Како откривамо прошлост (сведоци ближе и даље прошлости).

Трагови прошлости: материјални, писани, усмени и обичајни.

Чувамо и негујемо остатке прошлости.

*Некад и сад*

Одређивање ближе и даље прошлости (живот у породици, школи, насељу, завичају).

Мој завичај и његова прошлост - културна и историјска (начин живота, производња и размена добара, занимања, одевање, исхрана, традиционалне светковине, игре, забаве...).

Ликови из наших народних песама, приповедака и бајки - повезаност догађаја из прошлости са местом и временом догађања.

Знаменити људи нашег краја (просветитељи, песници, писци, сликари, научници...).

#### МАТЕРИЈАЛИ И ЊИХОВА УПОТРЕБА

Специфичне промене материјала под топлотним и механичким утицајима (метал, пластелин, вода, пластика различите тврдоће, дрво, восак, алкохол, крзно...).

Електрична проводљивост воде, водених раствора и ваздуха (провера помоћу струјног кола са батеријом и малом сијалицом).

Ваздух - топлотни изолатор.

Магнетна својства материјала (природни магнети, могућност намагнетисавања тела и особине које тада испољавају).

Својства материјала одређују њихову употребу.

Значај и неопходност рециклирања материјала и рационалне потрошње производа од стакла, пластике, метала.

#### ЉУДСКА ДЕЛАТНОСТ

Становништво нашег краја (сличности, разлике, суживот).

Дечија права, правила група (познавање, уважавање и живљење у складу са њима).

Производне и непроизводне делатности људи и њихова међузависност.

Село и град, сличности и разлике (загађеност...), њихова повезаност, зависност и међуусловљеност.

Саобраћајнице у окружењу (понашање на саобраћајницама: прелазак преко улице, пута, кретање дуж пута, истрчавање на коловоз, коришћење јавног превоза, возња бициклом, игра поред саобраћајница; именовање и препознавање на географској карти).

Међусобни утицаји човека и окружења (начин на који човек мења окружење), утицај на здравље и живот кроз правила понашања која доприносе одрживом развоју.

## НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Наставни предмет *природа и друштво* представља програмски континуитет наставног предмета свет око нас из прва два разреда основног образовања и васпитања. Он наставља развојну концепцију узлазних спиралних кругова у грађењу појмова, усвајању знања, вештина, ставова и вредности из интегративних области природе и друштва. Поступно се развија принцип завичајности који се протеже кроз цео први циклус:

I разред *Моја околина* (непосредно окружење)

II разред *Моје место* (насеље са околином)

III разред *Мој завичај* (природно и друштвено окружење, крај)

IV разред *Моја домовина* (држава Србија, део света).

Структура програма указује на континуитет у појачаном развијању знања из природних наука што се огледа у избору садржаја програма. Такође, постоји нов приступ при изучавању прошлости, који је ослобођен садржаја из шире историје јер их ученици теже усвајају на овом узрасту.

Као и у претходна два разреда потребно је обезбедити интегрисаност градива које се обрађује, како међу различитим садржајима програма, тако и са другим предметима и реалним животом. Систематизовањем, допуњавањем и реструктурирањем искуствених сазнања ученика и њиховим довођењем у везу са научним сазнањима, знања се надограђују, проверавају и примењују. Запажање основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности треба да буду у основи свих активности у реализацији овог програма, што на овом узрасту представља одличан подстицај за развој сазнајних способности и когнитивних процеса ученика.

Знања која се стичу у оквиру овог предмета треба да буду у функцији одговорног односа према себи, другима и природи, односно треба да буду основ за формирање правилних навика, ставова и вредности. За ученике је важно да место и улогу човека у окружењу не посматрају по антропоцентричном моделу већ да развијају екоцентрични поглед на свет, јер је човек део природе и у складу са њом треба да се понаша.

Програм садржи пет тематских целина: *Природа ↔ човек ↔ друштво, Кретање у простору и времену, Наше наслеђе, Материјали и њихова употреба, Људска делатност*. Свака од тематских целина структурирана је тако да указује на аспект са којег треба разматрати наведене садржаје.

I тема: *Природа ↔ човек ↔ друштво* одређује природни простор са његовим основним карактеристикама и узајамним везама у оквиру кога ће се разматрати наведени садржаји. Животне заједнице, доминантни садржаји ове теме обрађују се у основним обележјима овог појма док се карактеристичне животне заједнице у окружењу (завичају) изучавају темељније кроз разне форме активног и амбијенталног учења.

\* *Мој завичај*, односно окружење, представља географски простор краја, односно крајине, у чијим границама се креће свих пет програмских тема.

\* *Крај* - два или више суседних предела који се међусобно разликују, али заједно представљају одређену територијалну целину (Мачва са Поцерином, Подриње, Полимље, Гружа, Пештер...).

\* *Крајина* - два или више крајева сличних географских карактеристика који заједно сачињавају одређену територијалну целину (Срем, Банат, Бачка, Шумадија, Неготинска крајина...).

У оквиру *неживе природе* наставља се са развојем појмова са којима су се ученици сусрели у прва два разреда. Систематизују се знања о објектима, води и ваздуху и врши се трансфер при грађењу и разумевању појмова чврсто, течно, гасовито. То подразумева и разматрање феномена повратних и неповратних процеса.

Човек као живо и друштвено биће дат је као окосница од које зависе односи који владају у животним заједницама. Он је одлучујући фактор у одржању природне равнотеже или узрок поремећене еколошке равнотеже унутар животне заједнице. Често је регулатор у односима различитих животних заједница, што се не сме губити из вида при обради садржаја прве теме, али и свих осталих тема у оквиру програма предмета *природа и друштво*.

II *Кретање у простору и времену* - У оквиру ове теме дати су садржаји који тумаче основне карактеристике неких реалних облика кретања (праволинијско, кружно..., као и кретање које настаје као последица силе Земљине теже - падање, клизање и котрљање наниже). Садржаје који се односе на кретање потребно је разматрати феноменолошки односно, поред спознавања основних карактеристика кретања, битно је уочити узроке и последице наведених облика кретања. Најпогодније активности за реализацију ових садржаја јесу: истраживање, експериментисање, огледи, праћење, проценјивање, посматрање, описивање и бележење на разне начине. Тема обухвата и садржаје за симболичко представљање простора и времена, као и сналажење (оријентација) помоћу

наведених симбола. Ове садржаје неопходно је обрадити ради стицања функционалних знања и умења потребних за процесе даљег учења и ради сналажења у свакодневном животу.

**III Наше наслеђе** - Ова тема у свом уводном делу указује на трагове прошлости (материјалне, писане, усмене и обичајне) који нас воде у ближу и даљу прошлост и омогућују нам да упознамо своје културно наслеђе, односно материјалну и духовну традицију. Подтема Некад и сад одређује време и простор на путу који следимо, истражујући прошлост у њеним разним појавним формама и обележјима живота: некад и некад давно, у поређењу са овим, сад и овде. Настава која обрађује садржаје и теме Наше наслеђе има два вида: теоријски и практични, подједнако заступљен. Теоријски вид наставе даје тумачење одређених трагова прошлости, поставља их у јасно дефинисан контекст, и тамо где је то могуће приказује њен хронолошки развој од некад давно (седам, осам векова), некад (један до два века), не тако давно (неколико деценија или година уназад), па све до садашњег времена. Рачунање давне, далеке и ближе прошлости на временској ленти треба повезати са наставом математике у трећем разреду. Практични вид наставе подразумева активан додир са објектима који чине материјалну компоненту традицијске културе: обилазак етнолошких и етнографских поставки.

**IV Материјали и њихова употреба** - Ова тема обухвата садржаје чије изучавање указује на специфична својства материјала који се прво морају феноменолошки обрадити, а тек потом повезати са њиховом функционалном применљивошћу у свакодневном животу. Једна од препоручених активности у овој тематској области, у којој ученици могу лично да се ангажују и дају допринос заштити животне средине и истовремено се понашају у складу са концептом одрживог развоја, може бити сакупљање и раздвајање отпада за рециклажу (папир, пластика, лименке...).

**V Људска делатност** је завршна тема која произилази из свих претходних. Она наглашава човека као интелектуално, креативно и друштвено биће које је способно да мења своје окружење, прилагођава га сопственим потребама и потребама група којима припада. Овде се морају нагласити правила које човек доноси и којих се мора придржавати да би заштитио себе, друге и своје окружење (здравствено-хигијенска и саобраћајна правила, дечја и људска права која уважавају различитости и омогућују суживот, правила која обезбеђују еколошку равнотежу у окружењу и одрживи развој за будуће генерације). У реализацији садржаја ове теме морају се имати у виду циљ и задаци предмета који омогућују формирање ставова и вредности из сфере здравља, екологије, одрживог развоја, демократије и технологије.

Овај наставни предмет представља основу за изучавање садржаја у оквиру наставних предмета биологија, географија, историја, физика и хемија. Ако се има у виду да ће се ученици сусрести са тим предметима тек за неколико година важно је постепено градити мрежу појмова и обезбедити позитиван трансфер знања. Предмет не би требало оптерећивати претераном фактографијом, већ се фокусирати на стицање основних знања која треба да буду добро интегрисана како не би остала изолована и самим тим мање разумљива и још мање применљива.

Уз наведене тематске целине није предложен број часова већ је остављено наставнику да кроз оперативне планове одреди динамику имајући у виду постављене циљеве и задатке предмета и конкретне услове у којима се одвија наставни процес.

Приликом реализације наставних тема пожељно је остварити интегрисан тематски и мултидисциплинарни приступ. *Природа и друштво* као наставни предмет има могућности за корелацију са обавезним предметима као и са знатним бројем изборних предмета (*чуvari природе, рука у тесту, народна традиција, грађанско васпитање...*) јер су им садржаји међусобно компатибилни.

За изучавање природних појава врло је значајно проблемско структурирање садржаја као подстицај радозналости и интелектуалне активности ученика. У трећем разреду предност и даље имају истраживачке активности засноване на чулном сазнању, стечене практиковањем кроз експерименте у осмишљеној образовној активности, као и у свакодневном животу. Пожељне су активности које омогућују интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света око нас, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса уз развијање социјалних вештина.

Изабране активности треба да ангажују како поједина чула, тако и више чула истовремено. Синхронизација чулних утисака даје целивиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима деце при упознавању света и процесу учења. Добра интеграција чулних утисака услов је за правилно искуствено сазнање и отворен пут за трансформацију представа и опажајно-практичног мишљења у појмовно.

Кад год је то могуће, у процесу учења треба омогућити ученицима избор различитих активности и садржаја, сходно њиховим субјективним склоностима, ради постизања жељених циљева. Активности треба осмислити тако да (уз опрез) дете испробава своје могућности. Неопходно је пружити му прилику да кроз активности покаже своју оспособљеност у практичној примени усвојених знања.

Значајне активности ученика у оквиру предмета *природа и друштво* јесу:

- **Посматрање** са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видних карактеристика);

- **Описивање** - вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања;

- **Процењивање** - самостално одмеравање;

- **Груписање** - уочавање сличности и различитости ради класификовања;

- **Праћење** - континуирано посматрање ради запажања промена;

- **Бележење** - записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања;

- **Практиковање** - у настави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду;

- **Експериментисање** - намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик;

- **Истраживање** - испитивање својстава и особина, веза и узрочно-последичних односа;

- **Сакупљање** - прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења;

- **Стварање** - креативна продукција;

- **Активности у оквиру мини-пројекта** - осмишљавање, реализација и презентација;

- **Играње** - дидактичке, едукативне и спонтане игре.

Постављени циљеви и задаци предмета реализују се кроз наставни процес у школи, обогаћен осталим облицима активности у оквиру школског програма. За потребе овог предмета посебно су погодни: организована посете, шетње, излети, настава у природи, осмишљене екскурзије, осмишљени часови у природи, зимовања и летовања ученика и сви остали облици амбијенталног учења, као и учешће у одговарајућим акцијама у сарадњи са локалном средином, родитељима, друштвима за заштиту животне средине, за заштиту животиња....

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплета за трећи разред, у реализацији програма за предмет *природа и друштво* препоручује се и коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија; посебно аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у свету у коме живимо. Ученике треба подстицати да самостално прикупљају податке и да их критички разматрају.

Праћење и вредновање треба обављати континуирано, уважавајући интересовања и активности ученика у процесу учења, а у складу са индивидуалним развојним способностима. У процесу праћења остваривања постављених циљева и задатака, као и постизању постављених стандарда, пожељно је што мање користити класичне писмене провере знања - контролне и писмене вежбе. Поред мотивационог значаја, оцена би требало да представља и одраз квалитета испуњености постављених стандарда (знања, умења, ставова и вредности) у оквиру предмета.